

პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

ახალგაზრდა მწერალი

სრულიად საქართველოს საშჩათა
მწერლების კავშირის ყოველთვიური
სამსაცვრთ-სალიცერაცურთ ქურნალი

4-5

წალიწალი პირწალი

ფალიწალი

1934

ბ. ზ. მ. მ. მ.

ეროვნული საკვლელო
ბიბლიოთეკა

სარედაქციო კოლეგია:

მ. ტორიშვილი

ლ. ძიგელი

კ. გოგოხიძე (პ/მგ. მდივანი)

ირ. აბაშიძე

ელ. კოლუმბოვინი

ევ. ენუძიძე

აქ. ჩხვირავილი

ზ. დოლიაშვილი

პ/მგ. რედაქტორი: მალაქია ტორიშვილი

ეროვნული საკვანძიარო
ბიბლიოთეკა

მხნატე ნინსუბიდი

ეგნატე ნინოშვილი

1. ეგნატე ნინოშვილი და 90-იანი წლები

გაიარა 40-მა წელიწადმა, რაც გარდაიცვალა ეგნატე ნინოშვილი და დღეს, გაცილებით მეტად ვიდრე ოდესმე, ის ცოცხლად დგას ჩვენს თვალთ-
წინ და თავისკენ იჯაჭვავს ჩვენს ყურადღებას. დროთა მიმდინარეობა კი არ
ასუსტებს მის ხსოვნას, უფრო მეტი შუქმფენი შარავანდედით მოსავს მის სა-
ხელს. მართალია, მის მიერ განსახიერებულ დავით დროიძეებს უკვე გამოუვი-
დათ წირვა, მისმა მოსე მწერლებმა კი ხანია აიკრეს ბარგი, ტარიელ მკლავა-
ძეებიც ჩაბარდნის ისტორიის სასაკლავოს, — ყველა ესენი ველარ აწიოკებენ მშრო-
მელ გლეხკაცობას და ველარ სუქლებიან მის ზურგზე; მეორე მხრით, ძირიანად
გამოიკვალა ეგნატეს სათაყვანებელი, ოდესღაც დაჩაგრული კლასის მდგომარე-
ობა; სიმონა ძალაძეები ტყეში არ გარბიან ფირალებად, გოგია უიშვილები
თავს არ იკლავენ ახალწლის ღამეს, კაცია მუნჯაძეები რკინისგზის ლიანდაგ-
ზე არ სდებენ დაღლილ-დაქანცულ თავს, არ ისრისებიან დიდკაცის მატარებ-
ლით, დესპინეები სულით ავადმყოფობის და ქლექის მსხვერპლი არ ხდებიან,
ქრისტიანებს ვერ ითრევს გარყვნილების მორევი — ყველა ესენი გამალებით აშე-
ნებენ ახალ სოციალისტურ კვყყანას; ერთი სიტყვით, მართალია, ნინოშვილის
მიერ დახატული ცხოვრების ვითარება საუკუნეების მანძილზე დაგვშორდა ჩვენ,
მაგრამ ამავე დროს უფრო მეტად დაგვიახლოვდა, უფრო ძვირუფასი შეიქნა მისი
ამსახველი, მხატვრულად დამსახურებული, მუდამ დაუფიქრარი ეგნატე.

რა არის ამის მიზეზი?

ჩვენ ყოველდღიურ საქმიანობაში ცხოვლად გვანტერესებს არამარტო
ის, საითკენ მივისწრაფვით, არამედ ისიც, საიდან მოვდივართ, — გვანტერესებს
არამარტო მომავლის პერსპექტივები, არამედ წარსულის გაკვეთილებიც.
ნინოშვილმა დაგვიხატა ის გარდამავალი ეპოქა, რომელიც უშუალოდ წინ უძ-
ლოდა რევოლუციონურ მოძრაობას, ხოლო ამ მოძრაობის დამაგვირგვინებელი
შეიქნა მთელ ისტორიაში უდიდესად აღიარებული ოქტომბრის რევოლუცია.
მართალია, ნინოშვილი არ მოსწრებია თვით ამ მოძრაობას, არ უწარმოებია
მასში ხელჩართული ბრძოლა, მაგრამ მან განჭვრიტა იგი გონების თვალთ და
თავისი წვლილი შეიტანა მის მომზადებაში; მდიდარი ნიჭით დაჯილდოებულმა
მან უარყო პირადი კეთილდღეობა და უდიდესი სიყვარულით დახატა იმ დაჩა-
გრული კლასის ვითარება, რომელსაც მხოლოდ მისი სიკვდილის შემდეგ შოტ-
წივდა ისტორიულ სარბიელზე გაშოსვლა. რევოლუციის მოღვაწეთა შორის

ეგნატეს უქველად უკავია თავისი საპატიო ადგილი და მის მიერ დატოვებულ ლიტერატურულ მემკვიდრეობას ასეთივე საპატიო ალაგი უკავია მთელ ლიტერატურაში, წარმოადგენს სამაგალითო, მისაბამ და კვლევა-ძიების საგანს.

დავახასიათოთ მოკლეთ მისი ეპოქა და აქედან გავითვალისწინოთ მისი შემოქმედების უმთავრესი მომენტები.

90-ანი წლები, როდესაც მოღვაწეობდა ეგნატე ნინოშვილი, დაშორებულია ბატონყმობის გაუქმების ხანას 25—30 წლით და წარმოადგენს კაპიტალისტურ წარმოების განმტკიცებას. ძველი ნატურალური მეურნეობა სწრაფად ირღვევა, ძლიერდება ვაჭრობა და რაზმოდენიმე მრეწველობა. მიწის მესაკუთრე თავად-აზნაურობა ვალიანდება და გაკოტრების გზას ადგება, მის ადგილს იკერს ფულის პატრონი—ვაჭარი, მევახშე, მრეწველი. მცხოვრებთა დიდ უმრავლესობას სოფლის მოსახლეობა წარმოადგენს, რომელიც დიდ ეკონომიურ ცვლილებას განიცდის; ხდება დიფერენცია; უმნიშვნელო უმცირესობა ფულის პატრონი ხდება, მევახშეობას ეწევა, მღირდება; დიდი უმრავლესობა გაჭირვებით სულს ლაფავს,—მას არა აქვს სამყოფად მიწა; რაცა აქვს,—დატვირთულია უთვალავი ხარკებით; ის სილატაკეში ვარდება, პაუპერი ხდება. ქალაქი ვერ ნთქავს სოფლიდან გამოქცეულ მუშა-ხელს: ის ადმინისტრატიულ ცენტრს უფრო წარმოადგენს, ვიდრე სამრეწველოს. ამიტომ სოფლის მუშის გადაქცევა პროლეტარად მძიმე ნაბიჯით მიმდინარეობს. საერთოდ, გლეხობის პროლეტარიზაცია მეტად მტკივნეულ ფორმებში სწარმოებს. სოფლიდან გამოქცეული გლეხობა სამუშაოს შოულობს უმეტესად არა ფაბრიკა-ქარხნებში, რომელთა რიცხვი ერთობ მცირეა, არამედ შინამრეწველობაში, წვრილ ხელოსნობაში, შინამოსამსახურეობაში და საერთოდ ისეთ დარგებში, სადაც მუშაობას სეზონური ხასიათი აქვს. ის ვერ სწყვეტს კავშირს თავის გამოფიტულ მიწის ნაჭერთან და ქალაქში შიმშილ-წყურვილით შემონახულ ორიოდ გროშს სოფელში უნაყოფოდ ხარჯავს. ის ვერც ქალაქში მაგრდება, ვერც სოფელში ირჩენს თავს.

ამნაირად, გაკოტრების გზაზე დამდგარი თავდაზნაურობა, სილატაკეში ჩაფლული გლეხობა, ახლად ფეხამდგარი ვაჭრობა-მრეწველობა და ამის შესაფერისად ჯერ კიდევ ხუსტი და მცირე-რიცხოვანი მუშათა კლასი—აი რა სურათს წარმოადგენს 90-ანი წლების საქართველო, აი რა სოციალ-ეკონომიური ურთიერთობაა აქ გაბატონებული.

როგორ გამოძახილს პოულობს ყოველივე ეს მაშინდელ ლიტერატურაში? უნდა ითქვას გადაჭრით, რომ თუ იდეოლოგია საერთოდ ჩამორჩება ეკონომიურ განვითარებას, აქ ეს ჩამორჩენა მთელ უფსკრულს წარმოადგენს. ლიტერატურაში გამეფებულია ილია ქაქვაძის და აკაკის მიერ განმტკიცებული პატრიოტულ-რომანტიული მიმართულება, რომელსაც ახასიათებს სამშობლოს სიყვარული, მისი ქება-დიდება, გოდება მის ბრწყინვალე, მაგრამ დაუბრუნებელ წარსულზე და ოხვრა მის უიმედო მომავალზე. ეს მოტივები შეფერება სამარისკენ მიმავალ თავდაზნაურობის სულისკვეთებას. „რა უშველის თავდაზნაურობას—ეს საკითხი მთელი სიგრძე-სიგანით დგას როგორც პუბლისციკტიკაში, ისე მხატვრულ ნაწარმოებში და ამოდ იმტვრევენ თავს მის გადასაწყვეტად. ილია ქაქვაძის „ოთარაანთ ქერი“, დაწერილი 1887 წელს, გარს

უტრიალებს ამ საკითხს და ცდილობს გამოხატოს ისეთი ურთიერთობა თავდაზნაურობასა და გლეხობას შორის, რომელიც გადაარჩენს ბრწყინვალე წოდებას განადგურებისაგან. აქ სცენაზე გამოდიან საუკეთესო გლეხი გიორგი და საუკეთესო თავადები არჩილი და კესა, მაგრამ ესენიც ვერ ახერხებენ ავტორის სანუკვარ დაკავშირებას, მჭიდროდ შეერთებას, და ეს მაშინ, როცა ავტორის მიერ იდეალურად წარმოდგენილი გლეხი თითქმის მზადაა ამ კავშირისათვის. საერთოდ ხომ გლეხობის და თავადაზნაურობის გაერთიანებაზე ლაპარაკიც მეტია: ხილია ჩატეხილი მათ შორის. გლეხობის უნდობლობა თავადაზნაურობისადმი ისე დიდია, რომ პირველი მეორის სიკეთეს სიკეთედ არ მიიჩნევს და მტრულად უყურებს. ნამდვილი ტრაგედიაა მისთვის, ვისაც მათი მორიგება და გაერთიანება იდეალად დაუსახავს და უღმრთო სინამდვილე კი სრულიად საწინააღმდეგოს აჩვენებს ხელში. სად არის ხსნა? რა გამოსავალია აქედან? ეს გამოსავალიც მდგომარეობის შესაფერისი გამოუჩნდება ილია ჭავჭავაძეს: ეს არის ოხვრა, ტირილი, ცრემლი. დიახ, ცრემლი, რომელიც იმის შეგნებით არის გამოწვეული, რომ ხილია ჩატეხილი და რომელიც იმდენი უნდა დაიღვაროს, რომ ხრამი ამოივსოს და დაშორებული ნაპირები ერთმანეთს შეუერთდეს.

სხვა საკითხია, რამდენად სწამდა თვით ჭავჭავაძეს, რომ ამ გზით გადაწყდებოდა მის მიერ წამოყენებული პრობლემა. ფაქტია, რომ მთელ ლიტერატურაში სუფევდა ასეთი უიმედობა, უილაჯობა და მისი შესაფერი პრაქტიკული უმოქმედობა. წარსულის ნანგრევები თვალწინ და მომავლის უქონლობა საესეებით გამოხატავდა ოდესღაც ძლიერი კლასის, თავადაზნაურობის მდგომარეობას.

აი ასეთ პირობებში გამოვიდა სამწერლო ასპარეზზე ეგნატე ნინოშვილი.

ვინ იყო ეგნატე თავისი წარმოშობით თუ სოციალური მდგომარეობით?

ღარიბი გლეხის ოჯახში დაბადებული, ექვსი თვის ძუძუს-ბავშვობის დროს დაობლებული, ბიძის და მამიდის ამარა დატოვებული, ის, შეიძლება ითქვას — თვალის პირველ გახეღვისთანავე სვამს დუხჭირი ცხოვრების სამსალას და მთელ თავის სიცოცხლეს ისე ატარებს, რომ ოდნავაც არსად გრძნობს რაიმე პირად კეთილდღეობას. ამ პროლეტარის ევრეთწოდებული პირადი ცხოვრება: აქ არის ძიება ლუკმა პურის, რომელიც არასოდეს არ არის ტკბილი. ძიება სწავლა-განათლების, რომლის კარი დახშულია, აურაცხელი ტანჯვა იმ უკურნებელი სენის მიერ მიყენებული, რომლის წინააღმდეგ ბრძოლა უნაყოფოა. ნუ გამოვეუდგებით მისი მრავალტანჯული ცხოვრების სრულ აღწერას, რომელიც მხოლოდ გაძლიერებდა ისედაც მძიმე შთაბეჭდილებას. მიღებული სურათიც საკმაოა იმის ნათელსაყოფად, რომ ეგნატე ვერ შეეთვისებოდა ვერც ერთ გზატკეცილს, ვერც ვერ შეეგუებოდა ვერც ერთ არსებულ ლიტერატურულ მიმდინარეობას. მას თავისი გზა უნდა მოეძებნა, თავისი მიმართულება უნდა ეპოვა.

2. ე. ნინოშვილის მსოფლმხედველობა

როგორი უნდა ყოფილიყო არსებულ პირობებში ეს გზა და მიმართულება?

ზოგიერთები წარმოგვიდგენენ ეგნატეს როგორც პროლეტარიატის იდეოლოგს, ეს შეცდომაა. მთელი მისი მხატვრული შემოქმედების საგანი გლეხობაა

და არა პროლეტარიატი. შეუძლებელია გლეხობის სულისკვეთების, მისი ინტერესების საფუძველზე აღმოცენდეს პროლეტარული იდეოლოგია. ეს უკანასკნელი პროლეტარიატის მოძრაობას გულისხმობს, გულისხმობს არამარტო იმას, რომ არსებობს პროლეტარიატი როგორც ასეთი, როგორც გაბატონებული კლასების ექსპლოატაციის საგანი. როგორც პროლეტარიატი თავისთავად, არამედ—როგორც პროლეტარიატი თავისთვის, რომელიც იწყებს თავისი ინტერესების შეგნებას და იბრძვის თავისი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. შემთხვევითი როდია, რომ ეგნატემ თავისი შემოქმედების საგნად გლეხობა აიღო და არა პროლეტარიატი. იმ ხანებში პროლეტარიატი მეტად სუსტი იყო, თავის სულისკვეთებას თითქმის ვერ ამჟღავნებდა, საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე გავლენას ვერ ახდენდა. მის საგრძნობ ნაწილს გუშინდელი გლეხები წარმოადგენდნენ. რომლებიც ხვალ ისევ სოფელს, ისევ გლეხურ ცხოვრებას დაუბრუნდებოდნენ და ამ გლეხური ნაკადის წყალობით დიდი ადგილი ჰქონდა წვრილბურჟუაზიულ განწყობილებას თვით პროლეტარიატის ძირითად მასაში. ბუნებრივია, რომ ასეთ პირობებში ეგნატემ თავისი ყურადღება მშრომელი ხალხის იმ ნაწილს მიაპყრო, რომელიც უფრო მრავალ რიცხოვანი და ტრადიციულად ძლიერი იყო.

მართალია ეგნატე ითვლება ეგრეთწოდებული მესამე დასის დამაარსებლად და იდეოლოგად, მაგრამ აქედან არ შეიძლება დავასკვნათ, რომ ის იყო პროლეტარიატის იდეოლოგი. თვით მესამე დასი იმდენად პოლიტიკურ მიმართულებას არ წარმოადგენდა გარკვეული პროგრამით და ტაქტიკით, რამდენადაც ერთგვარ ლიტერატურულ წრეს, რომელიც სხვადასხვა წამოჭრილი საკითხების გარკვევის დროს ოპოზიციაში ედგა უკვე განმტკიცებულ ლიტერატურულ მიმდინარეობებს და ჯგუფებს. თავადაზნაურობის და თვით ბურჟუაზიის წინააღმდეგობა, რაც უნდა პროგრესიულიც იყოს ეს, თავისთავად არ მოასწავებს პროლეტარიატის იდეოლოგობას. ცნობილია, რომ რუსეთის ლეგალური მარქსისტები ძლიერ ეტმასნებოდნენ მარქსიზმს—აქაო და ის კაპიტალიზმს პროგრესიულ მოვლენად აღიარებს ფეოდალური ნაშთების წინააღმდეგო; ისინი ცდილობდნენ კაპიტალიზმის თვორიად გადაექციათ მარქსიზმი. მესამე დასი კი ერთგვარი სახეობა იყო ლეგალური მარქსიზმისა. მასში გაცილებით გვიან, ეგნატეს სიკვდილის შემდეგ, ბევრი თვით სახელითაც არამარქსისტი იყრიდა თავს. მაგრამ ამის პასუხასმგებლად ეგნატეს ვერ გავხდით, მან თავის დროზე სასარგებლო საქმე გააკეთა მესამე-დასის დაარსებით, მაგრამ ვიმეორებთ, ამით არ შეიძლება დამტკიცდეს, რომ ის პროლეტარიატის იდეოლოგი იყო: ამისთვის საჭირო იყო მარქსისტული მსოფლმხედველობის შეთვისება და მისი ზედმიწევნით სისტემატიური და განუხრელი გატარება პრაქტიკაში. ამის შესაძლებლობა კი ეგნატესათვის არ არსებობდა.

მართალია, მისი პუბლიცისტური წერილები ააშკარავენ, რომ მისთვის უცხო არ იყო მარქსისტული იდეები, რომლებსაც ის მოხერხებულად იყენებდა მოწინააღმდეგესთან ბრძოლაში. „კაცობრიობის ცხოვრება ისე არ გაუმჯობესდება,—ამბობს ის—თუ არსებულ პოლიტიკურსა და სოციალურ-ეკონომიურ ყოფაში ძირითადი ცვლილება არ მოხდა“. ეს მარქსისტული აზრია და რომ მის

დამწერს მარქსისკენ დიდი მისწრაფება ჰქონია, ამას ამტკიცებს შემდეგი ადგილი მისი ნაწერებიდან: „ის თაობა, რომელსაც მოხუცებამდე ქეშმარიტებად მიაჩნდა მალტუსის, ბასტიას და სხვა მისთანა პოლიტიკო-ეკონომიური მოძღვრება, რა თქმა უნდა, მოხუცების დროს ველარ შეითვისებდა კარლ-მარქსის პოლიტიკურ-ეკონომიურ მოძღვრებას, რომელმაც ძირითადი ცვლილება წაახდინა პოლიტიკურ-ეკონომიურ მეცნიერებაში“. აქ მარქსი პირდაპირ არის დასახელებული და მისი ღვაწლიც სწორად არის აღნიშნული. კიდევ მეტი ადგილების დასახელება შეიძლება, სადაც ჩანს, რომ ავტორი ეკონომიურ საკითხებში ეყარება პირდაპირ მარქსიდან თუ მეორე წყაროებიდან ამოღებულ მარქსისტულ აზრებს. მაგრამ ეს არის ნაწყვეტ-ნაწყვეტად, ამათუმი შემთხვევის დროს და ამტკიცებს მხოლოდ, რომ ავტორს დიდი სურვილი ჰქონია მთელი მოძღვრების შეთვისებისა. შესაძლოა მან კიდევ მიაღწია ამას რამოდენიმედ, მაგრამ ეს მოხდა ალბად ცოტა ხნით ადრე მისი სიკვდილის წინ, როდესაც მას უკვე დაწერილი ან გამოქვეყნებული ჰქონდა თავისი ნაწერების უმრავლესობა, რომელიც უქვეყნოდ ატარებს არა მარქსისტული აზროვნების ბეჭედს.

მიუხედავად ამისა, თავისი შემოქმედების დროს ის ახლო იდგა მარქსიზმთან, პროლეტარულ მსოფლმხედველობასთან. ამას აადვილებდა თვით საგანი მისი წერისა: ლარიზ-ლატაკი გლეხობის მდგომარეობა მისი დაპირდაპირებით კლასობრივ მტრებთან. ეს ნახევრად პროლეტარები და მომავალი პროლეტარები იყვნენ, რომლის ტიპებს ის ასეთი ოსტატობით ხატავდა. კლასთა ბრძოლის თვალსაზრისი უნათებდა მას გზას სოციალური მოვლენების ასახვა-გაშუქების დროს. შესანიშნავი დაკვირვების ნიჭით აღჭურვილი ის მხატვრული ინტუიციით სწვდებოდა მოვლენების იმ სიღრმეს, რომელიც ჯერ თეორიაში არავის გაეშუქებია. საბოლოოდ აქ ჩვენ საქმე გვაქვს მხატვრის ინტუიციასთან, რომელიც იძლევა სინამდვილის შესანიშნავ სურათს, მხატვრულად განსახიერებულს, მაგრამ ეს შეიძლება მოეპოვებოდეს არა პროლეტარულ იდეოლოგიას. მხატვრის ინტუიცია სხვაა და შეგნებულად ჩამოყალიბებული მარქსისტული მსოფლმხედველობა კიდევ სხვა.

მაშ ეისი იდეოლოგი იყო ევნატე ნინოშვილი? ის იყო გლეხობის-სულისკვეთების გამომხატველი, მაგრამ არა მთელის, არამედ მისი ლარიზ-ლატაკი, უკმაყოფილო, პროტესტის მატარებელი ნაწილის, მომავალში რევოლუციის მოკავშირის. მას სისტემატიური განათლება არ მიუღია და ცხოვრების ასპარეზზე გამოსვლის დროს ის თავის არსებაში ებრძოდა წიგნებიდან შემთხვევით შეთვისებულ სხვადასხვა შეუფერებელ შეხედულებებს, რომლის მსგავსი, მაგალითად, ერთ წერილშია გამოთქმული: „... (ის) მთელ მის გულის სიღრმეში ჩაახედვებს, გულის სიღრმეში, სადაც პატიოსნება, კეთილშობილური გრძნობები და ლტოლვილებანი გაცხოველებულან და ცხოველდებიან—ერთი სიტყვით, ის არის ტიპი ნამდვილი ივერიელისა, თავგანწირული პატრიოტი, რომელიც დარწმუნებული ვარ, ოდესმე შესწირავს სიცოცხლეს თავის სამშობლოს“. ეს, რასაკვირველია, ძველი ლათაიებია, რომლებიდანაც მალე განთავისუფლდა ევნატე. თავისი ცხოვრების პირობებით ის პროლეტარი იყო, მთელი ძალღონით ცდილობდა შესაფერი მსოფლმხედველობა შეეთვისებია და მის შემოქმედების

პროცესში მასში შექველად ისახებოდა, ფეხს იკიდებდა პროლეტარიატის იდეოლოგია. ამას ინსტიტუტურად გრძნობდნენ მისი მტრები და აკი სასტიკადაც ებრძოდნენ მას. რომ დასცლოდა, რომ მოსწრებოდა მუშათა მოძრაობის ქარტიეილებს და მასთან ერთად გასცნობოდა მარქსიზმს პირველ წყაროებიდან, ის სრულიად ბუნებრივად, უმტკივნეულოდ, ყოველივე რყევის და შინაგანი ბრძოლის გარეშე შექველად გახდებოდა პროლეტარიატის იდეოლოგი, და მეტად თვალსაჩინო იდეოლოგიც. საამისოდ ყველა ელემენტი ქარბად მოიპოვებოდა მის ძლიერ სულიერ არსებაში. მაგრამ ეს არ მოხდა, სიკვდილმა შესწყვიტა მისი იდეოლოგიის დასრულების პროცესი და ეს იდეოლოგია დარჩა გაურკვეველი, უპერსპექტივო სწორედ ისე, როგორც გაურკვეველი და უპერსპექტივოა ღარიბი გლეხობის მდგომარეობა, სანამ ის არ გადასულა პროლეტარიატში, ან არ დამდგარა პროლეტარიატის თვალსაზრისზე.

მაგრამ დავანებოთ თავი იმის გამოკვევას, თუ რა იქნებოდა ეგნატე მომავალში და განვიხილოთ ის იმ სახით, როგორც ის წარმოგვიდგება თავის შემოქმედებაში. ეს შემოქმედება, როგორც ძვირფასი მემკვიდრეობა, მოქცეულია პროლეტარიატის კულტურულ ღირებულებათა ინვენტარში.

როგორც ვთქვით, ეგნატემ თავისი შემოქმედების საგნად გლეხობა აიღო. ამით განისაზღვრება მისი ნაწარმოებების უმთავრესი მომენტები. რა პროგრამა, რა იდეალი უნდა დაესახა მას გლეხობის სამოქმედოდ? რა გზა უნდა ამოერჩია მისი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად? წვრილი მესაკუთრე გლეხი, როგორც ასეთი, ბურჟუაზიული წყობილების პირობებში, თანაც იმ დროს, როდესაც ქალაქის პროლეტარიატი ჯერ კიდევ სუსტია, ვერ იძლევა შესაძლებლობას მძლავრი მოძრაობის შესაქმნელად. ამის მიზეზია მთელი მისი ცხოვრების პირობები. აქ სავესებით ძალაშია მარქსის ცნობილი აზრი, რომელიც მან გამოთქვა საფრანგეთის გლეხობის შესახებ „18 ბრიუმერში“.

თვით ნინოშვილის ნაწერების მიხედვით, რა გამწარებულიც უნდა იყოს გლეხის მდგომარეობა, რა პროტესტიც უნდა დუღდეს მის არსებაში, სანამ ის თავის ამარაა მიტოვებული, მას მეტი არაფერი შეუძლია, რომ ან თავი მოიკლას, ან ყაჩაღად გავარდეს.

3. 2. ნინოშვილის შემოქმედება

ავიღოთ მოთხრობა „გოგია უიშვილი“, შეუძლებელია მეტი სიმძაფრით გამოიხატოს გლეხის ილაჯ-გაწყვეტილი მდგომარეობა, როგორც აქ არის მოცემული. ის წლებზე ფეხს იდგამს, რომ ოჯახი ნახევრად-მშივრულ მდგომარეობაში მაინც ამყოფოს და ამავე დროს მას თავზე დასწოლიან და უკანასკნელ სისხლს სწოვენ მემამულე, ხუცესი, სახელმწიფო. აი როგორ მოსთქვამს უიშვილი თავის ბედს: „...ახლა ნადელის ფული, ახლა ხუცესის ფული, ახლა ფოსტის ფული, ახლა გზის სამუშაო და რა ვიცი, ათასი ჯანაბა უნდა გადაიაროს ამ ჩვენს ზურგზე! ამასაც აღარ დაგვაჯერეს, თქვენში ავი კაცები ბუდობსო, ასწიეს შარშან და ეკუთით დააფსეს ჩენი სოფელი! ახლა კიდევ ეკუთიაო! ბარემ ამოგვხადონ სული!“.

თვით ავტორი ამ სიტყვებით გვისურათებს გოგია უიშვილის მდგომარეობას: „მუდამ მოუსვენარი ხარისხით შრომა, ოფლის ღვრა, ჭაპან-ღლეტა და მაინც ცოლშვილი შიშველ-ტიტველი, ხშირად მშვიერიც; მიწა-მამული მის ბარაზე არსად მოიპოვება, ნაბატონარი—საბეგრო მიწის გარდა; გადასახადი დღითი-დღე მატულობს, უფროსი, მებატონე, მღვდელი, მამასახლისი, ასე გასინჯეთ, ნაცვალიც კი უწყრება და იჯაბნებს. სახსარი ცხოვრების გაუმჯობესებისა არსადა სჩანს. ნუთუ არ დაღონდება და არ მოსძულდება თავი!“

ავტორის გმირი მით უფრო უნდა დაღონდეს, რომ ის თითონ ცხადად ხედავს თავის მდგომარეობას. მას ჭკუის გამჭირაობა არ აკლია და იცის, სად არის მიზეზი მისი უმწეობისა. გოგია „ხშირად ისეთ რამეებსაც ლაპარაკობდა, რომ მაყურებლები ამბობდნენ—ადგილზე რომ მიაწიოს ამ სიტყვებმა, გოგიას უციმბირით არ დაარჩენო“. ეტყობა გოგია არ ერიდებოდა თვით მეფის შეურაცხყოფასაც. არც ღმერთს და მის მსახურს ინდობდა გოგია: „ერთხელ ეკლესიაზე გოგია ჩაერია ლაპარაკში და ისეთი რამეები წამოიკრია, რომ მღვდელი ოქმის შედგენას უპირებდა, თუ ხალხს არ ეთხოვა მღვდელისათვის—შეუნდეთ, ესეთი უსტაველი, ბრიყვი კაცია, არ გაეგება რას ლაპარაკობსო“.

გოგია საახალწლოდ ემზადება, უნდა ერთი ბედნიერი დღე გაითენოს ცოლშვილში. ამ დროს მოვლენ მთავრობის აგენტები გადასახადისათვის, საახალწლო მარაგს წაართმევენ, თითონ გოგიას გალახავენ, თავს გაუტეხენ და სამართველოშიაც წაათრევენ შემდეგი სასჯელის მოსახდელად. აქ მას როზგს დაარტყამენ და დაატუსაღებენ. განთავისუფლებული გოგია მოდის სახლში და ახალწლის შეგებების ნაცვლად თოფით თავს იკლავს.

ავტორის შთელი თანაგრძნობა გოგიას მხარეზეა, მაგრამ ის მას ვერ ურჩევს სხვანაირად მოქცევას, გოგიამ დააპირა თოფით დაეცვა თავი, მაგრამ ეს ვერ მოახერხა. შემდეგ კი შეურაცხყოფილს და გათელილს სხვა გზა არ დარჩენოდა: ასეთი ბოლო უღმობელად მოსდევს მის მდგომარეობას“.

გლეხი უნდა იტანჯოს და თუ ვერ აიტანა ტანჯვა, უნდა გაეცალოს ამ წუთისოფელს—ასეთია გლეხის ცხოვრების უღმობელი კანონი. გოგია გაეცალა მას თვითმკვლელობით. მეორე გლეხი სიმონა ძალაძე, რომელიც უსამართლოდ ციხეში ჩასვეს და ცოლი გაუუპატიურეს, ეცლება ამ წუთისოფელს ყაჩაღად გაეარდნით. მესამე გლეხი, ივანე, ბუნების სტიქიონური ძალის, პალიასტორის ტბის მსხვერპლი ხდება.

რა უნდა ურჩიოს, რა გამოსავალი უნდა მონახოს ავტორმა ყველა ამ შემთხვევებში? მხოლოდ ის, რომ შეილებს უსურვოს, მამების ბედი აშორებოდეს მათ, როგორც ეს მან უსურვა გოგია უიშვილის ვაჟს.

ნინოშვილმა იცის, რომ აქედან გამოსავალი მხოლოდ ერთია—ეს არის რევოლუცია. მაგრამ ეს მეტად ზოგადი ცოდნაა. ერთი კაცი ხომ რევოლუციას ვერ მოახდენს. ერთი რევოლუციონური აქტი, ვთქვათ ტერორი, რომელსაც ასე თანაუგრძნობს ნინოშვილი, ხომ ვერ სწყვეტს საქმეს. რუსეთის რევოლუციონერებმა თვით მეფეც კი მოკლეს, მაგრამ მოკლულის შვილი, მხეცი-ალექსანდრე მესამე თავისუფლად დათარგმობდა და ხელშემხუთავ რეაქციას აგრძელებდა, მხოლოდ პარიზის ინტერნაციონალურ კონგრესზე 1889 წელს

გადმოისროლა პლენანოვმა, რომელიც მაშინ რევოლუციონური მარქსიზმის წარმომადგენელი იყო, შესანიშნავი ლოზუნგი: რუსეთის რევოლუციონური მოძრაობა გაიმარჯვებს როგორც მუშათა მოძრაობა, ან სრულიად ვერ გაიმარჯვებსო. მაგრამ ეს იყო გამოხატულება რუსეთში, უკვე ფეხადგმული და გაძლიერებული მუშათა მოძრაობისა, რომლის ტალღას ჩვენამდე კიდევ ვერ მოედწია; გარდა ამისა თვით ეს ლოზუნგიც მიუწვდომელი იყო ევროპიდან მოწყვეტილი ნინოშვილისთვის.

4. ნამდვილ ამბების ტიპიურ ამბავად გადაქცევის ოსტატი

მაგრამ ნინოშვილმა იცის რევოლუციაზე წერა, როდესაც მას ამის შემთხვევა ეძლევა, იცის ისეთი ნახტრული სახეების მოცემა, რომელიც შედეგად აქცევს მის ნაწარმოებს. ასეთია მისი „ჯანყი გურიაში“. განსვენებულმა სიმონ ხუნდაძემ გამოიკვლია, რომ ყველა ფაქტი და მომქმედი პირი, რომელიც გამოყვანილი ჰყავს ავტორს, ისტორიულ სიმართლეს შეეფერება. აი როგორი დასკვნა გამოჰყავს მას ისტორიული ფაქტებისა და რომანის ფაქტების შედარების შემდეგ: „როდესაც ერთის მხრივ, ეცნობით ამ აჯანყების ფაქტებსა და, მეორეს მხრივ, კითხულობთ ჩვენი ავტორის რომანს, — თქვენ ნათლად გრძნობთ, რომ ავტორს საერთოდ თავისი რომანის ამბები ისტორიული ფაქტების ჩარჩოებში ჩაუყენებია და ამ გარკვეულ ისტორიულ ფონზე გაუშლია რომანის შინაარსი, ავტორი არა მარტო ასახელებს აჯანყებაში მომქმედ ისტორიულ პირებს — ამბაკო შალიკაშვილს, ბრუსილოვს, ნაკაშიძეს, ხასან-ბეგ თავდგირიძეს, იმერეთის მილიციის უფროსს წერეთელს, დადიანს, მთელ რიგ გლეხებს — თოიძეს, მკედელს და სხვა — არამედ ნამდვილი ისტორიული ვითარების მიხედვით ასახავს რომანში აჯანყების მსვლელობასაც... აღსანიშნავია, რომ ისტორიული სისწორით არის აღნიშნული ჯარისა და შეტაკების გეოგრაფიული მდებარეობა და ამ შეტაკების შედეგები, ოზურგეთის გარემოცვა აჯანყებულთა მიერ, დადიანის მოსვლა მეგრელთა მილიციით... და სხვა.“

ნათიკმა კრიტიკოსებმა სხვა ნაკლი რომ ვერ უპოვეს ნინოშვილს, შარი მოსდეს — ნამდვილ ამბებს სწერს, პროტოკოლისტია და არა მხატვარიო. ის ნამდვილ ამბებს კი არა, სინამდვილეს ასახავდა და ამაშია მისი ღირსება. მან იცოდა ხერხი ნამდვილი ცალკეული ამბების ტიპიურ ამბავად გადაქცევისა, მაგრამ ეს იმიტომ ეხერხებოდა მას, რომ სინამდვილის ნიადაგს არასოდეს არ სცილდებოდა, გულდასმით სწავლობდა და იკვლევდა მას და დაიპყრობდა რა მასალას, მაშინ შეუდგებოდა მის მხატვრულ ტილოზე გადატანას. იმიტომაც არც ერთი ფანტასტიური ან დაუჯერებელი ამბავი არ მოიპოვება მის ნაწერებში. და ეს კი არ ენებს მისი ნაწერების მხატვრულ მხარეს, პირიქით უფრო მაღლა აყენებს მას. თუ სხვა რომანების წერის დროს ის პირად დაკვირვებას ემყარებოდა, „ჯანყი გურიაში“ მისგან მოითხოვდა დიდი ხნის წინად მომხდარი ფაქტების შესწავლას, მაგრამ არა პროლეტარიატის თვალსაზრისით, არამედ ნამდვილი მკვლევარის მიდგომით. ნინოშვილმა გულდასმით შეისწავლა რომანის მასალა და განსაცვიფრებელია, რომ ყველა ფაქტს და ყოველ დეტალს

თავისი ალაგი მიუჩინა. ეს მით უფრო აღსანიშნავია, რომ ეს რომანი მისი პირველი მხატვრული ნაწარმოებია და უკვე აქ დასრულებულად მოჩანს ნინოშვილი, როგორც მხატვარი და როგორც მოაზრე. აქ პირველად გაილაშქრა მან იმ დროს საყოველთაოდ გაბატონებული ნაციონალისტური მიმართულების წინააღმდეგ და აქ გამოთქმული აზრები გადაიტანა მშრომელი ხალხის სამოქმედო პროგრამად. არა რუსების სიძულვილი და მათი განდევნა, როგორც ეს ეწერა ყოველი ნაციონალისტის დროშაზე, არამედ კავშირი რუსეთის მშრომელ ხალხთან და მისი ბედის გაზიარება—აი რა წამოაყენა მან თავისი გმირი გიორგის სახით, რომლის პირითაც თვით ავტორი ლაპარაკობს.

არა ნაკლებ შესანიშნავია ისიც, რომ ნაციონალურ ომს ის უპირდაპირებს სამოქალაქო ომს, თავად-აზნაურობის მიერ წამოწყებულ და რუსეთის წინააღმდეგ მიმართულ მოძრაობას ის სასტიკად აკრიტიკებს და ამის მაგივრად ცდილობს დარაზმოს გლეხობა ბატონ-ყმობის წინააღმდეგ, ე. ი. თავისი ქვეყნის გაბატონებული კლასის წინააღმდეგ. მხატვრის ინტუიცია და მოაზროვნის შორსმჭვრეტელობა აქ ერთმანეთს ეხმარება და გვაძლევს საესეებით სწორ ორიენტაციას დიდ მოძრაობაში სწორი გზის გასარკვევად.

მართალია, ეს რომანი მის სიცოცხლეში არ დაბეჭდილა (ალბად უმთავრესად ცენზურის მუხრუჭების გამო), მაგრამ ის ნინოშვილის პროგრამას წარმოადგენდა, რომლის პროპაგანდას ის ენერგიულად ეწეოდა, როგორც მწერლობით, ისე სიტყვიერად.

საყურადღებოა აგრეთვე ისიც, რომ ყოველი წვრილმანი მას აწონ-დაწონილი აქვს, ორგანიზულად ექსოვება მთელ ნაწარმოებს და ამგვარად უკვე ალარ წარმოადგენს წვრილმანს ჩვეულებრივის გაგებით. აი მაგალითიც:

რა იყო აჯანყების მიზეზი. ჯერ ერთი, თავად-აზნაურობის მისწრაფება თავიანთი შეღავათი უფლებების აღდგენისა და მეორეც კომლზე ფულადი გადასახადის შემოღებით გამოწვეული მღელვარება გლეხთა შორის. ეს გადასახადი, თუ დღევანდელი საზომით მივუდგებით, მეტად მცირე და უმნიშვნელოა. იყო, სულ რაღაც ხუთი შაური. ამიტომ სიმონ ხუნდაძე ფიქრობს რომ ეს გადასახადი მხოლოდ საბაბი იყო და არა მიზეზი: „პირველად მათი (გლეხების) აღელვების საბაბად გადაიქცა რუსეთის მთავრობის განცხადება—ჩვენს ხაზინას ყოველ წლიურად კომლზე ფული უნდა აძლიონო“. ნინოშვილი ასე არ უყურებს საკითხს; ის სწერს: „რუსეთის მთავრობამ გამოუცხადა გურიის გლეხკაცობას, რომ ჩვენს ხაზინას ყოველწლიურად კომლზე ფული უნდა აძლიოთო“. იმ გამოცხადებამ აღმურიანი ცეცხლი დაანთო გურიის ხალხის, ამ დროს უიმი-სოდაც აღრინებულ გულში. ამ შემთხვევით ისარგებლა ცბიერმა თავდგირიძემ. აღუთქვა გურიის ხალხს შემწეობა ტყვია-წამლით, ღოფ-იარაღით, ჯარით, ფულით და სხვებით და 1841 წელს ააჯანყა ისინი რუსეთის წინააღმდეგ“. ამ გადასახადის მნიშვნელობას ნინოშვილი არც მაშინ ეხსენება, როდესაც ის იმდენად ანვითარებს თავის რომანს, რომ უკვე ბატონ-ყმობის გაუქმებას მოითხოვს აჯანყებული ხალხი; „ეხლა კი ყველამ იცოდა, რომ მათი აჯანყების მიზანი ბატონყმობის დარღვევა და ახალ გამოცხადებულ გადასახადზე უარისყოფა იყო“.

თითქოს ეს წერილმანია, მაგრამ დამახასიათებელია ეგნატეს სწორი აღ-
ლოსთვის და მის მიერ საგნის კეთილსინდისიერი შესწავლისათვის. საქმე იმა-
შია, რომ ხუთშაურიანი გადასახადის შემოღება იმ დროს არ იყო „სრულიად
უმნიშვნელო ფაქტი“, როგორც ეს ბევრს ჰგონია. საქმე ხუთ შაურის ოდენო-
ბის ღირებულებაში კი არ არის, საქმე თვით გადასახადის ფორმაშია. ნატუ-
რალურ მეურნეობაში გადასახადიც ჩვეულებრივ ნატურალური ფორმისაა, და
ამ გადასახადის ფულადი ფორმით აღება ადვილი არ არის, ამას ეწინააღმდეგება
თვით წარმოების პირობები. გურიაში 1841 წ. (ე. ი. აჯანყების ხანაში) ნატუ-
რალური მეურნეობა იყო გამეფებული; ხუთი შაურის გაღების ნაცვლად გუ-
რულებისაგან რომ მოეთხოვათ ერთი ან ორი დღის მუშაობა, შეიძლება ამა-
ზე მათ ხმაც არ ამოეღოთ, ფულად გადასახადს კი სრულიად ბუნებრივად
შეეძლო მათი აღლევება გამოეწვია. ამას ღრმა ეკონომიური მიზეზი უდევს სა-
ფუძვლად. მარქსი განსაკუთრებული ყურადღებით იხილავს ამ მოვლენას და
შემდეგნაირად გადმოგვცემს მას: „საქონლის წარმოების განვითარების განსა-
ზღვრულ დონეზე და ფარგლებში, ფულის, როგორც გადასახადის საშუალების,
ფუნქცია არ კმაყოფილდება საქონლის მიმოქცევის სფეროთი. ფული ყოველი
ხელშეკრულების საყოველთაო საქონელი ხდება, რენტა, ხარკი და სხვ. ნატუ-
რალური გადასახადიდან ფულად გადასახადად იქცევა, თუ რა ძლიერ დამოკი-
დებულია ასეთი გადაქცევა წარმოების პროცესის საერთო ხასიათზე, ამას გვი-
ჩვენებს მაგალითად, ორჯერ მომხდარი უნაყოფო ცდა რომის იმპერიისა, რომ
ფულით აკრეფილიყო ყველა გადასახადი, საფრანგეთის გლეხების საშინელი სილა-
რიბე ლუი მე-14 დროს, ასე მკერმეტყველურად დაგმობილი ბუაგილბერის, მარ-
შალ ვობანის და სხვების მიერ, გამოწვეული იყო არა მარტო ხარკების სიდი-
დით, არამედ მათი გადაქცევით ნატურალური ფორმიდან ფულად ფორმაში.
აზიაში მიწის რენტის ნატურალური ფორმა იმავე დროს სახელმწიფო ხარკების
მთავარ ელემენტს შეადგენს; იგი დამყარებულია საწარმოო ურთიერთობაზე, რომე-
ლიც უცვლელად მეორდება, მსგავსად ბუნების მოვლენათა და უკუქცევითი
გავლენით განამტკიცებს თავის მხრივ წარმოების ძველ ფორმას. იგი წარმო-
ადგენს ოსმალეთის იმპერიის გამძლეობის ერთ-ერთ საიდუმლოებას. თუ საგა-
რეო ვაჭრობა, რომელიც ევროპამ იაპონიას თავზე მოახვია, გამოიწვევს ამ
ქვეყანაში ნატურალური რენტის ფულად რენტად გადაქცევას, მაშინ იაპონიის
საინფუზო სამიწათმოქმედო კულტურის აღსასრულიც დადგება და დაინგრევა
მისი არსებობის ვიწრო ეკონომიური საფუძველი“ („კაპიტალი“—ტ. I, გვ.
102-103).

როგორც ხედავთ, ფულადი გადასახადის აღება ნატურალური მეურნეო-
ბის ქვეყანაში ადვილი საქმე არ არის, ეს ეხება თვით წარმოების საფუძველს
და მისი გატარება მოასწავებს მთელ რევოლუციას. ეგნატე ნინოშვილი ვერ
შეიყვანა შეცდომაში გადასახადის რაოდენობამ (ხუთმა შაურმა) და ფაქტი ისე
გადმოგვცა, როგორც ნამდვილად უნდა ყოფილიყო. თუ ვერ ვიტყვით, რომ
ამას საფუძვლად ედვა პოლიტიკური ეკონომიის ღრმა ცოდნა, ის უმეველია,
რომ პირადი დაკვირვებით ამ მოვლენის მნიშვნელობას ის მიმხედარი იყო.
ერთ ჩვეულებრივ კორესპონდენციაში გურიიდან ის შემდეგს მოგვითხრობს:

„ვინ მოსთელის რამდენი სიმწარე და მწუხარება უნახავს გზის საკეთებლად გაწვეულ გლეხებს! რამდენ თოვლ-ჰყაპიან და ყინვიან ტაროსებში გდებულან უსახსროდ ტრიალ მინდორში! ვინ მოსთელის იმასაც, რამდენჯერ გზის საკეთებლად გაწვეულ გლეხებს „ნაზირატელის“ ოჯახშიაც უმსახურია მთელი კვირაობით, უზიდავს წყალი, შეშა, ფქვილი და სხვანი „ნაზირატელის“ ოჯახისათვის. მაგრამ ამ უკანასკნელ დრომდე რაკი გზის კეთება მართო გლეხების მკლავზე იყო დამოკიდებული და არა იმათ ჯიბეზე, ისინი როგორც იყო უძლებდენ ყველაფერს. ამ უკანასკნელ დროს კი, გლეხების სამწუხაროდ, სულ სხვანაირად დატრიალდა საქმე. „ტარშინებმა“ გამოუცხადეს გლეხებს — გზის საკეთებლად გაწვევა გვიპატიებია, მაგრამ საზავიეროდ გზის გასაკეთებელ ფულზე ბევრი ჭინჭილ-მინჭილი არ იყოსო! ფულით გზების კეთება ჩვენ სად შეგვიძლია, მამასახლისო? ჩვეულებრივი თავის ფხანით უპასუხებს გლეხობა: ჩვენი ფული ჩვენივე მკლავიაო“ („მნათობი“ № 5—6 1932 წლისა, გვ. 237).

თუ ასეთ პასუხს აძლევს გლეხობა 90-იან წლებში, როდესაც კაპიტალისტურ მეურნეობას უკვე გაკაფული ჰქონდა გზა, რა იქნებოდა ნახევარი საუკუნის წინად, როდესაც საქონლის და ფულის მეურნეობა უცხო ხილს წარმოადგენდა.

5. კლასთა ბრძოლის გამომხატულება ნინოშვილის შემოქმედებაში

ჩვენ იმისთვის შევჩერდით ამდენ ხანს ამ საკითხზე, რომ ის ნათლად გვიჩვენებს — რა სერიოზულად და კეთილსინდისიერად ეკიდებოდა საქმეს ჩვენი ავტორი. ყოველ მის მოთხრობაში ჩანს, რომ მას თემა ყოველმხრივ გასინჯული აქვს, ტიპები ღრმად მოფიქრებული, მოქმედების განვითარება მრავალჯერ აწონდაწონილი. ის გასართობად არა სწერს თავის მოთხრობებს და ამიტომ არ ზისდევს ეფექტიან სცენებს. მისთვის საკმარისია თუ თავის იდეას ხორცი შეასხა და ცოცხალი ტიპების სახით ცოცხალ მოქმედებაში წარმოგვიდგინა. ეს იდეები მუდამ რომელიმე საზოგადოებრივი საკიბოროტო საკითხითაა გამოწვეული. კლასობრივ საზოგადოებაში კლასთა ბრძოლა ის ღერძი, რომლის ნიადაგზე ვითარდება ადამიანთა ურთიერთობა. ეგნატემ კარგად იცის ის და შეგნებულად იღებს მას თავის სახელმძღვანელო პრინციპად.

ეს ტენდენციურობააო — გვეუბნებიან, — რომელიც ნაწარმოების მხატვრულ მხარეს ენებსო. ტენდენციურობა ეს კი არ არის, ამის მიჩქმალვა და მიფუჩჩება ყველაზე უარესი ტენდენციურობა. რა დაკარგა ეგნატეს ნაწარმოებმა მით, რომ კლასთა ბრძოლის თვალსაზრისი იქ წითელი ზოლივით არის გავლებული. თქვენ აქ ხედავთ თვით ცხოვრების სიღრმიდან ამოღებულ ადამიანებს და მათ ურთიერთობას, შეჯახ-შემოჯახებას, ბრძოლას, ინტერესთა ერთობას ან სხვადასხვაობას. აქ ტიპები კლასებს, წრეებს, ჯგუფებს წარმოადგენენ და გვიჩვენებენ ინტერესთა გადალახვას სწორედ ისე, როგორც ეს ცხოვრებაში წარმოებს. განა დავით დროიძე და სიმონ ძალაძე მოგონილი ამბავია? თვითნებურად შეთხზული ან ტენდენციური ტიპებია? ეს ხომ ორი სხვადასხვა კლასის წარმომადგენელია

და მათი შეჯახება სრულიად ბუნებრივია. განა ტარიელ მკლავაძე და სპირიტონი მცირიშვილი არ ამტკიცებენ რომელ კლასს ეკუთვნიან მდგომარეობით და მისწრაფებით? განა გოგია უიშვილი უსწირო ბრძოლაში არ არის ჩართული მთავრობის მთელ რიგ მოხელეებთან? და განა ამით ამ ტიპების სიცხოველეს რამე აკლდება? ან იქნებ ყველაფერი ეს გადამეტებულიად არის წარმოდგენილი და დამაჯერებლად ვერ არის მოცემული? ან იქნებ ინტერესით არ იკითხება და მოსაწყენ რამეს წარმოადგენს? ამას ვერაფერი იტყვის ეგნატე ნინოშვილის ნაწარმოებზე. მაშ რაღაშია მხატვრული ხარისხის საზომი? სად უნდა ვეძიოთ იგი, თუ არა ნაწარმოების იდეურობაში, ტიპების ცხოვლად განსახიერებაში, მოქმედების ბუნებრივად განვითარებაში და მისი და მკითხველს მასის მხრივ შეუწყვეტელ ინტერესების გამოჩენაში.

ყველა ეს თვისებები ახასიათებს ნინოშვილის ნაწერებს და ისინი უეჭველად მაღალი ხარისხის მხატვრული ნაწარმოებია, სოციალური თემების დამუშავების, კლასთა ბრძოლის ხაზის გატარების მხრივ ნინოშვილის სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მთელ ქართულ ლიტერატურაში, — ამ მხრივ მას თანამედროვეთა შორის და (იქნებ შემდეგაც დღემდე) ბადალი არა ჰყავს.

იდეურობის მხრივ, რა თქმა უნდა, თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს ილია ჭავჭავაძეს. მაგრამ ეს მხოლოდ მისი დროისთვის. ნინოშვილი შემდეგი ეპოქის შვილია და გასაკვირიც არ არის ის უფრო მაღლა იდგეს თავის წინამორბედზე. ავიღოთ თუნდ მატერიალისტური მსოფლმხედველობა, რომელიც სრულიად არ გააჩნია ილია ჭავჭავაძეს, ხოლო ნინოშვილში ნათლად ჩანს ბუნებისმეტყველური მატერიალიზმი. ეს მომენტი მათ ნაწარმოებს თავის ბეჭედს ასვამს. მაშინ, როდესაც ჭავჭავაძის ნაწერები გავლენითლია ქრისტიანულ-რელიგიური ელემენტებით („გლახის ნაამბობის“ მღვდელი და სხვ.), ნინოშვილის გმირები აშკარად უარყოფენ ღმერთს და რელიგიის რიტუალებს.

ნინოშვილსაც ახასიათებს შესამჩნევი ნაკლი, რომელიც შემდეგი თაობის მწერლებისათვის უკვე მიუტევებელია. ის, მაგალითად, ხშირად ეხება ხალხის ცრუმორწმუნობას. ჩამორჩენილობას და ფიქრობს, რომ ამის მიზეზი გაუნათლებლობაა და არა პირიქით, რომ ჩამორჩენილი ცხოვრების პირობები ამტკიცებენ და ასაზრდოებენ ხალხის უმეცრებას. ეს ცხადად ჩანს ისეთ ნაწარმოებში, როგორიც არის „უცნაური სენი“.

ჩვენ ვერ გამოვუდგებით ყველა მისი მოთხრობების დახასიათებას. საკმარისია ერთი მათი გახსენება, რომ თვალწინ დაგვიდგეს მთელი გაღვრეა განსაკუთრებული ტიპებისა, თუნდაც ისინი ერთი და იმავე წრიდან იყვნენ აღებული და დაახლოებით ერთსა და იმავე თემატიკურ მასალას წარმოადგენდნენ. ერთ მხარეზე დგანან: დროიძეები, მკლავაძეები, იასონები, მოსე მწერლები — მეორე მხარეს — ერთჟანგის უფრო მონათესავე ტიპები: უიშვილები, ძალაძეები, მუნჯაძეები, აგრეთვე მცირიშვილები. მეტად ცხოვლად ჰყავს ნინოშვილს დახატული ქალები და მათი ორმაგი დაჩაგვრა მამაკაცთან შედარებით. თქვენს თვალწინ გავივს ქრისტიანე, როგორც მსხვერპლი გაბატონებული წრის წარმომადგენელი მამაკაცის უდიურობისა, დესპინე, როგორც მსხვერპლი ასეთივე მამაკაცის აღვირახსნილობისა, შენდევ მელანია („პარტახში“), როგორც მსხვერპლი ჩამორჩენილი

ცხოვრების პირობებისა. დარია—ეს ფანტიკური და თავდადებული მოსაქმე ოჯახის კეთილდღეობისა, მარინე, რომელიც უკანასკნელ წვეთამდე სვამს იმავე ფილას, რომელიც მისმა ქმარმა უკვე დალია და სხვ.

ნუ თუ ქალთა ტიპების მხრივ ასეთი სიმდიდრე შემთხვევითი მოვლენაა და არ მოწმობს მათი შემქმნელის მაღალ მხატვრულ ნიჭს!

დასასრულს ორიოდ სიტყვა გენატე ნინოშვილის პუბლიცისტური ნაწერების შესახებ. მას დიდი მიდრეკილება ჰქონდა პუბლიცისტური მოღვაწეობისაკენ და გარემოებას რომ ოდნავ მაინც ხელი შეეწყო (მაგალითად, საკუთარი ბეჭდვითი ორგანო რომ ჰქონოდა), ის გაცილებით მეტ პუბლიცისტურ ნაწერს დაგვიტოვებდა. რაც დაგვიტოვა, იმაშიაც აშკარად ჩანს მისი უტყუარი ნიჭი. საკითხის ნათლად დაყენება და მისი ყოველმხრივი გაშუქება ახასიათებს მის პუბლიცისტურ ნაწერებს:

იმ ხანად ცხარე კამათი სწარმოებდა ერთის მხრივ გენატე ნინოშვილსა და მეორე მხრივ პლებსსა და მეგელეს შორის. სადავო საგნად იყო კაპიტალიზმის დანერგვა საქართველოში და მისდამი დამოკიდებულება სახალხო მოღვაწისა. თუ წინეთ იმის მტკიცებაში იყვნენ, რომ დამლუპველია კაპიტალიზმის შემოსვლაო, ახლა, როცა იგი ფაქტი შეიქმნა, საკითხი წამოიჭრა ქართველი კაპიტალისტების სასურველობაზე. რასაკვირველია, გენატეს მოწინააღმდეგე იმ საკითხს ეროვნული ინტერესების საფარველ ქვეშ აყენებდნენ და მით მის ნამდვილ არსებას ჩქმალავდნენ.

ნინოშვილი შემდეგნაირად ეკამათება მათ:

„თუ მეგელესა ან პლებსს ამჟამად ნხოლოდ „უფროსთა“ (თავად-ახნაურობა უნდა ვიგულისხმოთ) გამდიდრება აქვთ მხედველობაში, „ჩვენს ერზე“ ლაპარაკით რაღად გვაძულებენ თავს! ნუ თუ არ იციან, რომ მარტო „უფროსნი“ არ შეადგენენ ერს?! მართალია, პლებსი ადვილად იშორიებს ამ კითხვას თავიდან ერთი გაცვეთილი ანდაზით: ღვინო არსად იყოს და გულდას აღბოზდნო, ვითომდა, ჯერ რა დროს „უმცროსებზე“ ლაპარაკია, „უფროსნი“ არ გამდიდრებულანო. აცათ, ჯერ ეგენი (უფროსნი) დამდიდრდნენ და შემდეგ ნახეთ, თუ „უმცროსნი“ არ გავიხსენოთო. მაგრამ ვერ დავუჯერებთ პლებსს. მისი სიტყვით, ჯერ სიმდიდრე აქსად არის, მაგრამ მაინც კი აიღო პლებსმა და „უფროსებს“ და მათ ძაღლებს არგუნა. ნუ თუ წარმოსადგენია ამის შემდეგ, რომ როცა სიმდიდრე განდება და „უფროსნი“ და მათი ძაღლები დაისაკუთრებენ, „უმცროსთ“ გაუყონ?!.

მეორე ალგის იმავე აზრს შემდეგნაირად განმარტავს ჩვენი ავტორი: „იქნება გვიოხრან: რაც უნდა იყოს, მაინც უნდა გიხაროდეთ, რადგანაც ქართველი კაცი, შენი მოძმე გამდიდრდებაო. ვერაფერი ნუგეშია, ჩემო კარგო, თუ კი ჩვენ, უმცროსნი შიმშილით დავიხოცებით. ჩვენებური ანდაზაა: თუ შემპამს, გინდა შავი ტყის მგელს შეუჭამივარ და გინდ შინაურ ძაღლსაო, მაინც შეჭამაო. მაგრამ დროა დავეხსნათ ჩვენს პაწაწინა ბურჟუებს, იმათ თუნდ პლებსობა დაირქვან თუნდ გრაჟობა, ეს სულ მოსატყუებელი სახელები იქნება, რადგანაც ისინი ყოველთვის და ყოველგან პატრიციების ინტერესებს დაიცავენ“.

აღარ გავაგრძელებ ამონაწერების მოყვანას. ეს დაეა 90-იანი წლების მიწურულში კვლავ წამოიჭრა. ამხანად არჩილ ჯორჯაძემ გამოიტანა ეგრედ წოდებული „საერთო ნიადაგის“ საკითხი, რაიცა ნიშნავდა მოწინააღმდეგე კლასების შერიგებას – იმ დრომდე, ვიდრე ქართველი კაპიტალისტები მოლონიერდებოდნენ და უცხო კაპიტალისტების კონკურენციას უვნებელს გახდიდნენ.

ქორდანია, რომელიც პასუხს აძლევდა ჯორჯაძეს, მით უფრო ადვილად იცავდა მოწინააღმდეგე პოზიციას, რომ მას გაცვალული ჰქონდა გზა ეგნატე ნინოშვილის მიერ. თვით მას არსებითად ახალი არაფერი უთქვამს.

როგორც ხედავთ, ეგნატე ნინოშვილის პუბლიცისტურ ნაწერებსაც უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა. მართალია, დღეს ჩვენ აქედან ველარას ვისწავლით, მეტად წინ ვართ წასული და მეტად დაახლოვებული ვართ ეგნატესთვის მიუწვდომელ გენიოს მასწავლებლებს, დაახლოვებული ვართ მარქსს, ენგელსს, ლენინს, სტალინს, რომელთა მოძღვრება, უდიდესი პრაქტიკით განაყოფიერებული, წინ მიგვიძღვის მთელს ჩვენს საქმიანობაში, მაგრამ ეგნატეს მხატვრული შემოქმედება, მის კლასიკურ ნაწარმოებში განსახიერებული, მუდამ იქნება ჩვენი წიგნთ-საცავების და კაბინეტების დამამშვენებელი, უდიდესი სიტკბოებით საკითხავი და ახალგაზრდა მწერალთათვის სამაგალითო ნიმუში.

ეგნატე ნინოშვილი

მეც ზაქროსავით, ჩემო ეგნატე,
„მაშინ თორმეტი წლისა ვიყავი“,
როს მთრთოლვარე გულს სითბო შემატე
და საღ გონებას აზრი მგრგვინავი.

ვერ ვისვენებდი... და დღე არ იყო,
არ გავეტაცე ფიქრთა ქენებას:

—ველზე წწორივით გაშლილ დარიკოს,
რისთვის მოესპო ბედნიერება?!

უკან დამდეგდა სიმონას ლანდი,
ტანახოვანი, სიზმრად ნახული,
რომლის გმირობას ბალღი ტყვედ ვყავდი,
ბალღი ტყვედ ვყავდი ერთი ზაფხული.

ხშირად ვმართავდით ტოლი ბიჭები,
შენს ცხოვრებაზე აზრთა მარულებს,
იმ დღეებიდან ვარ და ვიქნები
ბოლომდე შენი მოსიყვარულე.

ო, რა კარგია დიდი ხნის ნატვრა
(წამოვიძახე)—ასრულდა ჩემი,
როს სკოლის გამგემ გამოგვიცხადა:
„ხვალ უნდა ენახოთ ჩოჩხათის თემი.

ჩოჩხათის თემი, სადაც მარხია
ადამიანი სასიქადულო,
და ვფიქრობ ჩვენთვის დასაძრახია
მისი საფლავი არ ვინახულოთ“.

რა რიგ ეთრთოლავდი, როცა ამ სიტყვებს
შენს საფლავის ქვას ვაწერდი ფანქრით:

—ჩვენს აქ მოსელას ხომ შენ ვერ გაიგებ
და ვერც იმას, რომ გიგონებთ ნატვრით.

—ეს რომ შეგეჟლოს, ეგნატე, ალბად
სიხარულისგან კალამს შეარხევ,

რა იქნებოდა საფლავის ნაცვლად
ჩვენ ამ სოფელში ცოცხლად გვენახე.

დღეს რომ მანდ ვიყვე უკვე ქაბუკი.
კვლავ მხნედ გეტყოდი: თუმცა შენ აღრე

შავბნელ ცხოვრებას მოსწყდო, დადუმდი,
მაგრამ, ძვირფასო ძმაო ეგნატე—

არ დავრჩენილვართ გრიგალებს გარედ.
ადგა ქვეყანა ნაპარტახალი,
დღეს საქართველოს მართავს, განაგებს
ძალაძეების მოდგმა ახალი.

გუშინ ტფილისში შავნაბდიანი
პროსპექტზე შემხვდა სიმონას ბიჭი,
პირმომლიმარი, თავაზიანი,
სიმონასავით მოსული, დინჯი.

გზა გადავუქერ... მატყობს მწადია
წაბლისერლებზე *) ეთქვა ამბავი.

—რაზე გარჯილხარ?— „რაზე ძამია?

—ხვალ ჩვენ სოფელში ტრაქტორს ვაგზავნი.

„რა კარგი იყო... კვლავ თვალწინ მიდგას
ჩემი მშობლების ცოცხალი სახე,
რომელიც, ბიჭო, ორი დღის წინად
მარჯანიშვილის თეატრში ვნახე.

თეატრში ვნახე, ვნახე და თითქოს
მეც ჩავეძირე ბოლომით იმ დროში“.

—რა იქნებოდა შენი ხმა თითონ,
რომ მოესმინა ტანჯულ ნინოშვილს.

ს. ზიდისთავი. 24 მაისი.

*) წაბლისერი—სიმონას სოფელი.

ჩ ე მ ს მ კ ი თ ხ ვ ე ლ ე ბ ს

რისთვის შეფოთავდენ ყრმობის დღეები
სიოს ალერსით, რისთვის შეფოთავდენ,
როგორც შრილა მწვანე ტყეები
ოცნებისა და ტრფობის მოთავე?..

რისთვის მაწამა ავმა ცხოვრებამ,
ავ სიყვარულმაც რისთვის მაწამა,
თუ ვერ გავშალე გრძნობა მორევად,
რისთვის მიმღერა შრომის დაზგამა?..

რისთვის მიმღერა ყანის შრიალმა,
გლეხურ ნაღურმა რისთვის მიმღერა,
რად შემაშფოთა ურმის კრიალმა
და სალამურმა გულის მდაღველმა?..

რისთვის მომტაცა ყრმობის იმედი
მშობელთ უდროოდ გარდაცვალებამ,
დიდ მიზნებამდეც რისთვის მივედი,
რად ავიტანე შრომით წვალება?..

რად დავდიოდი ტანუხშიშველი,
რად ვხრავდი წიგნებს მძიმე ტანიანს,
რად ვშავდებოდი, როგორც გიშერთი,
სიცივეც რისთვის ამიტანია?..

რისთვის ვიპყრობდი მეცნიერებას
და პოეზიით რისთვის ვეწამე,
რად ვზრდიდი, როგორც ბედნიერებას
ლექსებს, — განცდის და აზრის მოწამეს?..

რად ავაღელვე შრომის ლაშქარი,
ან მგოსნის გული რად ავაღელვე,
თუ დავეცემი, როგორც ლაჩარი
და მესვეური ვერ ვასახელე?..

თუ განადგურდა სიტყვის მარაგი,
დაეცა გრძნობა, გაქრა გონება

და ხალხში დარჩა, როგორც არაკი
ლექსთა უაზრო გამოგონება?...

თუ ვერ ვადღეღვებ ეპოქის გმირებს,
მშრომელი კლასი თუ ვერ ადღელდა,
თუ თავი თვითონ გამოვიტირე
და ვერ ვადღეღვებ ბრძოლის ნალევრდალს?..

თუ არ აქუხდა ჩემი მკითხველი
აღტაცებული და მოგრიალე,
თუ ვერ დავხატე გულმომხიბვლელი
ცხოვრება როგორც ცა მოკრიალე?!

როგორ მჭირდება თქვენი ხმა მკვეთრი,
ძმურ ხელს მიწვდიდეთ, როგორ მჭირდება,
პოეზიაში იქნებ დავბერდი,
ან წინსვლა იქნებ გამიჭირდება?..

რისთვის შეფოთავდენ ყრმობის დღეები,
აღტაცებული რისთვის შეფოთავდენ,
თუ არ აშენდა სასახლეებად
ლექსები—ახალ ყოფის მოთაფე?..

თუ არ მიმღერა ჩემმა მკითხველმა:
ტაშის გრიალით თუ არ მამღერა,
გრძნობის მორვეი რისთვის მიღელავს,
რა საჭიროა თვალის გახელა?..

რა საჭიროა თვალის გახელა
თუ მოიმედე მოკვდა აღერსი,
თუ არ მინათებს ხედვის ნახევარს
თქვენი ხმა მზეზე უმხურვალესი?..

თუ საჭიროა, რომ დამივიწყონ,
დავიწყებული დავიგრიალე,
რომ აყვავება ისევ დავიწყო
ბრძოლებში აღარ დავიგვიანე!..

ისევ შეფოთავენ ჩემი დღეები,
არ მასვენებენ, ისევ შეფოთავენ,
ვით დარბაზები სასახლეების
და პოეზია ხალხის მოთაფე!..

საზოგადოებრივი ახალგაზრდებთან

აღმავალი უმეტესობა ფიქრობს და მსჯელობს არა იმისათვის, რომ ცხოვრების მოვლენები გამოიკვლიოს, არამედ იმიტომ, რომ იჩქაროს პოვოს თავისი აზრისათვის მყუდრო ნავთსაყუდელი. ჩქარობს დაადგინოს სხვადასხვა „უღაო ქეშმარიტება“. ეს სიჩქარე უღაო ქეშმარიტებათა ფაბრიკაციაში განსაკუთრებით დამახასიათებელია კრიტიკოსებისათვის და ფრიად მანერე გავლენას ახდენს ბელეტრისტების მუშაობაზე. ლიტერატორთა უაღრესად პასუხსაგებ მუშაობაში აქსიომატურობა, დოგმატიზმი და საერთოდ უღაო ქეშმარიტებათა „კუსტარული“ წარმოება აუცილებლად იწვევს ცოცხალი, სწრაფად ცვალებადი სინამდვილის აზრის შეზღუდვას, დამახინჯებას.

ბრძენმა აღმავალმა ენგელსმა სავსებით სწორად აღნიშნა, რომ „ჩვენი მოძღვრება არის არა დოგმა, არამედ მოქმედების სახელმძღვანელო“, ხოლო ყველა ჩვენი მოქმედება, მათი საერთო აზრით, მიზნად ისახავს „ძველ მსოფლიოს შეცვლას“, ახლის შექმნას. ჩვენ ვცხოვრობთ და ვმუშაობთ ეპოქაში, როცა საოცრად სწრაფად წარმოებს „ძველ მსოფლიოს“ ნგრევის პროცესები, რომელთა მიზეზები ყოველმხრივ გულდასმით იყო შესწავლილი და გათვალისწინებული. ინგრევა — რადგან მათ „თავისი დრო მოჰყავს“ — კლასობრივი საზოგადოებანი. ჯერ კიდევ ამ ცოტა ხნის წინათ ისინი ტრიაბახობდნენ თავის რკინისებურ სიმტკიცეს, სთვლიდნენ რა სოციალურ მანკიერებათა სიუხვეს შემოქმედებითი ძალების არსებობად. ჩვენს დროში მთელი მსოფლიოს ბურჟუაზია, ნათლად ააშკარაებს რა უძლურებას, უნიჭობას, გვიჩვენებს თავის ერთადერთ ძალას — პოლიტიკურ ცინიზმს. ყველა ქვეყნის მედუქნეებმა, რომელნიც თავის ბელადების პოსტებზე ავანტურისტებს აყენებენ, რომელნიც მიმართავენ ტერორს, როგორც თავდაცვის ერთადერთ ხერხს, — თავისი ხსნის ერთადერთ საშუალებად გამოაცხადეს ფაშიზმი, ე. ი. კაცობრიობის სხვადასხვა ნაძირალის, ყალბადანდთა, ისტერიით შეპყრობილთა, დეგენერატთა და სიმშლისაგან დაღუპვის შიშით თავზარდაცემულ აღმავალითა დარაზმვა ბანდიტების არმიად, რომელთაც პოლიტიკის მეთაურობით უნდა ამოწყვიტონ ჯანსაღი, სოციალური შემოქმედების უნარის მქონე ძალა — რევოლუციური პროლეტარიატი.

ჩვენ, საბჭოების კავშირის ლიტერატორებს, საკმაოდ ნათლად არ გვაქვს წარმოდგენილი აზრი და მნიშვნელობა ბურჟუაზიის ძალების რღვევის პროცესებისა და მისი ცდებისა, შექმნას რღვევის პროდუქტებიდან თავის დაცვის საშუალება. პროლეტარიატის სიცოცხლის უნარიანობის, ნიჭიერების, შემოქმედებითი ძალების მძლავრი პროცესების შესახებ უღაო სიცხადით ეუბნება მსოფ-

ლიოს საბჭოების კავშირის პროლეტართა თექვსმეტი წლის გმირული შრომა და ამ შრომის ფანტასტიკური შედეგები. ჩვენ, საბჭოების კავშირის ლიტერატორებს, ჯერ კიდევ არ გვაქვს სათანადო წარმოდგენა არც ამ შრომის სიმძლავრის ხარისხზე, არც მის წარმატებათა მრავალფეროვნებასა და სიუხვეზე. ჩვენ გვაღიწყდება, რომ ჩვენი ქვეყანა სულ ამ ცოტა ხნის წინათ-საოცრად გაუნათლებელი, ყოველგვარი ცრუმორწმუნეობით და ცრუ რწმენით მომხმამული იყო, რომ მის ერთერთ დამახასიათებელ თავისებულებას წარმოადგენს დახვესებულ სიმახინჯეთა, „ძველი დროის ნაშთთა“ ხანგრძლივობა.

არც ისე დიდი ხანია, რაც ჩვენს ქვეყანაში სახნისი გუთნით შეიცვალა და, როგორც ყველგან მსოფლიოში, ჩვენ აუარებელ შრომას და დროს ვხარჯავდით სხვადასხვა მჭრელი ინსტრუმენტის გალესვაზე. და აი, ჩვენს დროში ჩვენთან აღმოაჩინეს, რომ ყოველი მჭრელი ინსტრუმენტი შეიძლება თვითონ გაილესოს მისი მუშაობის პროცესში, რაც ჩვენ გვაძლევს ასეულ მილიონების ეკონომიას დროის და მასალის მხრივ. ეს ფაქტი, როგორც მრავალი მისთანა ნაკლებად ცნობილი, წარმოადგენს უტყუარ დამამტკიცებელ საბუთს, რომ ჩვენ შეგვწევს ნიჭი არა თუ დავეწიოთ, არამედ კიდევ გავუსწროთ ევროპის და ჩრდილოეთ ამერიკის მძლავრ ტექნიკას. ჩვენ უკვე გავუსწართ ბურჟუაზიის ინტელექტუალური ენერგიის რაოდენობით, და ჩვენში, ისე როგორც არსად მსოფლიოში, ზრუნავენ მისი ხარისხის ამაღლებაზე. ჩვენ გავუსწრებთ ბურჟუაზიას არამარტო იმიტომ, რომ ბურჟუაზიამ გული აიყარა ტექნიკაზე და იგი—აღამიანთა გაუღეტის ტექნიკის გამოკლებით—უარს ამბობს საზოგადოებრივად სასარგებლო საგანთა წარმოების ტექნიკის შემდგომ განვითარებაზე, სოფლის მას გამანადგურებლად, გმობს, წყევლის. ამავე დროს კი ჩვენში სწრაფად იზრდება ისეთი აღამიანთა რაოდენობა, რომელთაც ესმით, რომ ყოველი ახალი აღმოჩენა ტექნიკის დარგში არის არსებულ, მაგრამ ჩვენ მიერ ჯერ კიდევ აუთვისებელ ძალთა ურთიერთი ზემოქმედების აღმოჩენა. სრული, ჩვენი შრომითი გამოცდილებით მტკიცედ დასაბუთებული, რწმენით შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენ ვმუშაობთ შესაძლებლობათა სამყაროში, რომლებიც უსაზღვროდ აღემატება ყველაფერ არსებულს, ყველაფერ იმას, რაც კი შეუქმნია აღამიანის მრავალფეროვან შრომას მრავალი ათასი წლის განმავლობაში. ბურჟუაზიას ეს რწმენა არ გააჩნია და იგი არც ესაქიროება მას. ის უკვე ამცირებს თავის წრეში ინტელექტუალური ენერგიის რაოდენობის ზრდას და ცვლის ამ ენერგიას თავდაცვისადმი, მეშინური საბუდრების, სოროების, ბუნაგების დაცვისადმი თავისი ზოოლოგიური ნებისყოფის აღზრდით აღამიანებში, ყველა მისი მისწრაფება თეორიასა და პრაქტიკაში ერთ მიზანს ისახავს: როგორ შეაჩეროს პროლეტარიატი ხელისუფლებისაკენ მიმავალ გზაზე? როგორ დააუძლუროს იგი? აუძლურებენ, რისთვისაც აწიშვილებენ მუშათა მასებს, ქმნიან წვრილი ბურჟუაზიისაგან ბანდიტთა, კაცისმკვლელთა ფაშისტურ ურდოებს, სპობენ პროლეტარიატის ყველაზე ენერგიულ ბელადებს. იმისათვის, რომ ჩვენმა ლიტერატორმა შეიგნოს თავისი პასუხისმგებლობა საკუთარი ქვეყნის წინაშე და ისწავლოს თავისი დიადი მოვალეობის ღირსეულად შესრულება, აუცილებელია ჩვენი დროის მსოფლიოს სურათის ყურადღებით და სერიოზულად შესწავლა. მისწრაფება თავლათხედვის გა-

ფართოებისაკენ, თანამედროვე სინამდვილის შეცნობისა და ტექნიკური კვალიფიკაციის ამაღლებისაკენაც კი — ასეთი მისწრაფება არც ისე ჩანს ჩვენს ლიტერატორთა შორის, განსაკუთრებით „აღიარებულთა“ შორის.

* *

რა ელემენტებისაგან შედგება მხატვრული ლიტერატურა, სიტყვებით სახეების, ტიპების, ხასიათების შექმნა, სიტყვების საშუალებით ამბების, სინამდვილის, ბუნების სურათების, აზროვნების პროცესების ასახვა?

ლიტერატურის პირველად ელემენტს წარმოადგენს ენა, მისი ძირითადი იარაღი, და — ფაქტებთან, ცხოვრების მოვლენებთან ერთად — ლიტერატურის მასალა. ერთერთი ფრიალ ბრძნული ხალხური გამოცანა შემდეგი სიტყვებით განსაზღვრავს ენის მნიშვნელობას: „თაფლი არ არას, მაგრამ ყველაფერს ეკვრება“. ამით დასტურდება, რომ ქვეყნად არაფერია ისეთი, რაც დასახელებული, წოდებული არ იყოს. სიტყვა ყველა ფაქტის, ყველა აზრის სამოსია, მაგრამ ფაქტებს იქეთ მათი სოციალური აზრი იმალება, თითოეულ აზრს იქეთ მიზეზი იმალება, რატომ არის ესა თუ ის აზრი სწორედ ასეთი და არა სხვანაირი? მხატვრულ ნაწარმოებს, რომელიც მიზნად ისახავს ფაქტებში დამალული სოციალური ცხოვრების აზრი დახატოს მთელი მისი მნიშვნელობით, სისრულით და სიცხადით, მოეთხოვება მკაფიო, ზუსტი ენა, გულდასმით შერჩეული სიტყვები. სწორედ ასეთი ენით წერდნენ „კლასიკოსები“, რომელნიც მას თანდათანობით, საუკუნეთა განმავლობაში ამუშავებდნენ. ეს ნამდვილად სალიტერატურო ენაა, და თუმცა მას მშრომელი მასების სამეტყველო ენიდან კრეფდნენ, იგი მკვეთრად განსხვავდება თავის პირველწყაროდან, რადგან, გვიხატავს რა აღწერილობითი სახით, იგი სამეტყველო სტიქიიდან უკუაგდებს ყველაფერ შემთხვევითს, დროებითს და არამტკიცეს, კაპრიზიანს, ფონეტიკურად დამახინჯებულს, რომელიც სხვადასხვა მიზეზით არ შეეფერება ზოგად ტომურ ენის ძირითად „სულს“, ე. ი. წყობას. თავისთავად ცხადია, რომ სამეტყველო ენა რჩება ლიტერატორის მიერ დახატულ ადამიანთა სიტყვებში, მაგრამ რჩება უმნიშვნელო რაოდენობით, რომელიც საჭიროა მხოლოდ დასახატავი პირის უფრო პლასტიკური, მკაფიო დახასიათებისათვის, მისი უფრო გაცხოველებისათვის. მაგალითად, ტოლსტოის „განათლების ნაყოფში“ გლეხი ამბობს — „დვისტიტელნო“. იყენებს რა ამ სიტყვას, ტოლსტოი თითქმის გვიჩვენებს, რომ საეჭვოა გლეხს ნათლად ესმოდეს სიტყვის აზრი, ვინაიდან მისი ცხოვრების ფრიალ ვიწრო პრაქტიკა არ აძლევს მას საშუალებას გაიგოს სინამდვილე, როგორც ადამიანთა ნების და გონების მრავალსაუკუნოვანი შეგნებული მოქმედების შედეგი.

ახალგაზრდობაში მეც მივიწრაფოდი გამომეგონა ახალი სიტყვები; ამ გულუბრყვილო მისწრაფების მიზეზი იყო იურისტების — ვეჭილების, პროკურორების მჭერმეტყველება. მე უცნაურად მეჩვენებოდა, რომ „კეთილი“ და „ბოროტი“ ერთნაირად ლამაზი სიტყვებით იმოსება, რომ ადამიანთა ბრალმდებელნი და დამცველნი თანაბარი სიმარჯვით იყენებენ ერთსა და იმავე ლექსიკონს. და სასაცილოდ ვშრომობდი — ეთხზავდი „ჩემს სიტყვებს“, ვავსებდი მით მთელ რვე-

ულებს. ესეც ერთერთი „საყმაწვილო სენი“ იყო. მაღლობა სინამდვილეს: იგი კარგი მკურნალია, მან მალე განმკურნა.

კულტურის ისტორია გვასწავლის, რომ ენა განსაკუთრებით სწრაფად მდიდრდებოდა ადამიანთა ყველაზე უფრო ენერგიული საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ეპოქებში, შრომის ახალ ხერხთა მრავალფეროვნებასთან და კლასობრივ წინააღმდეგობათა გამწვავებასთან ერთად.

ამას ადასტურებს ფოლკლორიც, ანდაზებიც, თქმულებანიც, სიმღერებიც, და ეს სამეტყველო ენის განვითარების ბუნებრივი გზაა. ხელოვნური, თითიდან გამოწოვილი „სიახლენი“ ამ დარგში ისევე უძლურია, როგორც კონსერვატიული დაცვა დაძველებული სიტყვებისა, რომელთა აზრი უკვე წარშლალა, გაქრა. სიტყადისათვის მოგაგონებთ, რომ პუშკინი დიდად აფასებდა „მოსკოვის მესეფისკერთა“ ენას, სწავლობდა თავის გამდელ არინა როდიონის ასულისაგან. სამეტყველო ენის შესანიშნავი მცოდნე ლესკოვიც სწავლობდა გამდელისაგან—ჯარისკაცის ცოლისაგან. და საერთოდ, უბრალო გამდელნი, მეეტლენი, მეზადურნი, სოფლელი მონადირენი და ცხოვრების მძიმე პირობებში მყოფი სხვა ადამიანები, უეჭველად ახდენდენ გავლენას სალიტერატურო ენის განვითარებაზე. მაგრამ ლიტერატორებმა სამეტყველო საყოფაცხოვრებო ენის სტიქიური ნაკადიდან მოახდინეს ყველაზე ზუსტ, მახვილ და ყველაზე აზრიან სიტყვათა უსასტიკესი შერჩევა. ჩვენი დროის ლიტერატორებს ძალიან ცუდად ესმით ასეთი შერჩევის აუცილებლობა, და ეს დიდად ამცირებს მათ ნაწარმოებთა ხარისხს. აქედან—აზრთა სხვადასხვაობა ხარისხის შესახებ წარმოებულ დავაში, აგრეთვე ზარმაცთა და ორპირა ცბიერთა დაჟინებითი ცდები მიჩქმალონ დავა, დაიყვანონ იგი გრამატიკის საკითხებამდე, მაშინ, როცა ჩვენს ქვეყანაში დავას სამეტყველო ხელოვნების ხარისხის ირგვლივ აქვს განსაზღვრული, ღრმად სოციალური აზრი.

ლიტერატურის მეორე ელემენტია თემა. თემა—ეს არის ავტორის გამოცდილებაში ჩასახული იდეა, რომელსაც მას ცხოვრება უკარნახებს, მაგრამ, რომელიც მის შთაბეჭდილებათა საცავში ბუდობს ჯერ კიდევ გაუფორმებელი და, მოითხოვს რა სახეებად ხორცშესხმას, აღძრავს მასში მუშაობის წყურვილს მის გასაფორმებლად.

არსებობს ეგრეთწოდებული „მარადიული“ თემები: სიკვდილი, სიყვარული. აგრეთვე ინდივიდუალიზმზე აგებული საზოგადოების მიერ შექმნილი სხვა თემები: ექვიანობა, შურისძიება, სიძუნწე და სხვ. მაგრამ ჯერ კიდევ ძველად უთქვამთ: „ყველაფერი იცვლება“, „არაფერია მარადიული მთვარის ქვეშ“, ისევე, როგორც მზის ქვეშ. ჩვენს ქვეყნიერებაზე ამოდის რევოლუციის კაშკაშა მზე და გვინათებს, რომ „მარადიული“ თემების წყარო იყო და არის პიროვნების მიერ თავისი ტრავგიკული მარტოობის და უძლურების შეგრძნობა კლასთა გააფთრებული ბრძოლის, პურისათვის, ხელისუფლებისათვის ყველას წინააღმდეგ ყველას ბრძოლის საფუძვლებზე აგებულ საზოგადოებაში. ცნობილია, რომ ბურჟუაზიული საზოგადოების დამახასიათებელ და გარდაუვალ თავისებურებას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ მის წევრთა უდიდესი უმრავლესობა იძულებულია მთელი თავისი ენერგია მოანდოშოს ცხოვრების პრიმიტიული, ნახევრად მათხოვრული-

პირობების მოპოვებას. ადამიანები შეეჩვიენ თავისი ამ ყოფის წყეულ და დამამცირებელ „თავისებურებას“, და თუმცა იგი უღმობელად იძულებულს ხდის ყველას მთელი ყურადღება მიაპყროს თავის თავს, იფიქროს მხოლოდ საკუთარ თავზე, — მაგრამ სოციალური წყობილების სიმახინჯე ძალიან ცოტას გაეგება. ადამიანებს საერთოდ სულ უმნიშვნელო ნაწილი გაეგებათ იმისა, რითიც ისინი ცხოვრობენ და რასაც ხედავენ. არა აქვთ დრო იფიქრონ ხილულის აზრზე, — ადამიანი მომწყვდეულია თავის თავზე წვრილმანი ზრუნვის ვიწრო რკალში, იგი ტყვედ ყავს ზრუნვას იმაზე, რომ დაიკმაყოფილოს ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებანი, თავმოყვარეობა, მისწრაფება დაიკავოს ცხოვრებაში უფრო მოხერხებული ადგილი. ივლახსება, ყველაფერი ეს აუცილებელია იმისათვის, რომ იცხოვრო, ბევრისათვის გამოუმუშავებული ჩვეულება არ იფიქროს იმაზე, რასაც ისინი ხედავენ, თავდაცვის მოხერხებულ საშუალებას წარმოადგენს. ბურჟუაზიული საზოგადოების ადამიანები რომ ანგარიშობდნენ თუ რამდენ ენერგიას ხარჯავენ ისინი თავდაცვაზე, საძაგელ წვრილმანებზე, თვითმკვლელობათა რაოდენობა, ალბათ, მრავალ ათეულჯერ გაიზარდებოდა.

თუმცა ადამიანი არ ფიქრობს იმის აზრზე, რასაც ხედავს, მაგრამ ხილული მაინც ილექება სადღაც მის შთაბეჭდილებათა საცავში, აწუხებს ადამიანს, იწვევს მასში სიცოცხლის უაზრობის, „ყოფის არარაობის“ შეგრძნობას, მიყავს იგი სამარცხეინო დასკვნამდე — „სულერთია, როგორ იცხოვრებ“, მიყავს მისტიკამდე, ანარქიზმამდე, ცინიზმამდე. ასე გამოყოფს ბურჟუაზიული საზოგადოება თავის თავში შხამს, რომელიც მას წამლავს და შლის. ჩვენ ვხედავთ, რომ რელიგიურ, მორალურ, უფლებრივ დოგმებს არ ძალუძთ შეაჩერონ ბურჟუაზიული საზოგადოების ლობობის და დაშლის პროცესი. პირობებში, რომლებსაც უკლასო სოციალისტური საზოგადოება ქმნის, ლიტერატურის „მარადიული“ თემები ნაწილობრივ სრულიად კვდება, ქრება, ნაწილობრივ კი იცვლება მათი აზრი. ჩვენი ეპოქა აყენებს შეუდარებლად უფრო მნიშვნელოვან და ტრაგიკულ თემებს, ვიდრე არის ერთეული ადამიანის სიკვდილი, რაც უნდა დიდი იყოს მისი სოციალური ღირებულება ინდივიდუალისტებს ეს ვერ ანუგეშებს, მაგრამ ინდივიდუალიზმი ისტორიის მიერ სასიკვდილოდაა განწირული.

ლიტერატურის მესამე ელემენტია სიუჟეტი, ე. ი. ადამიანთა კავშირი, წინააღმდეგობანი, სიმპატიები, ანტიპატიები და საერთოდ ურთიერთობა — ტიპის ამათუმი ხასიათის ზრდის და ორგანიზაციის ისტორია. მგონია, რომ ამ სამი ელემენტით თითქმის მთლიანად ამოიწურება ლიტერატურის ცნების შინაარსი თუ ამ ცნებას განვსაზღვრავთ „ბელეტრისტიკით“, დრამით, რომანით, მოთხრობით, შემდეგ შეიძლება ვილაპარაკოთ ხერხებზე, „სტილზე“, მაგრამ ეს უკვე ავტორთა ნიჭის სუბიექტური თავისებურებანია. ივლახსება, რომ ამ თავისებურებათა იქეთაც იმალება მათი „გენეზისის“ წარმოშობის და განვითარების ესა თუ ის ობიექტური მაჩვენებელი.

* * *

ახლა რამდენიმე სიტყვა რეალობზე, როგორც XIX საუკუნის ლიტერატურის ძირითად, უფართოეს და უაღრესად ნაყოფიერ მიმდინარეობაზე, რო-

მელიც XX საუკუნეშიც გადმოდის. ამ მიმდინარეობის დამახასიათებელი თავი-მებურებაა მისი მახვილი რაციონალიზმი და კრიტიციზმი. ამ რეალიზმის შემოქმედნი იყვნენ, უმთავრესად, ისეთი ადამიანები, რომელთაც ინტელექტუალურად თავის წრეს გაუსწრეს და რომელნიც თავისი კლასის უხეში ფიზიკური ძალის იქეთ ნათლად ხედავდნენ მის სოციალურ შემოქმედებითი უძლურებას. ამ ადამიანებს შეიძლება ვუწოდოთ ბურჟუაზიის „უძლები შვილები“; ისე, როგორც საეკლესიო ლეგენდის გმირი, ისინი თავს აღწევდნენ მამების ტყვეობას, დოგმების, ტრადიციების მონობის, და ამ განდგომილთა სასახლეოდ უნდა ითქვას, რომ მათგან არც ისე ბევრი ბრუნდებოდა თავის კლასის წიაღში, რომ შემწვარი ხბო ექამა. ჩვენს დამოკიდებულებაში, XIX საუკუნის ევროპულ ლიტერატორ-რეალისტებისადმი ფრიად შესაშინე როლს ასრულებს შეფასებანი ბურჟუაზიული კრიტიკისა, რომელიც, არკვევდა რა ენის, სტილის, სიუჟეტის ღირსებებს და ნაკლოვანებებს, სრულიადაც არ იყო დაინტერესებული იმაში, რომ გადაეშალა, გაეშლავდნენ ფაქტების წიგნთა მასალის სოციალური აზრი. ბალზაკის მუშაობის სოციალური ღირებულება მხოლოდ მარქსმა და ენგელსმა გაიგეს. სტენდალი კრიტიკამ „მიჩქმალა“. ჩვენში უცხოურ ლიტერატურის დედნებში ძალიან ცოტას კითხულობენ და კიდევ უფრო ნაკლებად იცნობენ დასავლეთის ავტორთა ბიოგრაფიებს, მათი ზრდის პროცესებს, მუშაობის ხერხებს.

ბურჟუაზიის „უძლებ შვილთა“ ლიტერატურა უაღრესად მნიშვნელოვანია სინამდვილისადმი თავისი კრიტიკული დამოკიდებულებით, თუმცა ნოველების და რომანების ავტორნი, რა თქმა უნდა, არ მიუთითებდნენ გამოსავალზე იმ ბინძური ანარქიიდან, რომელსაც მსუქანი და გამაძლარი მეშანობა ქმნის. მხოლოდ თითო-ოროლა ავტორი, უმთავრესად, მეორე ხარისხოვანი, პოპულარული ფილოსოფიის და გავლენიანი კრიტიკის მითითებათა თანახმად, ცდილობდა დაემკვიდრებია ზოგიერთი დოგმატიური უდაო ქეშმარიტება, რომელთაც შეუპოვებელ წინააღმდეგობათა შერიგების გზით, უნდა დაეფარათ ბურჟუაზიის საზოგადოებრივი წყობილების აშკარა და საზიზღარი სიყალბე. XIX საუკუნეში, როცა მეცნიერება და ტექნიკა განსაკუთრებულად წარმატებით აფართოებდნენ, ამაგრებდნენ კაპიტალისტურ სახელმწიფოთა მატერიალურ საფუძვლებს, საფრანგეთის ლიტერატურა, — ევროპაში გაბატონებული ლიტერატურა, — სრულიადაც არ ყოფილა აღტაცებული ევროპის მეშანობის ამ მექანიკური საქმიანობით და არ ეძებდა მისი „მაშინაღური“ ზრდის გამართლებას.

XIX საუკუნის ლიტერატურის ძირითად და მთავარ თემას წარმოადგენდა პიროვნების მიერ თავისი სოციალური ყოფის უმყარობის პესიმისტური შეგნება; შოპენჰაუერი, გარტმანი, ლეოპარდი, შტირნერი და ბევრი სხვა ფილოსოფოსი ამ შეგნებას ამაგრებდნენ სიცოცხლის კოსმიური უაზრობის ქადაგებით, რომელსაც საფუძვლად ედო, რა თქმა უნდა, პიროვნების სოციალური უმწყობის, სოციალური მარტოობის იგივე შეგნება. ახალ სინამდვილეში, რომელსაც ქმნის პროლეტარიატი, საბჭოების კავშირის დიქტატორი, პიროვნება, არქტიკის ყინულოვან უდაბნოებში გადაკარგული კი, ცხოვრობს რა სიკვდილის მუდმივი მუქარი, თავს მარტოდ და უმწყოდ არ გრძნობს.

XIX საუკუნე უმთავრესად პესიმიზმის ქადაგების საუკუნეა. XX საუკუნეში ეს პროპაგანდა გადაიქცა საეგზეთო ბუნებრივად სოციალური ცინიზმის ქადაგებად იმ „ჰუმანიზმობის“ სრულ და გადაჭრით უარყოფად, რომლითაც ასე მოხერხებულად კეკლუცობდნენ და ამაყოფდნენ კიდევ ყველა ქვეყნის მეშინები. შოპენჰაუერის თანაგრძნობის, შებრალების ეთიკას—ეკლესიურ, ფარი-სეველურ ეთიკას,—რომელიც ძალიან ბევრის მიერ იყო მიღებული, ისტერიული გაბოროტებით უარყოფს ნიცშე და კიდევ უფრო გადაჭრით, უკვე პრაქტიკულად—ფაშიზმი. ჰიტლერების ფაშიზმი—ეს არის პესიმიზმის გამოვლინება მეშინობის კლასობრივ ბრძოლაში ხელისუფლებისათვის, რომელიც მას უსხლტება დასუსტებულ, მაგრამ ჯერ კიდევ მაგარ თათებიდან.

უნდა დავძინოთ, რომ ერთეულების სოციალური ყოფის უაღრესი უმტკიცობის, უმყარობის შეგრძნობა და გაგებაც კი უფრო არ ყოფილა თვით კაპიტალის უფრო ნიჭიერ მსახურთათვის. XIX საუკუნის ბურჟუაზიის თითქმის ყველა ის „ღიდი“ და „გამოჩენილი“ ადამიანი, რომელთა შემდეგ დარჩა და გაბო-ქვეყნდა მათი მენაურები, დღიურები, წერილები, ლაპარაკობს იმაზე, თუ როგორ გამოუსწორებლად ცუდად არის მოწყობილი ბურჟუაზიული საზოგადოება.

პროლეტარიატის, საბჭოების კავშირის დიქტატორის, დამსახურებათა რიცხვს უნდა მიეკუთვნოს ის ფაქტი, რომ მისი განსაცვიფრებელი გმირული საქმიანობა წმენდავს მსოფლიოს პესიმიზმის ხავსისა და ჟანგისაგან.

* *

ბურჟუაზიის „უძლეზ შეილთა“ რეალიზმი იყო კრიტიკული რეალიზმი: იგი ამხილებდა საზოგადოების მანკიერებას, ხატავდა ოჯახური ტრადიციების, რელიგიური დოგმატების უფლებრივი ნორმების კლანჭებში მოქცეული პიროვნების „ცხოვრებას და თავგადასავალს“, მაგრამ კრიტიკულ რეალიზმს არ შეეძლო ეჩვენებია ადამიანისათვის გამოსავალი ტყვეობიდან. კრიტიკისათვის ადვილი მისაწვდომი იყო ყოველივე არსებული, მაგრამ დესამტკიცებელი არაფერი იყო, გარდა სოციალური ცხოვრების, და საერთოდ „ყოფის“ ამჟამა უაზრობისა. ამას ხმამაღლა ამტკიცებდა მთავალი, დაწყებული, მაგალითად, ბეირონით 32 წელს გარდაცვილ ტომას გარდინდემ, შატობრიანის და სხვათა „წერილებით საეჭიოდან“ ბოდლერამდე და ანატოლ ფრანსამდე, რომლის სკეპსისი ძალიან უახლოვდებოდა პესიმიზს. ზოგიერთი ლიტერატორი პესიმიზს კათოლიციზმით ცვლიდა, მაგრამ „ხარდალი ბოლოჯე ტკბილი როდია“—ყველა ეკლესია თითქმის ერთნაირი დაჟინებით შთაავიანებდა ადამიანებს სიცოცხლისათვის ბრძოლაში უძლურების შეგნებას. რელიგიის მავნებლობა განსაკუთრებით ნათლად ჩანს მის მისწრაფებაში მოადუნოს ყოველგვარი ენერგია, რომელიც კი გვერდს უვლის ეკლესიის მატერიალურ და ანგარებით აღსავსე ინტერესებს. და ერთერთმა ხუცესმა, „ქრისტეს მოადგილემ ამ ქვეყნად“, საეგზეთო მართებულად თქვა: „ქრისტიანობა სამღვდლოებისათვის ფრად ხელსაყრელია“—ო. ჩვენში ხალხით და ბევრს წერენ სოციალისტურ რეალიზმზე და ამ ცოტა ხნის წინათ ერთ-ერთმა ავტორმა გოგოლის შესახებ დაწერილ სტატიაში საინტერესო აღმოჩენა გამოაქვეყნა: „გოგოლი სოციალისტური რეალისტი იყო“. ეს აღმოჩენა საინტერესოა იმით, რომ გვიჩ-

ვენებს, თუ რა უაზრობამდე შეიძლება დავიდეს ლიტერატურულ-კრიტიკულ კემში-რიტებათა კუსტარული წარმოება და გვიჩვენებს თუ როგორ სუსტად გრძნობს მწერალი პასუხისმგებლობას თავისი სიტყვებისათვის მკითხველთა წინაშე.

ლიტერატურულ რეალიზს საქმე აქვს ადამიანის ცხოვრების და საქმიანობის რეალურ ფაქტებთან. „რევიზორის“ და „მკვდარი სულების“ ეპოქაში, რამდენადაც ცნობილია, არავის მიერ და არსად რუსეთში არ ყოფილა შემჩნეული სოციალისტური ხასიათის ფაქტები. ამ არც ისე უმნიშვნელო მიზეზის გამო ლიტერატორ ნიკოლოზ გოგოლს არ შეეძლო აესახა ასეთი ფაქტები ხლესტაკოვის, ჩიჩიკოვის, სობაკევიჩის, ნოზდრევის, პლიუშკინის და მისი სხვა ტიპების ცხოვრება-საქმიანობაში. მაშასადამე: გოგოლი ყალბად მიჩნეულია სოციალისტურ რეალისტად, იგი არის რეალისტ-კრიტიკოსი, და იმდენად ძლიერი, რომ თითონ სიგიჟემდე შეაშინა საკუთარი კრიტიციზმის ძალამ. ეს როდია ერთადერთი შემთხვევა, როცა სიგიჟეს დიდად საგულისხმო სოციალურ-ფილოსოფიური მნიშვნელობა ეძლეოდა. გონებანაკლებობას არასოდეს არ ჰქონია ასეთი მნიშვნელობა და არც შეიძლება ჰქონდეს: მეტად უცნაურია, რომ ზოგიერთ მწერალს ეს არ გაეგება.

სოციალისტური რეალიზში ლიტერატურაში შეიძლება გაჩნდეს მხოლოდ როგორც შრომის პრაქტიკის მიერ მოცემული სოციალისტური შემოქმედების ფაქტების ასახვა. შეიძლება თუ არა ასეთი რეალიზში გაჩნდეს ჩვენს ლიტერატურაში? არა თუ შეიძლება, არამედ უნდა გაჩნდეს კიდევ, ვინაიდან რევოლუციურ-სოციალისტური შემოქმედების ფაქტები ჩვენში უკვე არის და მათი რაოდენობა სწრაფად იზრდება. ჩვენ ვცხოვრობთ და ვნუშაობთ ისეთ ქვეყანაში, სადაც „დიდების, სახელის, გმირობის“ საქმენი იმდენად ჩვეულებრივი ფაქტები ხდება, რომ მრავალ მათგანს უკვე პრესაც კი არ აღნიშნავს, ლიტერატორები მათ არ აღნიშნავენ, იმიტომ რომ ლიტერატორთა ყურადღება ჯერ ისევ მიიმართება კრიტიკული რეალიზმის ძველი კალაპოტით, რომელიც (კრიტიკული რეალიზმი) ბუნებრივად და სამართლიანად „ცხოვრების უარყოფით მოვლენებზე“ „დახელოვნდა“. აქ ზედმეტი არ იქნება გავიხსენოთ, რომ ზოგიერთი სიმახინჯე მხედველობის სისუსტე, სიყალბე, თვალთმაქცობა და სხვ. აგრეთვე ბუნებრივი მიზეზებით გამოწვეული მოვლენები და ეს მიზეზები შეიძლება თავიდან იქნას აცილებული.

კრიტიკული რეალიზმის კონსერვატიული სიმყარის ერთ-ერთი სერიოზული მიზეზია ლიტერატორთა პროფესიული ტექნიკური კვალიფიკაციის ნაკლებობა, ან, აშკარად რომ ითქვას, ცოდნის ნაკლებობა, — „უმეცრება“, უუნარიანობა დინახონ, გაიგონ. ამ მიზეზს ხშირად ერთვის ემოციური მიდრეკილება წარსულისაკენ, დახატებული ბაბუისაკენ, რომელსაც სიცოცხლეში ერთი „პერსპექტივა“ დარჩენია — კრემატორიუმი. ამასვე, ამ მიზეზს, უნდა მივმართო „ნაკლები წინაღმდეგობის ხაზი“ მუშაობაში: ხის დამუშავება უფრო ადვილია, ვიდრე ქვის, ქვისა უფრო ადვილია, ვიდრე რკინის, რკინისა უფრო ადვილია, ვიდრე ფოლადის, ხოლო დახატო ცხოვრება ხის პატარა, ერთსართულიან განკერძოებულ სახლში, გაცილებით უფრო მარტივია, ვიდრე ცხოვრება ქვის ან რკინა-ბეტონის მრავალსართულიან სახლში.

მცირეზე, წვრილმანებზე მუშაობის ჩვეულებას შედეგად მოსდევს ის, რომ როცა ჩვენი ლიტერატორი ხელს კიდებს დიდ სიუჟეტს, მაგალითად, სამრეწველო კომბინატის მშენებლობას, იგი აზრობრივ, იდეოლოგიურ თემას ზედმეტად ტვირთავს მრავალი უწვრილმანესი დეტალის აღწერით და მას მარხავს თავისი მპერმეტყველების ქაღალდის ყვავილების, ჩვეულებრივ არც ისე ფერადი ყვავილების, უზარმაზარი გროვის ქვეშ. დეტალიზაცია ჭარბობს და ვნებს იქაც კი, სადაც იგი უფრო შესაფერისია, სადაც ადამიანის ინდივიდუალისტიკა კოლექტივისტად ხელახალი აღზრდის, გარდაქმნის პროცესები შედარებით უფრო ნელა ვითარდება. მაგალითად, საკოლმეურნეო მშენებლობაში. ამავე მიდრეკილებით დეტალებისადმი ვხსნი სამწუხარო, მაგრამ ჩვენში აგრეთვე ჩვეულებრივ ფაქტებსაც: ლიტერატორი დასაბეჭდად გადასაცემს თავისი წიგნის პირველ ნაწილს, ხოლო შემდეგი ნაწილები არ არის, ვინაიდან მან უკვე დახარჯა მთელი დაგროვებული მასალა და მეტი მას არაფერი აქვს სათქმელი.

მუშაობის დაწყება დიდი რომანებით—ეს ფრად ცუდი მანერაა, სწორედ ამას მიეწერება ის, რომ ჩვენში მრავალი სიტყვიერი ნაგავი გამოდის. წერა უნდა ვისწავლოთ პატარა მოთხრობებზე, როგორც იქცეოდა თითქმის ყველა სახელგანთქმული მწერალი დასავლეთისა და ჩვენში. მოთხრობა გვაჩვენებს სიტყვების ეკონომიას, მასალის ლოგიკურ განლაგებას, სიუჟეტის სიცხადეს და თემის თვალსაჩინოებას. მაგრამ, როცა მე ვურჩიე ერთ ნიჭიერ ლიტერატორს. შესვენებულისა რომანისაგან, დაეწერა მოთხრობები, მან მიპასუხა: „არა, მოთხრობა ფრიად საქნელო ფორმაა“. გამოდის, რომ ზარბაზნის გაკეთება უფრო ადვილია, ვიდრე დამბაჩისა.

ჩემი საუბრის შესავალი მეტად მრავალსიტყვიანია, მაგრამ იგი აუცილებლად მიმაჩნია. ახალგაზრდა ლიტერატორებს წარმოადგენა უნდა ჰქონდეთ ლიტერატურული შრომის სიძნელეზე, იმ მოთხოვნებზე, რომლებსაც მათ ეპოქა უყენებს და ლიტერატორის პასუხისმგებლობაზე მკითხველის წინაშე. ქვეყნად ჯერ კიდევ არასოდეს არ ყოფილა ისეთი მკითხველი, რომელსაც ესოდენ დამსახურების სიყვარულის და პატივისცემის უფლება, როგორც ამის ღირსი არის ჩვენი მკითხველი.

მგნატეს საფლავზე

შეიშრიალებს ტოტები ცაცხვის,
საფლავზე მოლი ბიბინებს ნაზად,
დილის მზე სივრცეს სხივებით გასცრის
და მიწას ოქროს ვარაყით კაზმავს.
დაბლობში ისევ ხმაურობს ღელე,
სერებზე არ ჩანს ქოხები ისლის,
ვდგევარ საფლავზე და თავს ვაჯერებ
აქ მიდიოდა ბავშობა მისი.
აქ დავაუკაცდა გლეხის მიწურში
ფერმკრთალი სახის, ცისფერი თვალით,
მან უიშვილებს ჩახედა გულში
და ბრძოლის ცეცხლის აღენთო ალი.
არა თავადურ კალმის ტრიალით —
გატეხილ ხიდის მწერლად, იმედათ,
არამედ მაღალ გამჭვრიახ აზრით
აღმზრდელ ქოხშივე შემოიხედა.
აზრი მოხაზა მტრებისთვის სამტროდ,
არ დაიშურა ბრძოლისთვის სისხლი,
იდგა კლდესავით ის მარტოდ მარტო
და მახვილს სცემდა გველების სისინს.
დღეს სისხლით ნაწერ მრავალ სტრიქონებს
ჩვენ სიყვარულით ვკიოხულობთ, ვხედავთ: —
„ბნელია ტყე და ტანაბდიანი
ტყეში ფირალი გლეხები სხედან.
რამდენი იყო თვალკრემლიანი,
განაწამები მოხუცი დედა?!
დილამ მტრედისფრად გამოანათა,
გათენდა სოფლად ახალი წელი,
ძირს გდია გლეხი გულგანგმირული,
ტირის ბავშვი და არა ჩანს მკვლელი...
ამალამ დიდკაცს სჭირდება მცველი,
მატარებელი გაივლის გზაზე,
ფიქრმა წაიღო და პასუხს ელის
ვინ არ ბატონობს გლეხკაცის თავზე?!
პასუხი იყო, პასუხი ნახა,
მაგრამ უჩუმრად სიმუნჯემ შთანთქა,
დილას იპოვეს სისხლის მორევში, —
ვისი მსხვერპლია? სოფელმარა სთქვას?!

* * *

დღეს კი იმათი შთამამელობა
 ჩვენო გენატე, მოსულა ისევ,
 ფრონტზე იბრძოდა შენი თაობა,
 მიეცი ცეცხლი და სიხალისე, —
 საკუთარ თვალით საქმე ვერ ნახე,
 თუ როგორ უდგა ძალაძე ფრონტებს,
 იყავ გრიგალის წინამორბედი
 და გაზაფხულის რიყრაყი მოგდევს.
 რამდენი ბრძოლა გამოიარე,
 შენ ამ ბრძოლებში ხარ ჩვენი დროშა,
 გლეხი იგონებს ძველ ნაიარებს,
 უკეთეს ხეალის ვარსკვლავი მოჩანს.
 და სამუდამოდ მზე ჩაესვენა
 განწირულ კლასის, განწირულ ხალხის,
 ისევ მეტყველებ მქუხარე ენით,
 ისევ მეტყველებ ანთებულ სახით.
 და განახლებულ სოფლის მწვანეზე
 ახალი ყოფის დღენი ლივლივებს,
 სადაც სიმონა იმალებოდა
 შრომის ფერხული აქვს კოლექტივებს.
 აქ სარკესავით ცაა კრიალა
 და მეგრძოლები მხოლოდ შენ მოდგმის
 საქმე გმბრობის ძველს ატიალებს,
 სოციალიზმის რიყრაყი მოდის.
 ალბად იქნები პირმოძლიმარი,
 დიდო გენიავ, რომ იყო ახლა,
 აჯატროვანებს ცხოვრების წინსვლა,
 გადაეხვევი მუშებს და გლეხკაცს.
 ჩვენ თვალწინ გვიდგას შენი აჩრდილი,
 შენი საფლავი დგას მშრომელთ გულში,
 ყველა კალამის წვერი მოხრილა,
 შენი კი იბრძვის და თითქოს გულში
 შენ ხვალინდელი დღე გვიანდერძე.

* * *

ისევ შრიალებს ტოტები ცაცხვის
 და დუმლილია საფლავის ქვეზის,
 შენ ცოცხალი ხარ ფრონტზე გასული,
 შენ გრიგალი ხარ ცეცხლის დამფრქვევი.
 1934 წ.

ეროვნული სამეცნიერო
ბიბლიოთეკა

მ გ ნ ა ტ ე ნ ი ნ ო ზ ვ ი ლ ი

მწერლის შემოქმედებითი რაობის გარკვევაში უდიდესი და გადამჭრელი მნიშვნელობა აქვს იმ ფაქტს, თუ რომელი კლასის წარმომადგენელია იგი, და როგორ დამოკიდებულებაშია საწარმოო ძალებთან იმ დროს ეს კლასი, როდესაც მწერალი მისდამი შემოქმედებითი სამსახურშია. შემოქმედება განსაზღვრულია გარკვეულ კლასიურ მიმართებით. და ამ მიმართებაში იძლევა მწერალი ლიტ. იდეას (ლიტ. იდეას კი ქმნის სოციალური ყოფა, კლასიური საქირებდა). ერთდროიანე ეპოქაში მცხოვრები სხვადასხვა მწერალი ერთნაირად როდი წერს და აზროვნებს. განა ილია და ეგნატე თითქმის ერთდროიანე ეპოქაში არ ცხოვრობდენ? და განა მათი ნაწერები, მათი ტიპები ერთნაირია? ერთიდა იგივე ისტორიულ არეში ხდება რეალობის სხვადასხვაგვარი აპერცეპცია, სხვადასხვანაირად გაგება და მიღება სინამდვილის. მაშინ, როდესაც ილია დინჯად იჯდა და სწერდა „ოთარაანთ ქვრივს“, ადგენდა კლასთა შერიგების თეორიას, და ოცნებობდა „ჩატეხილ“ ხიდის „გამთელემაზე“ თავის კლასობრივ პოზიციების შენარჩუნებისთვის, თავის კლასის გადარჩენისთვის, ამ დროს ეგნატე მშრომელთა მძიმე ხვედრით „უკუღმართად“ მოწყობილ ცხოვრებისგან განაწამები, სოფლის, ხალხის მასწავლებელი, ისლით დახურულ ქოხში ოდნავად მბეჭტავ ქრაქის სინათლეზე, თავის საყვარელ გმირებს: ძალაძეებს, მცირიშვილებს, უიშვილებს და მუნჯაძეებს აქანდაკებდა და მასში აქსოვდა თავის იდეას. ნათელ გონებით უთითებდა გამწვავებულ კლასობრივ ბრძოლაზე, მშრომელთა განთავისუფლებას ბრძოლაში—რევოლუციაში ხედავდა და აქეთკენ მოუწოდებდა თავის გმირებს.

როდესაც ბანკის დირექტორი (ილია) აზნაურებისა და თავადების გაერთიანებულ სხდომაზე არკვევდა, თუ როგორ შეიძლება შეინარჩუნოს მიწა თავდაზნაურობამ, მაშინ მშრომელთა საყვარელი მწერალი, ეგნატე, ჯურღმულებში იჯდა და მშრომელთა განთავისუფლების პირველ საქმეს პრაქტიკულად აწყობდა, რევოლუციონური მოძრაობის ორგანიზაციისათვის ზრუნავდა.

კლასიურმა სხვადასხვაობამ შექმნა იდეოლოგიური სხვადასხვაობა. ისინი სხვადასხვა პოზიციებიდან ათვალეირებდენ სინამდვილეს, ერთიმეორისათვის უცხო სათვალეებით უმზერდენ სინამდვილეს და ამიტომაც სხვადასხვანაირად გადატყდა ეს სინამდვილე მათში. ეგნატემ უფრო გაიგო და ალლო აულო ჩვენს სინამდვილეს და მას საკმაოდ ძლიერ მხატვრული და სწორი ინტერპრეტაცია მისცა. ეგნატე უფრო ღრმად ჩაწვდა და გაიგო ჩვენი ყოფა. ილია რომ დიდი მწერალია, ამის უარყოფა არავის შეუძლია, მაგრამ—მაგრამ ილიამ ვერ გაიგო ეპოქა

(ან არ სურდა გაეგო). ილია მოტყუვდა ცხოვრების მიმდინარეობის გზის გაგებაში. სინამდვილემ ერთი გვიჩვენა, ილია მეორეს ამტკიცებდა.

ყველაზე უფრო და სწორად 90-ნ წლების ჩვენი ეპოქალური სინამდვილე ეგნატემ გაიგო და მოგვცა საკმაოდ გრცელი და დიდი მხატვრულ ტილოები. ეს ის დროა, როდესაც საქართველოში ჩამოყალიბდა და განმტკიცდა ბიუროკრატიული მონარქიული რუსეთი, ერთი მხრით, რუსული მონარქია ბიუროკრატიულ კანცელარიითა და მოხელეებით—დრომოქმული ფერდალური არისტოკრატია, მეორე მხრით, ახლად ფეხადგმული ბურჟუაზია და მესამე მხრით, გაძვლტყავებული გლეხობა და მუშათა კლასი ქმნიან გამძაფრებულ კლასთა ბრძოლის სოციალურ არეს. იცვლება საზოგადოებრივი ურთიერთობა, ყოფაცხოვრებითი ფორმები. გლეხკაცის ყოფა—მისი გამოუვალი ეკონომიური პირობები ქმნის მასში რევოლუციონურ განწყობილებას და მიდრეკილებას, მთელი ეს ისტორიული პროცესი მოცემული და ნაჩვენებია ნინოშვილის მიერ. ნინოშვილმა არაპარტო ასახა ეს სინამდვილე, არამედ ამავე დროს გვიჩვენა უკეთესი სინამდვილე—მომავალის პერსპექტივა და გზები, მან სინამდვილე მოგვცა მის გარდაქმნაში და გადაკეთებაში, აი, ამაშია ნინოშვილის იდეური და მხატვრული სიძლიერე. ნინოშვილის გმირები არსებულ სინამდვილეში ტრაგიზმით და კატასტროფით ამთავრებენ სიცოცხლეს. ნინოშვილი გმირების ამ ტრაგედიაში იძლევა არსებული სინამდვილის უარყოფას.

უიშვილებს არსებული სინამდვილე არ აძლევს გასაქანს, არსებულმა სინამდვილემ გოგია მიიყვანა თვითმკვლელობამდე, მეტი გამოსავალი არსებულ სინამდვილეში მას არ ჰქონდა. გოგიას თვითმკვლელობა უდიდესი ბრალდებაა არსებული სინამდვილის მიმართ. ავტორმა უიშვილებს შემკვიდრე დაუტოვა, და მათ უსურვა, „ა ც დ ეს ამ ბ ე დ ს“ და ამას მხოლოდ იგი ახალ პირობებში, არსებულ სინამდვილის ბრძოლით გადაკეთებაში მიაღწევს. არსებულმა სინამდვილემ გლეხი ივანე დაღუპა, მაგრამ ავტორმა აქვე აჩვენა ის გზა, რომლითაც შეიძლება გლეხკაცი აცდეს ამ გზას. „გლეხკაცმა რომ ერთი პირი იცოდეს და ერთმანეთის მხარის მიცემა, მაშინ“... ამბობს ივანე.

აქ აუცილებლად არის ნაჩვენები ნინოშვილის მიერ საჭიროება გლეხკაცის შეკავშირებისა და დარაზმულობისა. ეს უფრო სიცხადით არის ნაჩვენები „სიმონაში“, „ჩვენი ქვეყნის რაინდში“ და სხვა... ნინოშვილმა შექმნა ტიპაჟთა საუკეთესო გალერეა, რომლებიც იმდენად ღრმად, თანაგრძნობით და სიყვარულით არიან მწერლის მიერ მოცემული, რომ ჩვენს ცნობიერებაში მუდამ ცოცხალია: ძალადგები, მცირიშვილები, უიშვილები, მუნჯადგები,—პოლიტიკურ ეკონომიურ და მოქალაქობრივ უფლებებს მოკლებული ჩვენში მუდამ თანაგრძნობას და სიყვარულს იწვევენ. სამაგიეროდ ზიზლსა და აღშფოთებას იწვევენ: დროიძეები, მკლავაძეები და მოსე მწერლები. ჩაგრული და მჩაგვრელი, მშრომელი და ექსპლოატატორი და ამ ნიადაგზე გამძაფრებული კლასობრივი ანტაგონიზმი არის დამახასიათებელი ე. ნინოშვილის ნაწერებისთვის. ე. ნინოშვილი თავის თხზულებებში ყველგან ხაზს უსვამს სოციალურ კლასობრივ მომენტს. მაშინ, როდესაც „ნუ თუ“-ში (1905 წ.) ილია წერდა: „საქირა ეხლა ამ რევოლუციის პირი იქითკენ უქნათ, საითკენ ჯერ არს (ე. ი. განვლენოთ რუსეთი, ს. ქ.). არა ერთ-

მანეთის დასევა და ბრძოლა“... ე. ი. არ არის საჭირო შიგნით კლასობრივ ბრძოლის გამწვავება, არამედ მორიგება და შეთანხმება. ილია ისევ კლასთა შორის ჰარმონიულ და მამაშვილურ დამოკიდებულებას ეძებდა, ეგნატე კი, ჯერ კიდევ 1888—9 წ.წ. წერდა: „ნამდვილი გაუმჯობესება გლეხის მდგომარეობისა მხოლოდ მაშინ იქნება, როდესაც ბატონ-ყმობა მოისპობა“-ო. ამიტომ არა თანამშრომლობა და მხარის დაჭერა თავად-აზნაურობისადმი, არამედ საჭიროა ბრძოლით განადგურება მათი. ეგნატე ხედავს კლასთა ბრძოლის უკიდურესად გამწვავებას და აშ მდგომარეობიდან გამოსავალს ხედავს გლეხობის დარაზმულობაში; ორგანიზატორის ხელმძღვანელობით, რევოლუციონერ ბრძოლაში. ნინოშვილმა გვიჩვენა სოფლის ახალი დიფერენციაცია სოფლის კაპიტალიზაციის ნიადაგზე. ნინოშვილი სოციალური თემების აღებით და მასში კლასობრივი მომენტის ხაზის გასმით იდეურობის მხრივ, ყველაზე უფრო მაღლა დგას თავის თანამედროვეთა შორის და ყველაზე უფრო ახლოა თანამედროვე პროლეტარულ მწერლობასთან. აი, ამიტომაც ნინოშვილი დიდი მწერალი და ამიტომ აფასებს მას პროლეტარული საზოგადოებრივობა.

ყარამან ხინჯია

ყარამანი ტანად ხმელია. მხარბეკი განიერი აქვს. სქელი წამწამები ხელი-
კისფერ თვალებს უფარავს. ორბულ ცხვირზე კრილობა აზის. გეგონება ამ
ალაგას განგებ დაუკრავთ ხმალიო, ისე ჰშვენის ეს კრილობა. ქალარა შერეული
ბუჭუჭი თმები შუბლზე აყრია. პირი ყოველთვის სუფთად აქვს გაპარსული. ვარ-
დისფერ ახალუხზე სისხლისფერი ჩოხა აცვია. ქამარი შიგნით ახალუხზე არტ-
ყია და ზედ პატარა თათრული ბებუთის მსგავსი სატევარი ჰკიდია. სატევარი
ხასან ამილახვრის ნაჩუქარია. წინად ყარამანი შინაც არ ატარებდა ჩოხას შეხ-
სნილად. გარედ კი ისე არ გამოვიდოდა, რომ წელზე შემორტყმულ ზარნიშის
ქამარზე ხმალიც არ ჰკიდებოდა. მაშინ ყარამანი თავად ახალუხობას ჰბაძავდა,
ახლა საქმე ყაძახებთან აქვს და ძველებურად არ აცვია და არც ხურავს. ჩოხის
მარცხენა საქილეზე ოდესღაც ყარამანის მკერდს გიორგის ჯვარი ამშვენებდა.
სოფელში ყარამანის გარდა სხვამ არ იცოდა, თუ სად და რისთვის მიიღო ეს
ჯილდო ყარამანმა. ყარამანს საერთოდ არ უყვარდა თავისთავზე ლაპარაკი.

სოფელს მაინცადამაინც არ სძულს ყარამანი, მაგრამ დედაკაცები კი ყარა-
მანის სახელით ხშირად აშინებენ ბალებს. ცუდი არაფერი ჩაუდენია ხვინგი-
ას თავის სოფელში, მაგრამ ცუდი კაცის სახელი მაინც აქვს გავარდნილი. მისი
ზოგიერთი თავგადასავალი ზღაპარს ჰგავს.

ახლა შუადღეა, სიცხე. გვალვისაგან დამსკდარ მიწას ნაცრისფერი
გადაკრავს და ხეები ისე მობუზულან, თითქოს მათთვის ძირები დაუჭრი-
ათო. სათემო გზის პირად ცამდის აწვდილი ალვის ხეები ჩამწკრივებულან,
გზის გასწვრივ საცალფეხო ბილიკიც მიიკლანება. ამ ბილიკს კი ყარამანი მიჰ-
ყვება ყაბალახი მხარზე გადუგდია და ტარმოკლე ყალიონი პირში ჩაუჩრია.
ჩაფიქრებულია. სახეზე ოფლი სდის. სიცხისაგან თვალები ამღვრევია. მარცხენა
ხელით ანთებული აბედი უჭირავს და მარჯვენით საკვეცს ათამაშებს.

მინდორი გაიარა და აღმართს აჰყვა. დინჯი და მოზომილი ნაბიჯით მი-
დის. ხანდახან სახეზე მწარე დამცინავი ღიმილი გადაეკრება და უმაღლე ქრება.

ათასი აზრი უტრიალებს ყარამანს თავში, ერთი-ერთმანეთის მოწინააღ-
მდეგე. არეული. მათ თავს ვერ ართმევს. ერთ აზრზე ვერ დამდგარა. ვერ გაუ-
ბედნია გადაწყვეტილი ნაბიჯის გადადგმა, ყოყმანობს. მაგრამ ეს ყოყმანი თავ-
ში აქვს მხოლოდ. ისე კი ბეჯითად მიდის იქ, სადაც მისი ბედი უნდა გადაწ-
ყდეს, ხანდახან კი შედგება, უკან მოიხედავს, თითქოს რაღაც ძვირფასი და
სანატრელი უკან რჩებოო. მერე ისევ გზას განაგრძობს. აი, თემსაბჭოს დაუახ-
ლოვდა. ნუ თუ ყარამანი უნდა წარსდგეს იმ ბლარტის წინაშე, რომელსაც

დღეა ჯერ კიდევ გუშინ მისი სახელით აშინებდა. ნუ თუ იმ უნიფხვოებმა ყარამანის ბედი უნდა გადასჭრან.—გუშინ კი ეს ლაწირაკები სალამის მიცემასაც ვერ უბედავდენ ყარამანს. ყარამანი ერთხელ კიდევ შედგა. ყალიონი ხელის გულზე დაიფერთხა და ოფლიანი შუბლი ყაბალახის ტოტით მოიწმინდა. ხელმარჯვნივ ალვის ხეებში ჩამდგარი განიერი ხის სახლი მოჩანს. ეზოს აკაციის მესერი აქვს შემოვლებული, წინ რკინის ქიშკარი აქვს დატანებული.

შეყოყმანდა ხვინგია. გული უშლის ამ ეზოში შესვლას. წინდაწინავე გრძნობს, რომ მისი საქმე არ გაკეთდება. შიშსაც გრძნობს ყარამანი. ყარამანისთვის კი უცნობია შიში. ტყვილად კი არ ამბობენ: ყარამანი გერმანელებთან ომში ტყვიას კბილით იჭერდაო. ახლა კი ამ უნიფხვო ლაწირაკების ეშინია. რისთვის იწუხებს თავს. ხომ შეუძლია უკან დაბრუნდეს, ისევ ძველი ცხოვრება განაგრძოს, ისევ წულაიას დუქანს დაუბრუნდეს. წულაია ისევ მეგობრულად, ფართე კბილების უგემურ ღრეჯით და წვრილი თვალების ეშმაკური წკურვით შეეგებება მას. ფართოდ გაუღებს თავის დუქნის კარებს, მაგრამ ყარამანმა იცის, რომ წულაიას დუქანიც მალე დაიკეტება ისე, როგორც სხვა მრავალი დაიკეტა. შივ კოოპერაცია თავის საწყობს გამართავს. ეს იცის ყარამანმა. ტყუილად კი არ უცხოვრია ამდენხანს, ტყუილად კი არ უნახავს ამდენი ქვეყანა. მისი თვალები უფრო შორს იცქირებიან. ცხადია, წავიდა ძველი ცხოვრება. აღარ დაბრუნდება. მართალია ყარამანის ცხოვრების შესახებ სოფელში ბევრი არაფერი იცის გარდა იმისა, რომ ის დღედაღამ კოსტა წულაიას დუქანში ზის უსაქმოდ, ერთ აჩემებულ ალაგას, დახლის ბოლოს და კამათლებს აგორებს. ყარამანი ნარდს თავაულებლოვ და უსიტყვოდ თამაშობდა. დიდი ოსტატი იყო ნარდისა. შეუძლებელი იყო რომ წაეგო... მაგრამ ახლა ყველაფერი შეიცვალა და აჰა, უნდა შეიცვალოს ყარამანიც. მას მოსწყინდა წულაიას დუქანი. არც ნარდის თამაში უნდა ამიერიდან. ისევ ის სჯობია, რომ ახალ ცხოვრებას დაუახლოვდეს. რის მაქნისია ახლა წულაიას დუქანში ჯდომა და კამათლების გორება.

არა, სხვა გზა არ არის. სჯობია თუ არა მაინც ასე უნდა მოიქცეს ყარამანი. შეიძლება აქ ერთი ამბავი მოხდეს: ხალხმა არ მიიღოს, უკეთინოს და დასცინოს. თუმცა ვის რა დაუშვავა ყარამანმა. რა ვუყოთ, რომ მისი ცხოვრება უკუღმართი გზით წარიმართა. ის ყველაფერს დაწვრილებით ეტყვის ხალხს: თუ როგორ აღიზარდა ობლობაში, უპატრონოდ, უსახლკაროდ, არავინ შეიწყნარა, არავინ შეიცოდა, არავინ აქამა ლუკმა პური...

და ერთხელ უპატრონო ბავშვმა სამუდამოდ დატოვა თავისი სოფელი. ბევრი რამ გადახდა და მერე ბათომაში ამოყო თავი. ქალაქი სოფელზე უფრო გულცივი აღმოჩნდა. სამუშაო ვერსად იშოვა. მოშივდა. ვერ აიტანა. თავის დახრჩობა გადაწყვიტა და ერთხელ შშიერი მიაღდა ზღვის ნაპირს.

ზღვა ღელავდა. დიდხანს იდგა ზღვის ნაპირზე და ტალღებს შესცქეროდა. მერე უცებ მოწყდა ნაპირს და ზღვაში გადაეშვა. ეს ისე მოხდა, რომ თითქოს უცბად მოუვიდაო. მერე არაფერი ახსოვს ყარამანს. ხოლო როცა გამოერკვა, ის ცივ ქვიშაზე ეგდო და გარშემო უცხო ხალხი ეხვია. შემთხვევით გამგელელ კონტრაბანდისტებს ამოეყვანათ იგი ზღვიდან და გადაერჩინათ. როცა ყარამა-

ნი წამოდგა, ხასან ამილახვარი, კონტრაბანდისტების ხელმძღვანელი, თავაზიანად მიესალმა და მოეფერა დამფრთხალი ფოცხვერივით მოკუნტულ ყარამანს. ინგლისური შოკოლადი აჭამა, მოასულიერა, ამ დღიდან იწყება ყარამანის ახალი ცხოვრება.

დღესაც იცნობენ ყარამან ზვინგიას აქარაში. შესანიშნავ კონტრაბანდისტის სახელი მოკლე ხანში მოიხვეჭა. ხასან ამილახვარს არ ჩამოუვარდებოდა. რამდენიმე წლის შემდეგ სანაპირო რაზმმა სხვებთან ერთად დააპატიმრა ზვინგია. ზოგს ციხე მიუსაჯეს, ზოგს კატორლა.

ზვინგიამ თავი გადაირჩინა. იგი ციხიდან გაიპარა და ორი წლის შემდეგ გერმანიის ფრონტზე ამოყო თავი, რომელსაც თავად ოფიცერს ველურ დივიზიაში წაეყვანა და ჩაერიცხა. ზვინგიამ აქაც თავი გამოიჩინა. ჩინებული მეომარი დადგა. მერე რუსი ოფიცერი შემოაყვდა და ფრონტიდანაც გაიქცა. ახლა აფხაზეთს შეეხიზნა. აქ ცხენის ქურდობას მიჰყო ხელი. ამ საქმეში დაწინაურდა. მისი სახელი ქუხდა მთელ აფხაზეთში, ქურდები ყველა ჩაირდილა. ცხენის პატრონებმა იცოდენ, რომ ქურდი ზვინგია იყო, მაგრამ ვერაფერს უბედავდენ. ერთმა ამბავმა განსაკუთრებით გაუთქვა სახელი ზვინგიას: ერთხელ ერთ აზნაურს მოჰპარეს ცხენი. აზნაურმა საჯაროდ დაიტრახა, რომ ზვინგიას სამაგიეროს გადაუხდიდა. ყარამანის ყურამღე მიაღწია ამ ამბავმა. ზვინგიამ იმ ღამესვე გადასწყვიტა დამტრახებლისათვის მეტი ზიანი მიეყენებინა.

აზნაურს დიდი ეზო ჰქონდა, მაღალ გალავან შემოვლებული. სახლ-კარს ღია დიდი ძაღლი დარაჯობდა. ეზოში შეპარვა ადვილი არ იყო, რვა შეიარაღებულ ვაჟკაცს უფრო გაუძლავდებოდა ყარამანი. ბევრი იუჟიქრა ყარამანმა, ბოლოს ასეთ ხერხს მიმართა: რვა დიდი ანკის დაამზადებინა ნაცნობ მჭედელს. წამოიღო. ზედ ხორცები წამოაცვა და შუალამეს აზნაურის ეზოს წინ მდგარ მაღალ ქანდრებზე აცოცდა როცა სოფელს ეძინა.

ყარამანმა ხიდან ბაწრით ჩამოუშვა ანკეები და მერე ტურასავით ყუმოილი მორთო. ძაღლები ყვფით გამოქანდნენ მისკენ. მალე მიაგნეს ხორცის სუნს. გადასანსლეს.

ზვინგიამ ანკესგადაცლავალი ძაღლები მალა ასწია და ხეზე ჩამოკიდა. მერე სრულიად დამწვდებულად შეკაზმა აზნაურის საუკეთესო ლაფშა, მოაჯდა და არხენად გაუდგა გზას.

ღილით აზნაურს ხეზე ძებვებივით ჩამოკიდებული ძაღლები უჩვენეს. განრისხდა აზნაური. მიხვდა, რომ თავისმა ენამ დალუბა. უარესი დამემართებლო, გაიფიქრა. მაშინვე ძღვენი მოამზადა და ყარამანს მიაღვა. ქიშკართან ყარამანის ბიჭი მიეგება. ვინაობა ჰკითხა, კართან დააცდევინა. მოახსენა ყარამანს აზნაურის მოსვლის ამბავი. ყარამანმა თავის ბიჭს უბრძანა:

— თუ ძღვენით მოვიდა შემოუშვი, თუ არა და გააბრუნე უკან.

ბიჭმა სტუმარი მიიღო.

— ცხენები დავკარგე, ყარამან. გამოცდილი კაცი ხარ, გეცოდინება ვინ მომპარავდა. მიყავი სიკეთე, დააბრუნებინე და პატივისცემა ჩემზე იყოს.

— რა ვქნა, ყათრან ჩემო. ქურდები ძალიან გამრავლდნენ. ძნელი მისაგნებელია. შევეცდები და თუ საღმე აღმოვაჩინე შევატყობინებ.

ექვსი თვე ატარა ყარამანმა აზნაური ყათრანი. ცხენების საფასური მარტო ძღვენი მიიღო მისგან. მეექვსე თვეს ცხენები დაუბრუნა და ფულიც გამოართვა.

ასე ცხოვრობდა ყარამანი. შემოსავალი არ აკლდა. რვა წელიწადი ამ „პატიოსანი“ ხელობით სჭამდა ლუქმას ყარამანი. მერე ცოლი შეირთო. ოჯახური ბედნიერება ხანმოკლე აღმოჩნდა. მეორე წელსვე მეუღლე მოუკვდა. ყარამანმა რაც კი გააჩნდა მიყიდ-მოყიდა და სამშობლოში დაბრუნდა. სახლკარი შეიძინა და წულაიას დუქანს შეეკედლა. აქ ნარდის თამაშობას მიჰყო ხელი. — ასე იგონებდა ყარამანი გზადაგზა თავის ცხოვრებას.

ფერდობზე მუშური სიმღერა გაისმა. კოლმეურნენი ყანას მუშაობდნენ. იქვე ახლოს განიერი სახლი იდგა, კოლმეურნეობის გამგეობის ბინა.

ყარამანი სახლს გაუპირისპირდა. ჭიშკართან რომ მივიდა, სახლის აივანს შეხედა. აივანზე აბრა იყო გადმოკიდებული. ზედ გარკვევით მოჩანდა: „კოლმეურნეობა ახალ ცხოვრებისავენ“.

ყარამანი შედგა და ჯიბიდან ზანცხადება ამოიღო. გულდასმით გადაიკითხა. შუბლზე ოფლი მოიწმინდა და ჭიშკრის შეღება დააპირა. უცებ გამგეობიდან მომავალ რამდენიმე გლეხს შეეჩეხა.

— ყარამანს ვახლავარ. რისთვის გარჯილხარ, ა? კოლმეურნეობაში ხომ არ აპირობ შემოსვლას.

ორჟოფულად მიმართა ერთმა ტანმორჩილმა გლეხმა და ჭიშკარს რატომღაც ურდული გამოსდო. მერე ამხანაგებს გადახედა და ყარამანს გაუღიმა.

— იქნებ, მართლაც ქე აპირებდე, მარა...

— რა დროს ლაპარაკია, მანუჩა, სამუშაოზე გვაგვიანდება. — შეაწყვეტინა პირველ გლეხს ამხანაგმა. მანუჩამ ჭიშკარს გადახედა. ჩაეკტილი რომ დაინახა, ყარამანს შეხედა გესლნარევი ღიმილით და გზას გაუდგა. ცოტა რომ გაიარა, შედგა, მოტრიალდა და ერთ ალაგას აწურულ ყარამანს გადმოსძახა:

— ხომ ხედავ, ყარამან, კარი დაკეტილია...

ყარამანს ისარივით მოხვდა გულში ნაცნობი გლეხის ორაზროვანი სიტყვები. დაცივნა იგრძო, იგრძნო ისიც, რომ ეს იყო გლეხების საერთო აზრი მის შესახებ. ზანცხადების ქალაქი ხელში შეკუმშა და უსიტყვოდ შემოტრიალდა. შუბლზე ოფლის ღვარი ჩამოსდიოდა, თვალები სისხლით ავსებოდა. უკანვე ბილიკს გაჰყვა. ის მიდიოდა ნელი და მოწყვეტილი ნაბიჯებით. ჟიჟი ნიავე მისდევდა და მის ნაკვალევ მტვერს ზურგშივე აყრიდა.

* * *

დაღამდა. სოფელი ღამის ღრუბლიან სიბნელეში ჩაიძირა. დღიური შრომით მოღლილი სოფელი მოსვენებას მიეცა. ღრუბლებს მალე ქარი აეკიდა. დაჰქროლა და დაჰბერა. ტყე ააქივლა, ხევი ააღრიალა.

ვახშობის დრო იქნებოდა. ზეინგია თავის პატარა ოდის აივანზე იჯდა წელში მოხრილი. კაკლის ხისგან გამოთლილ ჩონგურს უკრავდა და ზედ ნელა ღიღინით დამღეროდა.

მღეროდა ყარამანი. მის მოშხამულ გულს ჩონგურის ტკბილი მელოდია მალამოსავით ეღებოდა, უფუხებდა და უწყნარებდა. რა ქნას ცხოვრებისგან გა-

რიყულმა და განმარტოებულმა ადამიანმა. ოცდაცხრამეტი წელიწადი იცხოვრა მან ასე. ყარამან ფიქრებშია ჩაფლული. არ გაუმართლდა იმედი. ვერ მოითბობს ზვინგია კოლექტივში ხელს. მისი კარები დახშულია მისთვის. ეს მან დღე-თავის თვალთ დაინახა.

ერთი რამ მაინც აიშვებდა ყარამანს: მთელს სოფელში მარტო ის ხომ არ არის კოლექტივის გარეშე დარჩენილი. კოსტა წულაია ხომ იმავე დღეშია. ყარამანმა კარგად იცის, რასაც მის შესახებ ლაპარაკობენ.

— ყველა ახალ ცხოვრებას შეუდგა და ეს ზვინგია, რომ ვერაფერმა გამოცვალა.

— რავეც მე ასი მილიონის პატრონი არ გახდები, ისე ყარამანის გამოცვლა არ იქნება.

— რავე ასი მილიონი კი არა მთელი ქვეყანა შენი არ არის, კაცო...

ხშირად მოუკრავს ყარამანს გამვლელ გლეხების საუბრისთვის ყური. ყარამანისათვისაც ცხადია, რომ მისი გამოცვლა აღარ შეიძლება. მართალი უნდა ითქვას: არც ფიქრობდა ის ამას. კოლექტივი მას მხოლოდ თავის შესაფარებლად უნდოდა. ეჰ... ქვეყანა მართლაც ყაძახებს დარჩათ. რა ქნას ახლა ზვინგიამ. როგორ მოიქცეს. იგი დღეს ვერ მოატყუებს გლეხებს.

ქარი გაძლიერდა. ხეების შხუილმა იმატა, მაგრამ ყარამანი თავის ადგილას ზის და ჩონგურს უკრავს. თან ფიქრობს:

— არა, არ ედგომება ყარამანს სოფელში. იგი ახალ გზას უნდა დაადგეს. რამე უნდა იღონოს. დაგვიანება არ ვარა. შეიძლება სრულიად მოულოდნელად გააფუკონ. ბოლშევიკებმა ხუმრობა არ იციან. დიად, უნდა იღონოს, თორემ... ერთბაშად უნდა გადასწყვიტოს საკითხი, ერთის მოქნევით.

წელში გასწორდა. ადგა, ჩონგური ილღიაში ამოიჩარა და ოთახში შევიდა.

ლამფა ანთო, ოთახში სიწყნარე იყო. ყარამანი ხალიჩა გადაფარებულ ძველ კიღობანთან მივიდა. ზვინგია ამ კიღობანში ინახავდა რაც ძვირფასი ნივთი ჰქონდა — ოქრო, ვერცხლი, ნაშოვნი, ნაქურდალი, ნაძარცვი და ნალეტი.

ზვინგიამ ფრთხილად ამოალაგა დიდი ხნის ხელუხლები ნივთები, სათითაოდ გადასინჯა, ხელის გულზე აწონა. მერე ძველ ახალუხში მაგრად გამოხვია. ბუხრიდან კარაბინი გამოიღო. იარაღი სუფთად იყო შენახული. გაზეთილი და მოვლილი. გამოკრილ კედლიდან რევოლვერი და სავანე გამოაძვრინა. გარედან შემოხვეული ნაჭერი შეხ ნა და კარაბინასთან ერთად ნაბადში შეახვია.

ყველაფერ ამას რაღაც განსაკუთრებული სიფრთხილით აკეთებდა. ცალი თვალი კარებისკენ ექირა, მისი ყოველი მოძრაობა ისეთ შთაბეჭდილებას სტოვებდა, თითქოს სხვის ოთახში გადამძვრალა საქურდავითო. დანარჩენ ბარგსაც ერთად მოუყარა თავი, მერე საწოლზე ჩამოჯდა და დიდი ხანი იჯდა ჩაფიქრებული.

უკვე შუალამე გადასულიყო. ზვინგიამ ლამფა ჩააქრო. კარი გარედან ჩაკეტა და ეზოში გამოვიდა. ჩქარი ნაბიჯით გაიარა ეზო. ჭიშკარს რომ მიუა-

ხლოვდა თავის ულაცის ფრუტუნი მოესმა. ცხენი მინდორში იყო გაშვებული საბალახოდ. პატრონის სიახლოვე იგრძნო და გამოეხმაურა.

ყარამანმა ერთი მიიხედა ცხენისკენ და გზას დაადგა. მერე გზიდან გადუხვია და სოფლის განიერ შუკას შეყვა.

შუკის ბოლოს წულაიას კარგა მოზრდილი დუქანი იდგა, რომელსაც უკანინიდან პატარა ოთახი ჰქონდა მიდგმული.

ყარამანი სწორედ ამ მხრიდან მიადგა კოსტას დუქანს. კარებზე ფრთხილად მიუკაკუნა, მაგრამ პასუხი ვერ მიიღო.

— სად უნდა იყოს შუადამისას. დუქანი როგორ მიატოვა. — გაიფიქრა ყარამანმა და გაკვირვებულმა ახლა უფრო მაგრად დააკაკუნა.

დუქნიდან კრინტიც არ ისმოდა.

ხვინგიამ კარები შეათვალიერა, რომ გაეგო თუ საიდან იყო დაკეტილი, გარედან თუ შიგნიდან. დაინახა, რომ კარები დალუქული იყო.

— ავად, ძმავ კოსტა!

წამოიყვია ყარამანმა. შუბლზე ხელი შემოიკრა. მერე უცებ უკან გაბრუნდა. ჩქარი ნაბიჯით წამოვიდა. სოფლის განაპირას ორთვალთან ხის შენობის ეზოსთან შედგა. ერთი მიმოიხედა და მერე დაბალი, მაგრამ მკვეთრი ხმით გასძახა:

— ვო, კოსტა.

ჯერ სახლის ვიწრო ფანჯარა განათდა. ცოტა ხნის შემდეგ კარის კრიალიც მოისმა და ადამიანის თავიც გამოჩნდა. მან თითქოს წინდაწინვე იცოდა საიდან იძახოდა უდროო სტუმარი, სწორედ იქითკენ მიიხედა, სადაც ყარამანი იდგა.

კოსტამ იცნო ხვინგია, მიუხედავად იმისა, რომ ძლიერ ბნელოდა. ნაბადი წამოისხა და გარედ გამოვიდა.

— რა ამბავია, ყარამან? — შეშინებული ხმით კითხა მან ხვინგიას და სახეში შეხედა.

— პატარა საქმე მაქვს შენთან, კოსტა. — იყო ყარამანის პასუხი.

ყარამანს ხშირად ჰქონია კოსტასთან პატარ-პატარა საქმეები, მაგრამ წულაიმ შეატყო, რომ ხვინგია ახლა უფრო დიდი საქმისათვის იყო მოსული.

— აგერ ჩამოვჯდეთ, სახლში შესვლა არ ღირს.

ყარამანმა კიდევ ერთხელ მიმოიხედა და ღობის ძირში ჩამოჯდა.

— კოსტა დუქანი ჩამოუტომევიათ შენთვის. შენთან ვიყავი და კარები დალუქული დამხვდა. ვატყობ, წასულია საქმე. მე უნდა წავიდე სოფლიდან. — დაიწყო ყარამანმა, — ეტყობა, აქ არ დამედგომება. უცხო ვარ აქაურობისათვის. ხალხი აღმაცერად მიყურებს. თუმცა აქამდისაც ასე იყო. ერთი აზრი კი დამებადა: მოდი, კოლექტივში შევალ და ამ ახალ ბატონებს გავემინაურები მეთქი, ხელს მოვითბობ, და იქნება იოლად წავიდე მეთქი. მაგრამ მოეტყუედი, კოსტა. კოლექტივის კარი ჩაკეტილი აღმოჩნდა. მე ბევრი ჩაკეტილი კარები გავიღია, მაგრამ ამ კარების გაღების რა მოგახსენო. შიგნით ათასი თვალი ტრიალებს. არ არის ადვილი დღევანდელ ყაძახების მოტყუება.

— აქ ყარამანი დაფიქრდა. სიტყვა შეწყვიტა. თავზე ხელი გადაისვა და დღეს კოლექტივის ჭიმკართან მომხდარი ამბის დაწყება დააპირა, მაგრამ უცებ ენას

კბილი დააჭირა. როგორ ეთქვა, რომ ყარამან ხვინგია მანუჩა კვიკვინიას შვეშინდა.

— ჰო და იმას ვამბობდი, კოსტა. — დაიწყო ცოტა ხნის დუმილის შემდეგ ყარამანმა, — უნდა წავიდე აქედან. სახლკარის გაყიდვა მინდა. ვიფიქრე რაღა შორს წავიდე კოსტა იყიდის აგერ მეთქი, მაგრამ...

— მე შენზე უარესად მაქვს საქმე, ყარამან. — დაიწყო ახლა კოსტამ. — დუქანი ხომ ჩამომართვეს და ეს არის. გადასახადი დამაწერეს და ყველაფერი ამიწერეს. მეც უნდა გავიპარო აქედან. არც მე მედგომება აქ. ან რა დამრჩენია ამ დასაწვავში. ათასი მტერი მყავს. სახლის მყიდველი კი მეგულება. უსათუოდ იყიდის შენს სახლს და კარგ ფულსაც მოგცემს. მანუჩა კვიკვინიას უნდა. ის ყაძახი ისე გაძლა და მოლონიერდა კოლექტივში, რომ ისლით დახურულ ქოხში ვეღარ ეტევა, კრამიტთან სახლს ეძებს.

ყარამანს კვიკვინიას ხსენებაზე თვალებში ცეცხლის ნაპერწკლებმა გაურბინეს. თავში რაღაც ფიქრმა გაუელვა და სახე გაუნათა. შექმუხნული შუბლი გაუშალა.

კოსტას სახელოში ხელი ჩაავლო და მძლავრად მოიხიდა თავისკენ და ყურში ჩასძახა:

— ხვალვე, ხვალვე უნდა გაიყიდოს სახლი, კოსტა, უსათუოდ იმ კვიკვინიას უნდა მიგყიდო.

— რაღაც უცნაურს აპირებ, ყარამან?

— ვაპირებ სწორედ და ამიტომაც მოვედი შენთან, კოსტა, უნდა გავყიდოთ რაც კი გვაბადია. სულ ერთია, მაინც წაიღებენ. კოლექტივის საჯინიბოში რჩეული ცხენებია. თითო ცხენი სამი ათასი მანეთი ღირს. რვაჯერ სამი ოცდაათხი ათასია. ჰო და ხვალღამ თუ ცხენებს გავრეკავთ, ზეგ გათენებისას ფოთში ამოგყოფთ თავს.

კოსტას თავზარი დაეცა. უცებ დააფრთხო. მას ცხენი არასოდეს მოუპარავს, იმისი შნო არ ჰქონია. მან სხვაგვარი ქურდობა იცოდა. ის გამოქნილი იყო ვაჭრობაში.

ყარამანმა შეატყო შიში.

— მე შენ არაფერს გაგიჭირვებ, კოსტა. გული ნუ გიფართხალებს... სხვას კიდეც ეს გზა სჯობია. ეს იცოდე, გვებრძვიან, ჩვენც უნდა ვიბრძოლოთ... ახლა კი წადი გამოიძინე. სანამ მანუჩა სამუშაოდ წავიდოდეს, დილას უნდა ენა ხოთ. მე ალიონზე შენთან ვიქნები, მზად დამხვდი იცოდე.

კოსტას უნდოდა რაღაცა ეთქვა. მაგრამ ყარამანმა ხელი ჰკრა, ისე მაგრად, რომ ლობებზე მიაგდო.

— ჰაიკ, ყაძახო, უნდა ივარგო.

* * *

გათენებიდანვე წვიმდა. წიოდა ქარი და შუკები ივსებოდა ნიაღვრებით. გათენდა.

სახლებს ოშხივარევით ასდიოდათ კვამლი და სიცივისაგან კულდამოძუებული ძაღლები აქაიქ ყმუოდენ.

ყარამან და კოსტა კერის პირს ისხდნენ. წინ ტაბაკზე ბოთლი არაყი ედგათ, სვამდნენ და ზედ ჭყლინტ სიმინდს აყოლებდნენ. ხვინგია მზიარულ გუნებაზე იყო. არაყით სავსე ჭიქას ხშირ-ხშირად სცლიდა. თვალები უბრწყინავდნენ. კოსტასაც მეტი სიხალისე ეტკობოდა. თვალებს ეშმაკურად აცეცებდა. იღრიჯებოდა.

— კარგი მოსაველა ექნებათ წელს კოლექტიველებს. ტაროზე ეტყობა... მოგეცა სიცოცხლე, ვტეხე და ვტეხე, რამდენიც მინდოდა, მერე დათვით შეყერიე და ისე გავთელე...

— ვიცი ხეირს არ დააყრიდი.

— აბა, რავე ეგონათ, ჩემ მიწაზე მოწეული შხამად შეერგებათ.

— კი, მაგრამ რომ ნახონ ხომ მიხვდებიან. გაიგეიენ, რომ შენი ნავეჯაცარი არის.

— დღეს ყანაში არვინ არ გადავა. ასეთ წვიმაში რა უნდათ. ხვალ კი მეძებონ რამდენიც უნდათ. რავეც ჩინეთის ხელმწიფეს აქ ვერ ნახავენ, ისევე კოსტა წულაიასაც.

— დღეს შენ ძალიან ივარგე. არ შეგონა თუ ნივთებს ისე იოლად და კარგ ფასად გაყიდდი.

წულაიამ თუთუნის კვამლისაგან გაქვარტლულ უღვაშებზე ხელი გადაისვა და ყარამანის შექებით გათამამებულმა რიხიანად წარმოსთქვა:

— არც სახლის გაყიდვას გავიჭირებ ყიდვა-გაყიდვის საქმე მე მკითხე. ამის მეტი რა ვიცი ამ ქვეყანაზე.

— უკვე დროა, კოსტა, წავიდეთ, მანუჩამ არ გაგვასწროს. სჯობია ადრევე მოვათაოდ ყველაფერი. მერე გულდამშვიდებული ვიქნებით და სხვა საქმეებს შევუდგეთ.

კოსტამ ტაბაკი ააღაგა. ნაბადი წამოიხსა და ორივე სახლიდან გავიდნენ. მანუჩა აივანზე იჯდა. თოხის ტარს თლიდა და სტუმრად გადმოსულ მეზობელ გლეხს ესაუბრებოდა.

— შინ არის ის ღორის შვილი.

ყარამანის გასაგონად ჩაილაპარაკა კოსტამ. მერე ჩაახველა და მასპინძელს გადასძახა:

— ვოო, მაინძელო.

სანამ მანუჩა წამოდგომას მოასწრებდა...

წულაიამ მიაძახა:

— გამარჯვება, მანუჩა!

მანუჩას ცოტა არ იყოს გაუკვირდა ასეთი ხალხის სტუმრობა.

— ნეტა რისთვის მოსულან, — გაუელვა მას თავში და შინ მიიპატიჟა — მობრძანდით სახლში. წვიმაა, დასველდებით.

სტუმრები აივანზე ავიდნენ.

მანუჩას ისლით დახურული ორთვალისა და ოდა ედგა. ერთ თვალში მიწაზე ცეცხლი ენთო, რომელიც სამზარეულოს დანიშნულებას ასრულებდა. მეორე თვალს ფიცრის იატაკი ჰქონდა. ეს იყო როგორც სასტუმრო, ისე საწოლი ოთახი მანუჩას ოჯახის. მასპინძელი სწორედ ამ ოთახში შეუძღვა სტუმრებს.

— პატარა საქმე გვქონდა მანუჩა.— შესვლისთანავე დაიწყო კოსტამ.

— ყარამანს ცოლის ძმა მოუყვდა. გაგეგონება აფხაზეთში ნაქები ოჯახი ჰქონდა. ყარამანი მისი გაზრდილი არის. შეილივით უყვარდა უბედურს. გარდაცვლილის ცოლი წერს: ოჯახი უპატრონოდ დარჩა და მოგვეშველეო. ყარამანმა გადაწყვიტა წავიდეს. სახლკარი ვის უნდა დაუტოვოს აქ: გაყიდვა უნდა, კარგი სახლია, კრამიტით დახურული, ფიცრებიც მუხისაა და ისიც ახალი. შენ, მგონია, სახლს დაეძებ. ბედი კარზე მოგადგა, ძმაო და აწი აბა შენ იცი.

სხაპასხუპით მიაყარა წინდაწინვე მოფიქრებული სიტყვები და ყარამანს ისე გადახედა, თითქმის შეეკითხა ხომ კარგად ვთქვიო.

— კი, ვეძებ, მაგრამ.— დაიწყო ოდნავ გაკვირვებულმა მანუჩამ.— მაგდენი ფული მე ვინ მომიცა, რომ ყარამანის სახლი ვიყიდო.

— შე კაცო, კოლექტივის წევრი ხარ. იძახით მთელი ქვეყნა ჩვენიო და ყარამანის სამთვალღან სახლის საყიდელი ფული რაღა არ გექნება.— შენიშნა კოსტამ.

— მთელი ქვეყანა ჩემი კი არ არის, ყველასია.— უპასუხა მანუჩამ.

— რასაც ჩემს გემოზე ვერ მოვიხმარ, ისეთი ქონება ღმერთმა ნუ მომიცეს...

— არც არაფერ გაძლეგს, ჩემო კოსტა, ჩვენ ისევ ყარამანის სახლზე ვილაპარაკოთ... თუ ძალიან ძვირად არ დააფასებ, იქნებ შევძლო...

მიუბრუნდა მანუჩა ყარამანს, რომელიც ბჭამდე გაჩუმებული იყო და ლაპარაკში არ ერეოდა.

— რადგან ძლიერ მიჩქარება, იაფად დაგიფიქრობ მანუჩა. მე ხვალე უნდა წავიდე აფხაზეთში. თუ ფული ხელთ გაქვს, მოვრიგდებით.

— ფული რაღა არ ექნება, შე კაცო, ორი წელიწადია სახლს დაეძებს და შეგროვებული ექნება. ჩალის ფასად ძაღვ და ამდენი რაღა არ ექნება.

— მაინც რას აფასებ, ყარამან.

— ვაჭრობა არ მიყვარს, მანუჩა, ერთხელ სათქმელს ორჯერ არ ვიტყვი. შენ კარგად იცი, ჩემი სახლი რვა ათასი მანეთი ისე ღირს, როგორც რვა კაპეიკი. თუ ფულს ახლავე დამითვლი, ოთხ ათასადაც დაგიფიქრობ.

— ბარემ აჩუქე და ის იქნება, ან კოლექტივში შეიტანე და ორდებს მაინც მოგაკრავენ.— ჩაუბრუნა წულაიამ ეშმაკურად. აგერ ხორგაში უნდა ჩემს ნათესავს. სწორედ სამთვალღან სახლს ეძებს ისიც, ერთი ორი დღე მოიცადე და თორმეტ ათას ჩაგილაგებს ხელში.

— მაცადე, კოსტა. ჩემი საქმის მე უკეთ ვიცი. ორი სამი დღის დაცდა, რომ შემეძლოს, შეიძლება მეტათაც გავყიდო.

მანუჩამ ცილს და მეზობელ გლეხსაც დაუძახა. ილაპარაკეს, გაზომეს. მანუჩამ ასეთი კარგი შემთხვევა ხელიდან არ გაუშვა— დათანხმდა.

კოსტა ხელწერილის წერას შეუდგა. გამოცდილება ჰქონდა რამდენსამე წუთში მოათავა წერა. ხმამაღლა წაიკითხა და როცა ყარამანმა ხელი მოაწერა, ჯერ თვითონ დაადასტურა და მერე დამსწერ გლეხსაც ხელის მოსაწერად გაუწოდა. მანუჩას უფროსმა ქალიშვილმა კიდობნიდან თავსაფარში გახვეული ფული ამოიღო. გადათვალა და ყარამანს გადასცა. მანუჩამ ხელწერილი ჩამოართვა, გადაიკითხა დაკვირვებით და უბეში შეინახა.

— მანუჩა, ვენახს მოუარე, თუ კაცი ხარ, არ გააფუქო. შვილივით მყავს მოვლილი. ციკაკი კი ურევია აქა-იქ. რამდენიმე ძირი მანდარინა გადურჩა ამ ზამთრის ყინვას: კარგად შენახულია და ნუ გააოხრებ.

მანუჩას გაეცინა. ქამარში გარჯობილი ყალიონი ამოიღო, დატენა, ზედ ნაკვერჩხალი დაადო და ყარამანს ოდნავ გესლნარეე კილოთი მიმართა.

— ხვალვე კოლექტივში შევიტან, ჩემო ყარამან, მაგ ვენახს ... ჩვენმა კოლექტივმა მოვლა კარგად იცის. მეორედ რომ ნახავ, ვერც იცნობ.

დიასახლისმა სუფრა გაშალა. მანუჩამ განჯინის თაროდან ღვინით სავსე დაბეჭდილი ბოთლები გადმოალაგა. ამაყად დადგა სუფრაზე. სტუმრებს თავი მოაწონა. მედიდურად გააბოლა.

— კოლექტივში დაგვირიგეს ღღეს, კახელ კოლმეურნეებმა გამოგვიგზავნეს საჩუქრად.

კოსტამ ბოთლი ხელში აიღო. შეათვალიერა და ისევ დადგა.

— ნამდვილი კახურია. — დაუმოწმა მასპინძელს და ქამას შეუდგა.

შუადღე გადასულიყო. შეზარხოშებულმა მასპინძელმა სტუმრები ქიმ-კრამდე მიაცილა.

წვიმა გადაიღო, ქარი-ლა ქროდა. დარცხენილი მზე მორცხვი პატარძალივით იჭყიტებოდა ღრუბლებიდან.

— ხვალვე გადმოვალ ჩემს ახალ სახლში, ყარამან.

— თუ გინდა ამელამვე გადმოდი. მე ბარგი შეკრული მაქვს და ერთ ღამეს კოსტასთანაც გავათენებ.

— არა, კაცო, ამელამ რავა, ცეცხლი კი არ უკიდია ჩემს სახლს.

— როგორც გინდოდეს.

როგორც კი ისინი მანუჩას სახლს გასცილდნენ, ყარამანმა რალაც ცივად და უცნაურად ჩაიხიბიბია.

— გადმოხვალ, მწიფე ყურძენი ყელზე არ დაგადგეს, ჰაიტ, ყარამანი არ ვიყო, თუ დედა არ გიტერო. მერე კოსტას მიუბრუნდა.

— იცი რას გეტყვი, კოსტა. მტერი თუ დაზოგე, თვითონ დაიღუპები. მაგ ყაზახს მართლა ჰგონია, რომ ქვეყანა მისია. დედას ვუტირებ, დედას.

— შენ ახლა შინ წადი. შებინდებამდე მოემზადე, როცა კარგად დაღამდება, ჩემთან ამოდი... გასწი.

* * *

შუალამე იქნებოდა, როცა კოსტა ყარამანისას მივიდა. ეზოში შეხვდნენ ერთმანეთს.

— კოსტა, შენ სახლში ადი, უნაგირი გამომიტანე. მე ჩემს ულაყს დავიკერ მანამდე... კოსტამ ოდაში აირბინა. ყარამანი ბაღში გადახტა. სატევარი იძრო და მტევნებით დატვირთულ ვენახს დაერია. აჩება, გააოხრა. მერე მანდარინებს მიუბრუნდა. დაღწა. ქარიშხალივით დატრიალდა. როცა თავისი საქმე მოათავა, ოფლი მოიწმინდა, სული მოითქვა. სატევარი ჩოხის კალთით გამოწმინდა და ქარქაშში ჩაავსო. გამარჯვებულივით გადახედა აოხრებულ ბაღს. მერე შეტრიალდა და ერთი ნახტომით ისევ ეზოში გაჩნდა.

— ფრრრ, ფრრრ, ფრრრ.—გადასძახა ცხენს. ულაყმა ნაცნობ ხმის გაგონებაზე ყურები აცქვიტა, ყელი მოიღერა და ტორების თქარუნით პატრონთან მივიდა.

ყარამანმა შუბლზე მოუთათუნა ერთგულ პირუტყვს. მიუალერსა, მერე თვალეში აკოცა. ფაფარში ხელი ჩააღო და სახლისკენ წაიყვანა.

— უნაგირი გამოიტანე, კოსტა.—შესძახა მან აივანზე აწურულ წულაიას. კოსტას ხელში ეჭირა ყარამანის უნაგირი, რომელიც ვერცხლით იყო მოქედილი და საუკეთესო ტყავისაგან შეკერილი. ეს იყო ერთადერთი ნივთი, რომლითაც ყველაზე უფრო ამაყობდა ყარამანი.

ყარამანმა ულაყი შეკაზმა, იქვე მოაჯირზე მიაბა და სახლში ავიდა.

— აბა, ჩქარა, კოსტა. აი ეს ბებუთი, აი ნაბადი: ამ ზომაზე დასკერი, ნაქრები ერთად დამიწყვე... ჩქარა კი.—წინ დიდი საქმე და გრძელი გზა გვიდევს.

— კი, მაგრამ არ მეტყვი რისთვის მაქრევენიბ ამ ნაბადს. სახის უცნაური ღრეჯით მიმართა გაკვირვებულმა ზა დაბნეულმა კოსტამ ხვინგიას და გამოწვდილი ბებუთი ჩამოართვა,

— მაგას მერე გაიგებ, კოსტა, მერე ამ ტომარაში ჩაალაგე.

თქვა თუ არა ეს, ტახტზე წამოწვა და ყალიონი გააბოლა. იგიუჟანასკენელად ათევდა ღამეს თავის სახლში. ხვალდან ამ ოთახში სხვა ჩასახლდებოდა, და იგი ვერასოდეს ვერ იხილავდა თავის სახლკარს. ფიქრებში გაეხვია ხვინგია. ნუ თუ იმ ადამიანს უნდა დარჩეს ეს მისი საყვარელი კარ-მიდამო. იმ ყაზახს, რომელმაც გუშინწინ საჯაროდ აიგდო მასხარად. ნუ თუ ის ყაზახი უნდა დაეუფლოს ყარამანის ქონებას. როგორ შეურიგდეს ამას ყარამანი.

ყარამანს ამ ფიქრებთან ერთად თავში სისხლი აუფარდა. მერე თითქოს რაღაცას მიხვდაო, უცებ ზეზე წამოვარდა.

— ა! დედას გიტყობ მეოქი, დედას, კვიკვინია!—წამოიძახა. ბოროტი სახე გაუბრწყინდა, რაღაც სიხარული იგრძნო. სხეული აუცახცახდა.

კოსტასკენ მიიხედა. კოსტას ხურჯინზე თავი მიედგა, ზედ მიძინებოდა და შადიანად ხვრინავდა.

— ჰაიტ, შე ლაწირაკო შენა, ვაჭარი და ვაჭკაცი ვის გაუგონია!—ჩოხა ჩაიცვა, იარაღი აისხა, შეკრული ბარგი ზურგზე აიკიდა. ბუხრის თავიდან მათრახი გადმოიღო და თავიერი ისე შეიხვია ყაბალახით, რომ თვალეში ღა უჩანდა. ყველაფერ ამას ისე სწრაფად და მოსხლეტით აკეთებდა, რომ ჩამი-ჩუმიც არ ისმოდა. ერთხელ კიდევ გადახედა წულაიას. გულიანად შეაგინა და მიაუფურთხა.

— თუ გადარჩი, შენი ბედი, თუ არა და ანასუნი შენს საქმეს.—ჩაილაპარაკა თავისთვის. მერე ბუხრიდან ასანთი და ნავთი გადმოიღო და ეზოში ჩამოვიდა. ხორცშესხმულ ბოროტებას ჰგავდა მისი ლანდი ამ შუალაშეში.

სახლს გარშემო შემოუარა. კუთხეში შედგა. ნავთი შეასხა. ერთ ორხელ ასანთს გაკპრა და ცეცხლი წაუკიდა. არ შეუყონებია, ელვის სისწრაფით შეაჯდა ულაყს და ადგილიდან დასძრა.

— გასწი, ჯოღორია, სუნთქვა შეიკარ.—ჩასჩურჩულა თავის ნაცად ულაყს.

სახლს მალე მოეკიდა ცეცხლი. ხის შენობა ალში გაეხვია.

კოსტას სული შეეხუთა და გიჟივით წამოვარდა. ვერ გამოერკვია, რა ხდებოდა მის გარშემო, როცა მიხვდა, რაც სჭირდა, დაჭრილივით დაიბლაღლა და ნაბადმოსხმული კარს ეძვრა, მაგრამ ცეცხლის ალი სახეში ეცა და გზა შეუკრა—შეყოყმანდა, ამ დროს ალი შეეკიდა.

ცეცხლი ყოველი მხრიდან მოედო ოთახს, რომელშიაც კოსტა იმყოფებოდა. ქერიდან კრამიტი ცვივდა...

სოფლის ყოველ მხრიდან ერთბაშად ავარდა ქალების წივილი და მამაკაცების ყიჟინი. ხალხი გამოქანდა ცეცხლისკენ. ერთ წამში ხვინგიას ეზო უთვალავი ხალხით აივსო.

დატრიალდა ქალი და კაცი.

— წყალი, წყალი, — ყვიროდნენ ყოველი მხრით. ყველა იმას ცდილობდა, რომ ქარს ცეცხლი არ გაეტაცნა და მეზობელ სახლებზე არ გადაეტანა.

მანუჩა კვიფინია შეტხადებულივით დარბოდა ხალხში. დედაკაცივით მოთქვამდა და თან მკერდში მუშტებს იცემდა:

— ვა ვაი, მანუჩა. შენი სამი წლის ნაშრომი რაღა ცეცხლს მიეცი! — ბლაღდა იგი და თან ცეცხლისაკენ მიიწევდა. ხალხი ვერ მიმხვდარიყო, თუ რა სჭირდა ამ კაცს, ასე რატომ აწუხებდა ხვინგიას სახლკარის დაწვა. სხვებზე უფრო რატომ ყვიროდა და ფაცურობდა. ბოლომდე მანუჩამ თეფთონ განაცხადა:

— დავრღუპე კაცი. ოთხი ათასი მანეთი ცეცხლში გადავყარე, ყარამან ხვინგიასგან რა სიკეთეს გამოველოდი, რომ ასე გავბრიყვდი... სახლი მომყიდა მაგ ღდინძალმა, მაგრამ...

სიტყვა არ დაასრულა. უცებ რაღაც დალანდა და იყვირა:

— ყარამან! ჰაიტ ყარამან! სადა ხარ, დედა ნასესხებო.

ამ დროს ცეცხლმოკიდებული სახლიდან ალში გახვეული ნაბდინი კაცი გამოვარდა ბლავილით. ერთი შექანდა. ხელები გაასავსავა და მიწაზე გაიშლარათ.

ხალხი მიაწყდა იმ მხარეს, სადაც ეს საცოდაეობა მოხდა.

— ყარამანია, ყარამანი! — დაიგმინეს. მანუჩა გაშეშებული დარჩა.

ჰაერს შემწვარი ხორკის სუნი მოედო.

დამწვარი კოსტა წულაია ყველას ყარამანი ეგონა.

ცეცხლი თანდათან ძლიერდებოდა.

ეზოში კოლექტივის ცეცხლისმქრობელმა გუნდმა კასრი შემოაფარა.

— თვითონაც დაიღუპა და მეც რაღა დამღუპა მაგ ღდინძალმა. — ეუბნებოდა სახე გაფითრებული მანუჩა კოლმეურნე ამხანაგ გლეხებს.

— გუშინ დილით ეშმაკივით შემომიძვრა სახლში. შემიჩნდა სახლს იაფად ვყიდო, გამასულელა კაცი. ეშმაკისაგან ვიყიდე და ეშმაკმა წაიღო, თვითონაც ეწია ჩემი ცოდვა და ქე ამოიწვა ცეცხლში.

ყველას უკვირდა, თუ რატომ გაყიდა ხვინგიამ სახლი, მერე ცეცხლი როგორ გაუჩნდა ისე, რომ თვითონ ხვინგიამ ვერ გაიგო და შიგ გამოიწვა.

ზოგი რას ამბობდა და ზოგი კიდევ რას.

ამ დროს კიშკრიდან ყვირილი მობისმა:

— ხალხო, გვიშველეთ, ყარამან ხვინგია თავლას დაესხა, ჩვენი ცხენები გარეკა!

კოლექტივის მეჯინიბე საცვლების ამარა შემოიჭრა ეზოში. კლოშინით და ნაწყვეტ-ნაწყვეტად უამბო ხალხს, თუ როგორ გაიტაცა ხვინგიამ ცხენები და გარეკა.

ხალხი იმდენად გააკვირვა ამ ამბავმა, რომ ხმის ამოღებაც ვერ მოახერხეს. თავზარდაცემულებივით იდგნენ ერთ ადგილზე და ხან ფერფლად ქცეულ სახლს და ხან დამწვარ ადამიანის გვამს შესცქეროდნენ. მერე კოსტა წულაიას გარუჯულ გვამთან მივიდნენ. დახედეს.

— აბა, ეს ვინ უნდა იყოს, თუ არა ყარამანი?

— კოსტა წულაიას ხომ არ გავს ნეტავი?

— კი, წულაია მედუქნე უნდა იყოს!

მეჯინიბე კი არ ცხრებოდა:

— რას გაჩერებულხართ, ხალხო? ყოველი წუთის დაკარგვა ცხენების დაკარგვას ნიშნავს. არიქა, მდევრები, ჩქარა. ალყა. ცხენებზე შესხედით, ვინც ვარგისხართ! მომყევით!

აქამდე დადუმებული ხალხი ერთბაშად გამოერკვა. აქა-იქ გაისმა თოფის სროლის ხმა, მოწოდება და შეძახილი.

ხალხი მიჰყვა მეჯინიბეს.

* * *

— ავა ვაი!—შესძახა ყარამანმა, როცა თოფის ხმა და ხალხის ყიყინს შორიდან მოჰქრა ყური. ერთი შესძახა თავის ულაყს და მეორე წინ გარეკილ ცხენებს მათრახი გადაჰქრა.

— არიქა, ჯოლორია, არიქა გოლვაფირო, ჰააა, ჰაიტ.

გაკიოდა სიბნელეში ხვინგია.

— ჯოლორია, არიქა. ჰააა, ჯოლორია.

უცებ ჯოლორიას ფოლქების თქარუნს უკანიდან ოთხი ცხენის ფრუტუნით და მამაკაცთა ყიყინი აეკიდა. ყიყინა თანდათან ახლოვდებოდა ყოველ მხრიდან. ყარამანმა იგრძნო, რომ ალყაშემორტყმული იყო. ცხენი შეაყენა, უნაგირზე ქორივით აღიმართა, კისერი წაიგრძელა და მიაყურა.

ყოველ მხრიდან დაძრული ხალხის განგაში და თოფის სროლის ხმა თანდათან უახლოვდებოდა.

განთიადიც თვალს ახელდა.

— ჯოლორია, ჰაიტ, ჯოლორია.—ერთხელ კიდევ დასჰყვილა ხვინგიამ ცხენს.

ახლა იმაზე ფიქრი, რომ კოლექტივის ცხენები გაერეკა, აღარ შეიძლებოდა. ამიტომ ყარამანმა თავლიდან გამოერეკილ ცხენებს თავი მიაწება და თავის ულაყს გზიდან გადაახვევინა. საღდაც ლობეზე გადაახტუნა. თხრელები გადალაზა და ეზოზე გადაიბრინა.

ხვინგიამ შეატყო, რომ ნისი ულაყი დაიღალა, სუნთქვა შეეკრა და მუხლები მოეკვეთა. ორიოდ წამი კიდევ და ყარამანის ულაყიც დავარდა.

— ჯოლორია, მიღალატე?

შებლავლა ყარამანმა და ელვის სისწრაფით გადმოხტა უნაგირიდან. ქვე-
ანი პირუტყვი მომაკვდავი ადამიანით იცქირებოდა. ხრილით სუნთქავდა.

— მშვიდობით, საყვარელო ჯოლორია!

შესტირა ხინგიამ ერთადერთ მეგობარს განწირული ხმით.

— მტრებთან სიცოცხლეს, ჩემგან სიკვდილი გირჩევნია.

უთხრა, შუბლზე აკოცა, ნაბიჯით უკან დაიხია და იმ ადგილას, სადაც
შუბლზე აკოცა, მაუზერის ტყვია დაახალა და უკან არ მიუხედავს ფეხების
ჩქარი აწყვეტით მახლობელ ეზოში გადახტა, მაგრამ ამ დროს ეზოს მარჯვენა
მხრიდან ვილაცას ლანდს მოჰკრა თვალი და მერე იმავე ეზოს კუთხიდან ყვირი-
ლიც მოესმა.

— აქეთ, ამხანაგებო, აქ არის. არ გაუშვათ.

ცხადი იყო, ყარამანი ალყაშემორტყმული იყო. მიწაზე გაწვა ყარამანი და
გველივით გასრიალდა. სასიმიინდეს მიუახლოვდა და ღია ქვედა კარებში ტანი
შეიტანა. კუთხეში მიწოლილი დამფრთხალი თხები წამოიშალენ და გასავალის-
კენ გაიქცენ.

ყარამანმა ერთ ვაცს წაავლო ხელი. დაიჭირა და პირში დაქმუჭნული
ცხვირსახოცი ჩაუღო. მერე ნაბადი გადიძრო, თხას თავზე წამოაცვა. მაღალ
რქებზე ყაბალახი შემოახვია. კისერ მოღერებული ვაცი ერთი შეხედვით ადამი-
ანს დაემსგავსა.

ყარამანმა თხა კარებთან მიიყვანა. წიხლი ჰკრა და გარედ გამოაგდო.
იმავე წუთში მაუზერიც დასცალა. დამფრთხალი პირუტყვი, რომელსაც თვა-
ლებზე ნაბადი ეფარა და ფეხებზედაც ედებოდა, ხან აქეთ მიაწყდა და ხან იქით.
მერე კისრის მტვრევით მინდვრისკენ გაქანდა, მაგრამ ყარამანის მღვერების
სეტყვასავით წამოსულმა ტყვიებმა მოუსწრეს და სიცოცხლეს გამოასალმეს.

— ჩაეძაღლეთ, მორჩა. — იყვირა ვილამაც.

განთიადის ბინდში ნაბდიანი თხა ყარამანი ეგონათ. ხალხი ჯერ მისვლას
ვერ ბედავდა იმ ალაგას, სადაც თხა ეგდო. რამდენჯერმე კიდეც ესროლეს.

ყარამანმა რა შეატყო, რომ მღვერების ყურადღება აიშორა, სასიმიინდე-
დან გამოძერა და გასაქცევად გაეშალა, მაგრამ მაინც შენიშნეს და თოფები
დაუშინეს.

— ავა ვაი! გაისმა ყარამანის ხმა. — მომკლეს ძაღლებმა!

და ყარამანი იქვე დაეცა, სადაც ტყვიამ მოუსწრო.

— ჩემი ტყვია გკლავს, ურჯულოვ, ჩემი. მიცანი მანუჩა კვიკინია! — მო-
ესმა ყარამანს და სულიც აღმოხდა.

სანდრო ეული

(მისი ლიტ. მოღვაწეობის 25 წ. იუბილეს გამო)

სანდრო ეული (ქურიძე) დაიბადა 1890 წელს, 23 ოქტომბერს, ოზურგეთის მაზრაში, სოფელ ზომლეთში. მამა მისი უმიწაწყლო გლეხი იყო, ქალაქდიდის ტყის მუშა, რომლის სიკვდილის შემდეგ დედის ამარა დარჩენილი სანდრო აუტანელ ნივთიერ პირობებში იზრდებოდა. ერთხანს მეწაღეობასაც სწავლობდა.

სოფლის სკოლაში სანდრო წარჩინებით სწავლობდა, რის გამოც მასწავლებელთა ყურადღებას იპყრობდა. ერთმა მათგანმა სანდრო ქ. ხონში წაიყვანა და ამზადებდა ღას სამასწავლებლო სემინარიისათვის. მაგრამ ოჯახური პირობების გამო, ის იძულებული შეიქნა თავის გაპარტახებულ ოჯახს დაბრუნებოდა.

მშრომელი გლეხკაცობის დახმარებით სანდრო ოზურგეთის სამოქალაქო სასწავლებელში ახერხებს შესვლას; ამ დროს სამოქალაქო სასწავლებელთან არსებობდა სამეურნეო სკოლა, სადაც სანდრო სწავლობდა და საიდანაც შას 1905 წ. ცნობილი რეპეტიონერი და რუსიფიკატორი, სასწავლებლის ინსპექტორი მსნიცკი ითხოვს, 1905 წელს ოზურგეთში მომხდარ მოწაფეთა გამოსვლებში მონაწილეობის მიღებისათვის.

ამის გამო პოეტმა შემდეგი ლექსი „უძღვნა“ ხსენებულ შაგრაზმელს:

„პირსისხლიანო, რა შეგშურს ჩვენი,

განა სიმღერა შრომის და ბრძოლის.

არ გვინდა ვიყოთ ტანჯვის ამტანი,

ცეცხლი გვიღვივის გულში სიცოცხლის“.

1901 წლიდან სანდრო ეულის ცხოვრებაში იწყება ბრძოლა „ლუკმა პუ-რისათვის“. რამდენიმე თვე მუშაობს ჩაქვში შავ მუშად, ამავე წელს ემზადება ფოსტა-ტელეგრაფის ნატანების კანტორაში ტელეგრაფისტად.

1908 წელს სანდრო შედის ფოსტალიონად ფოსტა-ტელეგრაფის ჩოხატო-ურის განყოფილებაში, რომლის უფროსი იყო ვინმე გ. კ-ძე. მეფის ამ ერთგულ მოხე-ლესთან სანდროს კონფლიქტი მოუვიდა, რის გამოც ის სამსახურიდან დათხოვ-ნილ იქნა.

1909 წელს სანდროს ფოთში ვხვდავთ, სადაც საშუალო ცოდნის მიღები-სათვის ემზადება. ფოთში დაუღებარი სანდრო ნავთსადგურის მუშების ცხოვ-რების აუტანელ პირობებს ეცნობა:

„შენ მაგ გემიდან გადმოზიდე მძიმე ყუთები...

შიგ ჩაწყობილი საქონელი ეკუთვნის მდიდრებს,

გაიგე, ძმაო, ტანჯვა არის შენი წუთები

და შენი სისხლი, შენი ოფლი მდიდრებს ასუქებს. („მუშა მეკურტნე“).

საარსებო სახსრების უქონლობის გამო სანდრო ფოთში ცხოვრებას ვერ ახერხებს და ბაქოში მიემგზავრება, სადაც იმ დროს მუშაობდა ძველი ბოლშევიკი ანდრო დოლიძე, რომელიც პირველ ხანებში ყოველგვარ დახმარებას უწყევდა პოეტს. ბაქოში ეულის ცხოვრება მრავალმხრივი ხდება და საზოგადოებრივად შინაარსიანი; კლასთა ბრძოლის უშუალო მონაწილე, ის განიცდის ცხოვრების სიმწვავეს და სისასტიკეს: ორი წლის განმავლობაში სანდრო იყო გაზეთის გამყიდველი (იხ. ლექსი „სიმღერა გაზეთის გამყიდველისა“), შავი მუშა ბალახანის ელექტრო სადგურში, რკინისგზის დარაჯი, შოლარის წყალსადენის მუშა და სხ.

1913-14 წ. წ. ის მუშაობს პროფესიული კავშირის ხაზით, მუშაობდა აგრეთვე ქალაქის თვითმმართველობაში.

ბაქოში ყოფნის დროს 1910 წლიდან სანდრო ეწეული ებმება რევოლუციურ მოძრაობაში, რის გამოც თვითმპყრობელობის აგენტები ატუსაღებენ მას და ბაილოვის საპყრობილეში ათავსებენ. ბაქოში იმ დროს გამოდიოდა საპოლიტიკო-სალიტერატურო ქართული ჟურნალი „წყარო“, რის ერთ-ერთი ორგანიზატორი და აქტიური თანამშრომელი ამხ. სანდრო ეული იყო.

პარტიულ მუშაობას სანდრო განუწყვეტლივ ეწეოდა, იყო და არის ლენინური პარტიის ენტუზიასტი.

მენშევიკების დროს ის ითვლებოდა გაზეთ „კომუნისტის“ ოფიციალურ რედაქტორად. 1920 წელს მენშევიკებმა ეული დაატუსაღეს და ქუთაისის საპყრობილეში გადაგზავნეს, ქუთაისიდან კი ბათუმის საპყრობილეში, სადაც მას საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამ მოუხწრო.

საქართველოში სოციალ-პროვოკატორების დიქტატურის დროს სანდრო ეული პატარა ჯგუფს ქმნის, რომელსაც მიზნად დასახული ჰქონდა რუსეთის პროლეტარულ მწერალთა ორგანიზაციასთან კავშირის გაბმვა, რუსულ პროლეტარული მწერლობის გაცნობა და მხატვრულ ლიტერატურული გამოცემების გავრცელება.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ დღეებიდანვე ეული სხვა ამხანაგებთან ერთად (ს. თოდრია, ი. ლისაშვილი, ი. ვაკელი და სხ.) ხელს ჰკიდებს საქართველოს პროლეტარულ მწერლების ასოციაციის ორგანიზაციის საქმეს.

1921 წლის 11 დეკემბერს ჩამოყალიბდა საქ. პროლეტარული მწერალთა ასოციაცია, რის ხელმძღვანელობაც ეულს დაეკისრა. იმ ხანებში ასოციაციის ბეჭდით ორგანოდ ითვლებოდა თხელტანიანი ჟურნალი „ქუჩა“, რომლის რედაქტორიც იყო ეული. ასოციაციის მოქმედების პირველ წელში გამოიცა სალიტერატურო გაზეთი „ქარხნის ჰანგები“, „5 მაისი“, „ჰორიონი“. ამ სალიტ. გაზეთების აქტიური თანამშრომელი და ერთ-ერთი ხელმძღვანელთაგანი ეული იყო; ლენტორ რუხაძესთან ერთად ეული ჟურნალ „მნათობის“ დაარსების ერთ-ერთი ინიციატორთაგანია და ხსენებული ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიის წევრიც.

სანდრო ეული სამხატვრო-სახელოვნო ჟურნალის („ხელოვნება“) დამაარსებელია და მისი ხანგრძლივი რედ. ამხ. ეული ამხ. სილია თოდრიასთან ერთად სატირული ჟურნალის („ნიანგის“) ერთ-ერთი დამაარსებელია და რედაქტორი დღეს. გარდა ამისა, სანდრო ეული წითელი არმიის გაზეთ „წითელი მხედარი“-ს (1921 წელს გამოდიოდა) პირველი რედაქტორი იყო. ეულის პირველი ლექსების წიგნი „რევოლუციის საყვირი“ 1921 წელს გამოვიდა, მიმდევრო წლებში გამოცემული იქნა ეულის შემდეგი წიგნები: „ქარხნის ტრიუმფი“, „სალამო“, „ათი წელი“, „ახალგაზრდა საქართველო“, „შრომისა და ბრძოლის პანგები“, „ლენინი“, „ახალგაზრდობას“, „ჩვეული ლექსები და პოემები“, „დიად დღეებზე“ და სხვ.

სულ გამოცემულია ამ ხნის განმავლობაში ოცი სახელწოდების წიგნი. გარდა ამისა ს. ეულის წიგნები იბეჭდება რუსულ, სომხურ და თურქულ ენაზე.

ამხ. ეულის შემოქმედება მარტო პოეზიით არ შემოიფარგლება, მუშაობს სატირა-იუმორის დარგსა და დრამატურგიაში. მისი 4 მოქ. პიესა „გზა“ დაიბეჭდა 1913 წელს ჟურნალ „ცხოვრებაში“, „აღთქმული ქვეყანა“ 1922 წელს, მზად აქვს ახალი პიესა „მთავარი“ და სხ.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ დღიდანვე ეული გარდა მხატვრული შემოქმედებისა და ლიტ. ორგანიზაციებში მუშაობისა სოციალისტური კულტურის მშენებლობის სხვა დარგებში მრავალმხრივ მოღვაწეობას ეწევა.

ამ მოკლე ბიოგრაფიული ცნობებიდან ჩანს, თუ რა ბრძოლის გზა განვლო ეულმა:

„დღეს კი გზა ჩვენი,
გზა არჩეული
გაკაფული გვაქვს
და დაძლეული.
და მეც პოეტი
სანდრო ეული,
ცეცხლის რაშით ვარ
გატაცებული“.

ს. ეულის პოეზია დაიბადა გაზეთის ფურცლებზე, ამიტომ ეპიტეტი „სა-გაზეთო“ მისთვის უცხო არაა.

დღემან ბედნი რევოლუციური აგიტკის კლასიკოსია. ასეთივეა პირობითი გაგებით ეული ქართულ ლიტერატურულ ცხოვრებაში. ეულის პოეზიაც აგიტაციურია, რადგან ის სოციალური შეკვეთის პროდუქტია. ეულის რევოლუციური აგიტკა პოეტურია, მხატვრულად ძლიერი, პათეტიური, ამაზე გვანიშნებს მისი რითმებისა და სახეების წყობა.

ეულის შემოქმედების მთავარი თემა მებრძოლი პროლეტარიატია. ეს მებრძოლი პროლეტარიატის თემა ძლიერად და ორგანიულად იშლება ეულის სამხატვრო-სალიტერატურო მოღვაწეობის ოცდახუთი წლის მანძილზე.

როგორ უყურებს ეული თავის შემოქმედების მომავალს?

„ვერავენ იტყვის
 ეპოქისთვის არ მიწერია!
 ვერავენ იტყვის
 ჩემი ლექსი დღეს არ ივარგებს,
 მაგრამ ხვალე ხომ
 ვერ ვიმღერებ რაც მიმღერია!
 ხვალისთვის ახალს
 და შესაფერს ვამზადებ ჰანგებს“.

ამას პოეტი წერდა რამდენიმე წლის წინად და უნდა ითქვას ის ამ შე-
პირებებს ანაღლებს თავისი უკანასკნელი ლექსებითა და პოემებით.

სანდრო ეულს როდი ჰყავს ე. წ. „ლიტერატურული მეგობრები“, მისი
მეგობარი და დამფასებელი მასობრივი მკითხველია.

აბრეშუმის საკაბე

I

ვარდოფინე ყაფლანის ასული, ძველად ცნობილი ვაჭრის ზაალ ბაკურიძის მეუღლე, რამდენად შიდიოდა დრო თანდათან კარგავდა სიმშვიდეს. იგი პირის პირ ხედავდა მისი საყვარელი ცხოვრების წარმავლობას და დამარცხებას. ძველი ქვეყანა მოგონებების ღრუბლებით იბურებოდა და კარგავდა თავის შინაარსს. — თითქოს შავ ზღვასაც შეეცვალა მუდმივი სილურჯე. თითქოს მცხუნვარე მზესაც სიცხოველე გამოეღია. თითქოს მწვანე კონცხიც, ეგ შავი ზღვის პატარძალი, გაყვითლდა და იგი ვერ იზიდავდა ვარდოფინე ყაფლანის ასულს ისე, როგორც წინად, როცა ამ ადგილების ბინადრები მუხლს იდრეკდნენ ცნობილი ვაჭრის, ზაალ ბაკურიძის წინაშე. ქალს დარჩა მხოლოდ ერთი სანატრელი და მოსაგონარი: „მოლის ფერი აბრეშუმის საკაბე“...

აი იქ, ზემოთ, მწვანე გორაკებს შორის, კვიპაროსებსა და ასწლოვან ქადრების ხეივანში, ვეებერთელა შენობა დგას. უწინის ბაკურიძეების საკუთრებას წარმოადგენდა. დღეს იქ ოთხწლედია. ბაკურიძეებს ორთაბათომის მარცხნივ აგარის მთაზედაც ჰქონდათ სახლები, დაბლა ბაღი, — მწვანე წალკოტი. ზაფხულის ცხელ პაპანაქებაში, როცა ღარიბი გლეხ-კაცობა ოფლის ღვრით მუშაობდა ქაობებში, ბაკურიძის ბაღში ამაყად გრძელდებოდა მდიდრული ლაღი ცხოვრება, რომელსაც თავისებურ სამოსელში ხევდა ზაალ ბაკურიძის მეუღლის, სახემზიანი ვარდოფინე ყაფლანის ასულის სინარჩარე. ჩალისფერი აბრეშუმი ისე შრიალებდა კოხტა ქალის სხეულზე, როგორც მაისის ეუფუნა წვიმა ციტრუსების ფოთლებში. ქალის ბროლივით სუფთა მაღალ კისერზე დილის ცვარით ციმციმებდა ფერად-ფერადი ძვირფასეული თვლები, მაგრამ გაქრა ის დრო. დღეს იქ, მაღალ მთის წვერზე, გლეხთა ახალგაზრდობის სკოლაა გახსნილი. დაბლა, „ლიმონტრესტმა“ ციტრუსების საბჭოთა მეურნეობა გააშენა. გაღმა კიდეც კოლექტივი „ინტერნაციონალი“ მომძლავრდა, ბაკურიძისეული ბაღებიც იმ ფარგლებში მოხვდა და ვარდოფინე ყაფლანის ასულს იმ მხრივ გახედვაც კი შიშის ზარს სცემდა.

ზაალ ბაკურიძეს უამრავი სავაჭროები ჰქონდა. მის ხელში იყო ფული და ძალა-უფლება. ცხოვრობდა და მოშინაურებულ გვრიტივით დააგოგმანებდა თავის ლამაზ ცოლს. გაამაყებული ვარდოფინე ხან მწყერივით დაფრინავდა და ხან კიდეც კვერნასავით დახტოდა. იგი ვერაფრით ვერ ეგუებოდა აქარელ გლეხკაცობას, მათ ცოლებს ფეხტიტელა, ტალახში ამოსვრილ, სიღარიბეში აღზრდილ გოგოებს. „ოხ, რა ცუდი სუნი ასდით.“ წითელი ტუჩების აგრებით და ზიზით აღნიშნავდა იგი, როცა ჩადრით სახე ჩამოხურულ ქალებს ჩაუვლიდა.

შეეცვალა ყოველივე.

ზაალ ბაკურიძის ნიადაგი მოულოდნელად შეირყა. ნეპის პერიოდში ცოტახანს კიდევ ბოვინობდა, მაგრამ მის წინ ახალი ადამიანები დაირაზმენ... ბაკურიძეების ყოფილი მოჯამაგირეები ცხოვრების ასპარეზზე გამოვიდნენ.. „ლა-წირაკი ხუსიკა“ ქალაქის „ეპოს“ ხელმძღვანელობს. ზაალის ნამოჯამაგირალი აიდერ ჩხაიძე, გასაბჭოების 10 წლის თავზე, როგორც „ახნეთის“ დამკვერელი მუშა შრომის ორდენით დააჯილდოვეს. ბაკურიძეს ნიადაგი გამოეცალა. სავაქროები ჩამოართვეს, მისი მამულების უმეტესობა კოლექტივს გადაეცა, — ნაშრომი მშრომელთა დაუბრუნდა და ვარდოფინე ყაფლანის ასული ახლა უკვე ხმაშალა მოთქვამდა:

— ოოხ, რა მოუხეშაობაა ეს... როგორ შეიძლება... ასეთები გინახავთ? — რადგანაც გამარჯვებულ პროლეტარიატის შემოტევა სერიოზული ნაბიჯებით ვითარდებოდა, ბაკურიძემ უკან დახევაც იკადრა. ქალაქი ბათონი მიატოვა და ვაქრობა ქობულეთში გადაიტანა, მაგრამ კერძო ვაქრობას კოოპერაცია აქაც წინ აღუდგა და მეტი გზა აღარ იყო. კიდევ უნდა დაეხია უკან... ქობულეთიდან ორთაბათონში გადმოინაცვლა.

— აქ მაინც შემიძლია ცოტა სარგებელი ვნახო — ფიქრობდა იგი — უსწავლელი ხალხით ვისარგებლებ... მაგრამ ეს გზაც გადაჭრილი აღმოჩნდა. იქ, სადაც რამდენიმე წლის წინ უსწავლელსა და ლარიბ გლეხებს ხედებოდა, ახლა შეგნებული ადამიანები კოლექტივებს ამავრებდნენ და ხუთწლედის გეგმებისათვის იბრძოდნენ. ბაკურიძე ხაფანგში გაბმულ დათევით აბორგდა, ნამდვილი ბრძოლა ახლა დაიწყო. საბჭოთა მეურნეობის აქეთ მდებარე მანდარინის ბაღები კოლექტივ „წითელ ინტერნაციონალს“ გადაეცა, ხოლო ზაალის კერძო სავაქრო კოოპერაციამ სამუდამოთ დასცა... დასცა და გაანიავა. ცოლქმარი თავიანთ პატარა ოთახში გამოიკეტნენ და მათ ცხოვრებას სწორედ ისეთი მწუხრის ნისლი შემოეხვია, როგორითაც უწინ ამ სოფლის ღარიბები აყვვენ დაბურთულნი. ვარდოფინე ყაფლანის ასულის აბრეშუმის კაბებს კალთები შემოეძარცვა, მაგრამ ამაყი ქალი სიღარიბეს არ იმჩნევდა და თავი ისევ მალა ეჭირა... კოლექტივი „წითელი ინტერნაციონალი“ მოწინავეთა რიგებში ჩადგა. ნამოჯამაგირალი ბიჭები: აიდერა ჩხაიძე, ჯენალა გოდამრელიძე, ყოროლის თაველი მემედა ხალვაში და ისკანდერა თიფისოლი, ხუსიკები და ახმედები, ალიები და ენგერები უკვე მედგრად იბრძვიან ახალი ცხოვრებისათვის. ყოფილი მოჯამაგირეები წელში გაიმართნენ. ციტრუსების კუთხე თანდათან აყვავილდა, გაშენდა და გამშენიერდა და იმ ადგილებში, სადაც უწინ ქალბატონი ვარდოფინე ყაფლანის ასული ამაყად დასეირნობდა, დღეს კოლმეურნეთა მაგარი ხელები მძლავრად ატრიალებენ ბარებს, თოხებსა და წაღდებს და ახალ-ახალი ციტრუსებით თანდათან ირთვება შავი ზღვის ერთ-ერთი მშვენიერი კუთხე — ორთაბათონის მიდამოები.

II

დადგა შემოდგომა. მთებს ნისლი შემოეხვია. შავი ზღვა ვეშაპივით აიზლაზნა. ღრიალს მოუმატა.. ნაპირ-ნაპირ თეთრი ქაფი გამძაფრებული ლომის ფაფარისებრ აიქოჩრა და ვერცხლისებური სიკრიალე მაქარი ღვინის მღვრიე ფერზე შეიცვალა.

ორთაბათომის ვორაკებზე მანდარინ-ლიმონ-ფორთოხალის ბაღები ჩაქარვისუერდა. მწივე ხილით დამძიმებული ტოტები დაბლა ჩამოიხნიქა. კოლექტივი „წითელი ინტერნაციონალი“ ახალ მუშაობას შეუდგა. მანდარინ-ლიმონ-ფორთოხალის დამზადება განსაკუთრებულ სისწრავესა და სიფრთხილეს მოითხოვდა. ოქტომბრის თვეში საუკეთესო ამინდები დადგა. სურნელოვანი ხეხილით დახუნძული ტოტები ორ დეკადაში ერთიან დაცარიელდა. 15 დღის მანძილზე ავტომობილებს შეუჩერებლივ მიჰქონდათ მანდარინ-ფორთოხალის სავსე გოდრები ქალაქისაკენ. სამაგიეროთ ორთაბათომის კოოპერატივების საწყობები ხარისხოვანი ქსოვილებით იტვირთებოდა. განსაკუთრებული აღტაცება ტრიალებდა კოლმეურნე მასებში. ისინი ნათლად ხედავდნენ მათი შრომის ნამდვილ შეფასებას. ქალები აბრეშუმის ქსოვილებით იყვნენ დაინტერესებულნი. ასეთებს ისინი უწინ სხვის ტანზე თუ დაინახავდნენ, შორიდან თუ მოჰკრავდნენ თვალს და ისიც ზაალ ბაკურიძის სტუმართა და კეკელუცი ვარდოფინეს საკუთრებას წარმოადგენდა. დღეს კი...

მანდარინა-ფორთოხალ-ლიმონის კრეფის კომპანიები სრული გამარჯვებით დამთავრდა. კოლექტივ „წითელი ინტერნაციონალის“ გამგეობა დაუყოვნებლივ შეუდგა ხარისხოვან ქსოვილების განაწილებას: „ყოველივე მშრომელს, ყველაფერი შრომა-დღეებზე“.

როცა კოლმეურნე ქალები საერთო სამუშაოზე მიიჩქაროდნენ, ვარდოფინე მათ ზიზღითა და დაცინვით გაჰყურებდა. სახეს არიდებდა, იმით გზას ბრაზიანი ნაფურთხით ავსებდა და მანდარინის მკრეფავ ქალების მხიარული სიმღერა—გაბოროტებულ, ყოფილ ქალბატონის გულში სამგლოვიარო გრძნობებს აბოზოქრებდა..

დაღარიბებულ ზაალმა ქალამნებიც იკადრა, ამან კი უფრო გააღრმავა ამაყი ქალის მწუხარება. იმ დღეს ვარდოფინე მშობიარე ქალივით კიოდა, დამგლოვიარებულ დედასავით მოთქვამდა და მას შემდეგ იგი დადიოდა დამწუხრებული, მაგრამ გაიგო თუ არა ახალი ამბავი, ისიც შეიცვალა. კოლმეურნე გლეხის, ზაალის ნამოჯამაგიარალ ბეჭირა ჩხაიძის ცოლს ვარდოფინე თვითონვე შეხედა და პირველად ცხოვრებაში ნაძალადევი ღიმილით გამოელაპარაკა:

— ხაილი, კოოპერატივში აბრეშუმის საკაბებს იძლევიან?!

— დიახ. —მიუგო ახალგაზრდა ქალმა და სახეზე დამცინავი ღიმილი დაეტყო.

— თუმცა რათ მინდა, კარგი არ იქნება, მაგრამ ერთ საკაბეს ძაინც ვიყიდდი, საშინაოდ გამომადგებოდა. —ვარდოფინე ყაფლანის ასულმა უკანასკნელი სიტყვები ნაძალადევი ღიმილით წარმოსთქვა და წითელი ტუჩები განზე აიგრინა.

— დიახ, საკაბეებს იძლევიან, მაგრამ თქვენ შეიძლება არ მოგეცეთ, ქალბატონო... აბრეშუმის ქსოვილები მხოლოდ დამკვერელ კოლმეურნე ქალებზე ნაწილდება.

ვარდოფინე ყაფლანის ასული აირია.

— ვის, მე? —გაბზარული ხმით იკითხა მან და ოდესმე მთვარესავით მრგვალსა და მოვარდისფერო სახეს ყვითელი ბაიასფერი ჩაუდგა. აჭარელი ქალის ზამაღალმა კისკისმა ვარდოფინეს ჭინჭრის სუსხი აგრძნობინა.

როგორ?! ვარდოფინე ყაფლანის ასულს არ მისცემენ სასურველ საკაბებს და ვიღაც გლეხის ცოლებს კი? გაბრაზებულ ქალმა ზიზღით გადახედა იმ ბუჩქებს, სადაც აპარელი ქალი მიიმალა და აცრემლებული თვალები იმ გორაკს მი-აპყრო, სადაც უწინ ბაკურიძეების ბედნიერება ზღვის სისავსით ბობოქრობდა. ქალმა თვალი მოჰკრა კოლმეურნე ქალების მთელ ბრიგადას, რომლებიც ყოფილ ბაკურიძისეულ მანდარინის ბაღში მუშაობდნენ. ზემოთ, მწვანე გორაკის მწვერვალზე, კოლახსკოლის მოწაფეები მღერიან. დაბლა „აზნაეთი“ გუგუნებს, სადაც მატარებელმაც ჩაიგრილა და ბათომის ნავთსაყუდში გემმა „საქარ-თველომ“ ძძიმე ხმით გააბა ზუზუნი. ვარდოფინე ყაფლანის ასული რალაც გამო-უცნობმა შიშმა შეიპყრო. ყოველივე ეს ხომ მათ საკუთრებას წარმოადგენდა. მანდარინ-ლიმონის ბაღებიც, მწვანე გორაკები, ის ადგილებიც, სადაც ახლა „აზ-ნაეთის“ გიგანტები აღმართულან, უწინ ერთი მუქა ადამიანების საკუთრებას წარ-მოადგენდა. ამჟამად იგი წაღები მშრომელი მასის საკუთრებაა და ამის მოგონე-ბაზე ისე ცახცახებდა ყოფილი ქალბატონი, როგორც გამხმარი ვერხვის ტოტზე შერჩენილი გაყვითლებული ფოთოლი.

—ნერვები მეშლება.—გაიფიქრა ქალმა და ქმარს გადახედა. დაჩაჩანაკებული ზაალი ბოსტანს ბარავდა. ქალს გველივით შეეზიზღა ქმარი. შეეზიზღა მისი მუდ-მივი ღუმილი და ვარდოფინე ყაფლანის ასულმა გაფითრებული ტუჩები ნერვი-ულად ჩაიკენიტა, თან ჩაიჩიფჩიფა ჟარა, მე უეჭველად უნდა მივიღო იგი და თუ ვერ მივიღე, მაშინ...—და რა უნდა მოემოქმედებია მაშინ. ეს კიდეც არ იცოდა ქალმა, ისე წავიდა კოოპერატივისაკენ.

ვარდოფინე ყაფლანის ასული უჩვეულო ნაბიჯებით მიდროდა. ბათომ-ორთაბათომის შარა გზაზე გუგუნით მიმოქროდნენ ავტო-მანქანები, სადაც მოტო-ციკლებმა ტყვიამურქვევსავით ჩაირაკრაკა, გზაზე მიმავალ ქალს ფინდისავით ჩაუქროლა, ირგვლივ მტვერის ბული დააყენა და ხვეულში მიიმალა. ვარდოფინე ყაფლანის ასულს ყურადღება არ მიუქცევია მტვერისათვის, მხოლოდ გამოერკვა მაშინ, როცა კოოპერატივის წინ თავშეყრილ ხალხს წაეფეთა.

როცა სავაქრო ზაალ ბაკურიძეს ეკუთვნოდა, ვარდოფინე აქამაყად მოვი-დოდა ხოლმე. დაბეჩავებული გლეხები ფეხზე წამოდგებოდნენ და მდიდრის მეულ-ლეს მუხლებამდე თავდახრით მისცემდნენ სალამს... ვარდოფინე ღარიბებს ოდ-ნავ გაუღიმებდა და უფრო იმისათვის, რომ მისი თოვლივით თეთრი კბილები სხვებსაც დაენახათ. ახლა?! როგორ შეხედებიან ყაფლანის ასულს?! ამდენი ქა-ლები.. ასე ბევრი მამაკაცები...

—ოოოხ...—მწარედ აღმოხდა მაგარი ოხვრა ქალის გულს და ნაბიჯები აერია. კოოპერატივის წინ კოლმეურნე ქალები მიღებულ ქსოვილებს სინჯავდნენ. წითელი, ყვითელი და ლურჯი, მიხაკი და ღია იისფერი, შრილა და მოლივლი-ვე, ჩვენი მსუბუქი მრეწველობის ნაყოფი—აბრეშუმის საუკეთესო ქსოვილები უამ-რავ ნაირფერადოვან დროშებივით ფრიალებდა კოლმეურნე ქალების ხელებში და ზოგის სახეს ვარდივით და ზოგისას კიდეც სისხლისფერად აელვარებდა. აპა-რელი ქალი აიშე, რომელიც კოლექტივიზაციამდე მომთაბარე ცხოვრებას ეწე-ოდა, ახლა აქ იდგა და როგორც დამკვრელი კოლმეურნე, მიღებულ ქსოვილს, როგორც დედა პატარა შვილს, ისე ეალერსებოდა.

ვარდოფინე კოოპერატივის შენობის წინა სვეტთან შეჩერდა. როგორღაც, ფარული შიშისა თუ სირცხვილის გამო, ფეხები უცახცახებდა. იგი პირველად ცხოვრებაში თავდახრით მიესალმა გლეხების ცოლებს, მაგრამ ქალებმა არც კი მიაქციეს მას ყურადღება. ყოფილი ვაჭრის მეუღლე აირია და შიშისა თუ მორიდების გრძნობა საშინო მრისხანებით შეიცვალა. იგი ამაყი ნაბიჯებით გაემართა კოოპერატივის კარებისაკენ, შევიდა შიგ და ყოველგვარი რიგ-წყესდებულების მიუხედავად კოოპერატივის გამგის წინაშე შედგა.

— გამარჯობათ!

— სიცოცხლე, ქალბატონო...

ირგვლივ ხმები აირია. მუკრავში ჩამდგარი ქალები გაბრაზდნენ. ვარდოფინე ყაფლანის ასულის მოქმედება კადნიერებით იყო აღსავსე. მძლავრათ გაისმა უკმაყოფილოთა ხმა. ერთი კატეგორიულად მოითხოვდა.

— ჩადგეს რიგში, კრელი პეპელა ხომ არ არის, რომ გვერიდება.

ბაკურიძეების ნამობარებულევეა ნაზიმამ, კომკავშირელმა გოგონამ, მოხსენებითი ტონით განაცხადა:

— ამხანაგებო, მაგას ეყოფა თქვენზე წინ რომ იდგა წინად, ახლა რიგში ჩადგეს!

ვარდოფინე ყაფლანის ასული პირდაღებული იდგა. მას ასეთ შემთხვევაზე არასოდეს არ ეფიქრნა. ვინ იყვნენ ესენი. გუშინ ხომ ამათ ჩადრი უბურავდათ სახეებს „როგორ მიბედავენ?...“ — გაითიქრა ვარდოფინემ.

— მე არაფერი მესმის!! — განაცხადა მან მხრების აჩეჩვით და კოოპერატივის გამგეს ჰკითხა — რად ყვირიან?..

— წესრიგისაკენ მოგიწოდებენ, მოქალაქევ. რიგში უნდა ჩადგეთ, ისე ვერაფერს მიიღებთ.

— მე, რიგში?! რატომ?.. მე ხომ კოლმეურნე არა ვარ!.. რიგში კოლმეურნენი უნდა ჩადგნენ!..

— მთელი შენობა საოცარმა სიცილმა შეაზანზარა. იცინოდნენ ყველანი: ქალები, კაცები. აივანზე მყოფნიც შიგ შემოვიდნენ და ვარდოფინე ყაფლანის ასული კიდეც უფრო აირია. აშკარა იყო მას დასცინოდნენ, მხოლოდ რისთვის, ეს არც მან იცოდა. კოოპერატივის გამგემ შენიშნა ვარდოფინეს დაბნეული გამომეტყველება, მას სახე სიბრაზის გამო ლილისფრად გალურჯებოდა, გამგემ საზოგადოებას წესრიგისაკენ მოუწოდა და როცა ოდნავ მიწყნარდა მასიური სიცილი, გამგე დინჯათ შეეკითხა ვარდოფინე ყაფლანის ასულს:

— საინტერესოა ვიცოდეთ, თქვენ რა გნებავთ?..

ვარდოფინე გონს მოვიდა. მოლისფერი აბრეშუმის ქსოვილი ანიშნა და კვლავ ძველი ქალბატონის ხმით ჰკითხა:

— უკაცრავად, ის რა ღირს?..

— ხუთი მანეთი მეტრი, თუმცა...

— აახ, რა ძვირია, მაგრამ წავიღებ მაინც. გადმომიქ... — და სიტყვა ბგერა „ქ“-სთან მოჭრილ ხესავეთ გადიკვეთა. გარკვევით გაისმა კოოპერატივის გამგის დინჯი ხმა:

— თქვენ კოლმეურნე ბრძანდებით?..

— მე?.. არასოდეს..—იწყინა ვარდოფინემ..

— მაშ ამაჟამად აბრეშუმის ქსოვილები არა კოლწევრებზე არ ნაწილდება. თქვენ აქ ვერაფერს ვერ მიიღებთ, იგი ეკუთვნის კოლექტივ „წითელი ინტერნაციონალის“ წევრებს და ნაწილდება შრომა-დღეების მიხედვით..

ვარდოფინე ყაფლანის ასული გაწიწმატდა.

— როგორ, მე აქაური მცხოვრები არა ვარ?..

— რა ვუყოთ მერე... შეხედეთ აი იმ დროშას. იგი ჩვენმა კოლექტივმა მანდარინის დამზადების საქმეში ბრწყინვალე გამარჯვების ჯილდოთ მიიღო. ღარიბები ენერგიულად იბრძვიან ახალი სოციალისტური ცხოვრებისათვის, ამიტომ იმათ უნდა იცხოვრონ შეძლებულად, სუფთად, კულტურულად...

— ოოოხ,—ტყვია მოხვედრილივით წამოიკივლა ვარდოფინე ყაფლანის ასულმა და მიეყრდნო ქვის კედელს. კოოპერატივში არაფერი შეცვლილა. ვარდოფინე ყაფლანის ასული ეიღაცამ გარედ გაიყვანა და ქვის სკამზე დასვა. კოოპერატივის შენობაში კვლავ დიდი სიხარული დუღდა და სხვადასხვა ფერებით ირხეოდა სივრცეში ლამაზი ქსოვილების შუქთა ანარეკლი. ეს დღე იყო შრომის გამარჯვების დღე... კოლექტივ „წითელი ინტერნაციონალის“ დამკვრელები—ფადიმეები და მერიამები, ნაზიმეები და უთვისტომო ხალილები, აიდერები და ხუსიკები, ახმედები და ენვერები ზეიმობდნენ ამ დღეს მრავალ ახალ დღეებთან ერთად. კოლექტივის კანტორის წინ ცეცხლის ენასავით ირხეოდა გარდამავალი დროშის წითელი კალთა. ბათომ-ორთაბათომის შარა გზაზე მიმავალი კოლმეურნე ქალები სიხალისით მიიმღეროდნენ თავისებურ ახალ სიმღერებს. შრომა ასე ნათელი, ასე საყვარელი როდი იყო წარსულში... გაწბილებული და დაღლილი ვარდოფინე თავდახრილი მიდიოდა უამრავ მხიარულთა შორის. მას ვერ უშველა გულის წასვლამ: „ქვები, ლოდები, გულცივები“—ჩიფ-ჩიფებდა იგი და მიისწრაფოდა, რათა დაჩაჩანაკებულ ზაალზე ეძია შური. მეორე დღეს აბრეშუმის კაბები ერთი ვარდოფინე ყაფლანის ასულის მაგივრად ეცვა ასსა და ათასს.

ლირიკური კმეზაში

ლეღე და სიო ლიცლიცა
დღის სადღეგრძელოს სვამენ,
კორდებზე გადაიცრიცა
მონაცრისფერო ღამე.

კლდით გადმოღვრილმა დილის მზემ
ხეგს გამარჯვება უთხრა,
ღვაფ-დაპკურებულ პირიმზეს
ჩაუფრთხილა შურთხმა.

ურნალს ეხვევა შროშანა,
ანწლს კატაბარდას ტვერი,
მზეზე ვერცხლისფრად მოჩანან
კვინცხა, იელი, შქერი.

მიქუხს მდინარე ბარში და
მხარ-მარჯვნივ მისდევს შარა,
ზევით, ფერდობზე, გაშლილა
უთვალავ ცხვრების ფარა.

ფარა მიჰყვება ბილიკებს,
მწყემსი გულდაგულ მღერის,
ხმა ტყის სივრცეში შილინგებს,
როგორც შამზნარში გველი:

„კოლექტიველთა კერძებო,
თქვენზე სიხარულს ემღერი,
რქა-დაგრებილო ვერძებო,
ძოვეთ ბალახი სველი.

ყურშავ, შენც, ჩემო მუხლუხავ,
ვიცი არა ხარ ფრთხალი,
ე მანდ რომ წამოცუტქულხარ,
ფხიზლად გეჭიროს თვალნი.

მტერი ბევრი გვყავს, არა თუ
მარტო ტურა და მგელი,
მტერი, ორ-ფეხა ცხოველი—
—უფრო საშიში მტერი.

მზემ აიწია, ჩამოცხა,
ცხვარი გრილ ფარებს ელის.
ხელიკი ბრტყელ ქვაზე წამოწვა,
მზეზე გაითბო წელი.

ფარა მიჰყვება ბილიკებს,
მწყემსი შუადღეს ელის,
აცლის და გაიშლინგებს
შამში წითური გველი.

კოლექტიველთა კერძებო,
თქვენზე სიხარულს ვმღერის,
რქა-დაგრეხილო ვერძებო,
ამოვეთ ბალახი სველი.

ბებია ელისაბედი

ერთი ბნელი ოთახი და შეთვალწარბა პატარა ბიჭილა დარჩა ბებია ელისაბედს.

ჩალამებული ბინა დაძვლებული ნივთებითაა სავსე. ისე ვერ გაიარ, რომ ფეხამოვარდნილ სავარძელს ან მტვრიან სარკეს არ წამოედო.

კარადაზე დიმიტრის დიდი სურათი დგას (ენაცვალოს დედა მისი) მოხ-დენილი ვაჟკაცი, ჩოხა-ახალუხით და ირიბი, დამცინავი თვალებით. მის ზევით გაშავებულ კედელზე, თვალებწყლიანი ქალის პორტრეტი ჰკიდია (დედას უგავს ჩემ ქუჩუკს პირისახე, შემოველოს ბებია).

ელისაბედის ერთადერთ თვალისჩინ ვაჟს თავზარი დასცა მამულის დაკარგვამ და რევოლუციით დატრიალებულმა ამბებმა. ამას ღვინის სმით და უწყსო ცხოვრებით დასუსტება ზედ დაერთო და ის, ბოლშევიკების მიერ ქალაქის აღების შემდეგ, დამბლისგან უეცრად გარდაიცვალა.

მისი ცოლი მარგო, ქუჩუკის დაბადებას თან გადაჰყვა და ბებია ელისაბედი, უსუსური, მჩხავანა ბავშვით ხელში მარტოკა დარჩა.

ფუფუნებაში გაზრდილი ქალი ერთ ვიწრო ოთახში შეკუშნეს, რალაც ხარახურა დაუტოვეს და თავის ბედს მიანდევს.

დამორიალობდა სიბნელეში შავებში ჩაცმული, წელში მოხრილი მაღალი ქალი და იმეორებდა ერთსა და იგივეს:

— ოოხ, რას მოვესწარ!.. რას მოვესწარ!.. სუ, ჩემო პატარა ბიჭიკო, სუ, შემოგივლოს ბებია...

ეგონა ბებია ელისაბედს, რომ მთელი ქვეყანა მიდიოდა იმის წინააღმდეგ. მეზობლები ხარბის თვალით უყურებდნენ ამ საცოდავ ბინას. გარედ იდგა საშინელი ყინვა და ბაზარში ძლივს იშოვნინდი გამომცხვარ მჭადს. იხსნიდა ელისაბედი ბეჭდებსა და საყურეებს, ქმრის სამახსოვრო გულის ქინძისთავს და მამის ნაჩუქარ სამაჯურს, იღებდა საგვარეულო დანა-ჩანგალს, ყიდდა და პაწია მჩხავანას შაქრიან რძეს ასმევდა.

იჯდა სიცივეში სამად მოკაკული, საბანმოხურული ბებია ელისაბედი, არწევდა პატარას და ცრემლიანად ოხრავდა, ბუტბუტებდა და იწყევლებოდა.

იჯდა და ცდილობდა ოდესღაც ძლიერი ოჯახის ჭკანასკნელ ნაშობს, გამხმარი, ყვითელი ნეკით სასიცოცხლო ძალა მიეღო.

იჯდა და კრიალოსანის ქვეშით ითვლიდა წლებს, როცა პატარას შეეძლება უნაგირზე ასვლა და მკერდით კარების შეღწევა.

დღეები არ შემოდისოდენ ვიწრო სარკმელში, მაგრამ ბებია ელისაბედს თმაში ვერცხლისფერ ძაფებს უტოვებდენ სახეს, უფრო უქმუჭნიდენ და მტირალა ქუჩუკს თავის კვალს ამჩნევდენ.

ბებიას მოთქმის აკომპანიმენტის ქვეშ გაიარა პირველად ფეხზე ქუჩუკმა. უყურებდა ბებია საწოლის კიდეზე ფუნჯულა ხელებით მობლაუჭებულ ზავშეს, ფრთხილად რომ ცდილობდა ფეხის აწევას, ეჭირა ხელში დიმიტრის სურათი, გულში იკრავდა და ფერდაკარგულ ლოყებს ცრემლით ისველებდა.

პირველი სიტყვა ქუჩუკისა ბებო იყო, მეორე კი ღძე.

შემდეგ ბებია ელისაბედმა კაკლის კარადა გარედ გაათრევიანა და ხელის საქსოვი დაზვა იყიდა. გაიხსენა პანსიონის ხელსაქმის გაკვეთილები და ბნელ ოთახში მაქოს რახუნის ხმა გაისმა.

ზის ბებია ელისაბედი მანქანასთან შავი ლანდივით მოკუხული, ქსოვს აბრეშუმის ქუდებს, წინდებს და ცხვირსახოცებს, ჰყიდის ოჯახებში, მითი ირჩენს თავს და პატარა ქუჩუკსაც იმითი ზრდის.

ურჩიეს მეზობლებმა შეილიშვილი საბავშვო სახლში მიეცა, მაგრამ ბებია ელისაბედმა შუბლი შეიკრა:

— დიალ! როგორ არა!.. თავად ბასრიძეების ერთადერთ შთამომავალს, კეთილშობილი სისხლის ყმაწვილს, ბოლშევიკებს მიაბარებს ტურტლიან ბოგანოვებთან და ნაბუშრებთან ერთად გასაზრდელად. არა, სიმშვილით ამოხდეს სული თავის ბებიასთან ერთად მის ქუჩუკს და დიმიტრის მკვლელ ბოლშევიკებს მაინც არ ჩაუტდებეს ხელში.

ღამე სათვალეებს გაიკეთებს ხოლმე ბებია ელისაბედი, ძილის წინ შეილიშვილს თავთან ჩაუჯდება და ერთი სუნდუკი აქვს ბებია ელისაბედს, ძველი წიგნებით საცხე, ჩახლენილი და გაბმული ხმით უკითხავს ქუჩუკს გიორგი სააკაძის, სოლომონ მეორის და დიმიტრი თავდადებულის ამბებს; უკითხავს და გამხმარ თითების შლით უხსნის სანამ ბიჭი ჰყვრილა, შავ დიდ თვალებს არ მილულავს და პატარა კახის ხმალთან ერთად არ დაიძინებს. შემდეგ ბებია წამოდგება, დიმიტრის სურათს ხელში აიღებს, გულში ჩაიკრავს და ჩავარდნილ თვალებს ჩაშავებულ ქერს მიაპყრობს (ძვირფასი ხატი აღარ აქვს ბებია ელისაბედს, ქუჩუკი შემოსა მითი, დაენაცვლოს ბებიკო), თვალებს ქერს მიაპყრობს და აჩურჩულდება: მისი ვაჟკაცი, მისი დედისერთა შეილი, გული გაუხეთქეს ამ საზიზღრებმა, ოჯახი დაუქციეს, ყველაფერი წაართვეს და მოხუცებული ქალი ძუძუნწოვარა ბავშვით, ღვთისანაბარა დასტოვეს. მაგრამ არა, დაწყნარდეს დიმიტრი სამარეში, დაწყნარდეს, დაენაცვლოს დედა მის ქოჩორა თავს, შემოეღოს მის ვაჟკაცურ მხარბეჭს, გაზრდის ელისაბედი ქუჩუკს, არ ამოწყდება ბასრიძეების ჯიში; გაზრდის და დაე მის დამლუპველებს, ბასრიძეების გვარით, მტრები ნუ მოაკლდებიან.

წამოჩიტდა პატარა ქუჩუკი, გამხდარი, შავთვალა და წყნარი ბავშვია. ბევრს მერყეობდა ბებია ელისაბედი და ბოლოს მაინც წაიყვანა სკოლაში. პირველად სულ თან დაჰყვებოდა, მიაცილებდა სასწავლებლის კარებამდე და გაკვეთილების დამთავრების დროს ისევ იქ იყო, მერე კი შეეჩვია, ახლა მარტო

დადის სასწავლებელში ქუჩუკი, თავს შემოეცლოს ბებია მისი და მალე ოთხ-წლედს დაამთავრებს.

უყვარს ქუჩუკს ბებია, ძალიან უყვარს, მის მეტი ხომ არავინა ჰყავს საწყალ შიქს, სულ ბებო, ბები და ბებიაკო, ყველაფერი ისაა, დედაც, მამაც... უყურებს ხოლმე ქუჩუკი, როგორ დაიხურავს ძველებურ შავ ქუდს ბებია ელისაბედი, გაიკეთებს პენსნეს ჩაგარდნილ თვალებზე, აიღებს ჯოხს, ნაქსოვს ილიაში ამოიღებს და თალხი მოხუცი, მაღალი და წელში მოხრილი, წყნარად გავა ბნელი ოთახიდან. გავა და უკან დაბრუნებული, შვილიშვილს მოუაღერებს.

— აბა, ჩემო სიცოცხლე, ჩემო ქუჩუკ, ჩემო ქუჩო—და ან, კინოს ბილეთისთვის გროშებს ჩაუყრის ჯიბეში, ან ტკბილეულის პარკს ამოიღებს ხელის ძველებურ ჩანთიდან. ქუჩუკზე იკლავს შვილის სიყვარულს ელისაბედი.

მიდის დრო ასე და ხმამაღლა ლაპარაკი მხოლოდ ერთ საღამოს გაიგონეს ობმოკიდებულმა კედლებმა, როცა ქუჩუკმა უბრალოდ თქვა:

— ბებია, ჩავეწერები რაზმში.

ისეთი კილოთი, როგორც ფერად სურათებიანი წიგნის ან სახატავი რეჟისის შეძენას სთხოვდა ხოლმე.

ელისაბედი ჩვეულებრივად მანქანასთან იჯდა, ის სკამზე მობრუნდა, ულონო თავი ჯერ მაღლა ასწია და სათვალეს ქვეშიდან გაჰხედა შვილიშვილს, მერე ძირს დახარა და სათვალის ზევიდან დააკვირდა თანჯარასთან გაჩერებულ ქუჩუკს.

— სადა შვილო?

მოგონი ვერ გაიგო ბებიამ.

— რაზმში, ბებო, პიონერთა რაზმში.

— რა ხალხია ეგ პიონერები?..

— აი, ბები, არ გინახავს, ქუჩაში რომ მწყობრად დადიან ხოლმე წითელი ყელსახვევებით.

— ეგ... ეგ ხომ კომსომოლებია!..

— არა, ბები,—თითქოს ვერ შეამჩნია ელისაბედის გაოცება ქუჩუკმა—ჯერ, თოთხმეტ წლამდე, პიონერი უნდა იქნე და მერე კომკავშირში გადაგრიცხვენ...

დაზგის ხმაური შეწყდა. ბებიამ სათვალე მოიხსნა და ქუჩუკს დააშტერდა, ყმაწვილმა შეამჩნია, რომ ხელი, რომელშიაც სათვალე ეჭირა უკანკალებდა და ხმაც რაღაც გამოსცვლოდა.

— მერე და შენც აპირობ კომუნისტად გახდომას!?.—მოხუცის სახე საშინლად დაიმანკა.

— რათა, ბები,—ცოტათი შეკრთა ქუჩუკი,—მე ეგ არ მითქვამს.

— ამისთვის გზრდიდი შვილო?.. დაგავიწყდა ღინ ამოგვიგდო ოჯახი, ვინ ამოსწყვიტა მთელი საგვარეულო?.. აღარ გახსოვს მაგათ რა უყვეს მამაშენს?..

— მამა რა შუაშია,—სცადა თავის გამართლება შვილიშვილმა,—რაზმში ასწავლიან, რომ გულმოდგინეთ იმეცადინო, სუფთად იყო და არ იხუთდებო, შენც სულ ამას არ შეუბნები, ბებია? კარგად გაზრდილი ბავშვი ასე უნდა მოიქცესო.

— ვიცი მე, კარგად ვიცი, რასაც ასწავლიან—შეაწყვეტინა ბებია.

— იქ ბავშვებს ატარებენ მწკრივში და ამღერებენ, განა ეს ცუდია?— სცადა გაგრძელება ქუჩუკმა, მაგრამ ბებიას მოსმენაც არ უნდოდა.

— ასე უნდა ბიჭო! ყოჩაღ, აი მესმის ღირსეული მამის მემკვიდრე!.. სირცხვილი შენ!.. მეორეჯერ არ გაბედო მაგაზე სიტყვის თქმა, თავი არ მოშკრა!.. ეს-ლა მაკლია... კომუნისტად აპირებს გახდომას!..

და ბებია ბუზღუნით მიაშურა საქსოვ მანქანას.

— წაიკითხე რამე, წაიკითხე, შვილო... ის აჯობებს, ვიდრე გვარის ლალატ-ზე ფიქრი.

ქუჩუკი უსიტყვოდ მიუჯდა მაგიდას და წიგნი გადაშალა. სტრიქონების-თვის ყურადღება არ მიუქცევია ისე ჩაფიქრდა, მის პატარა აზროვნებაში ძნელად გადასაქრელი კითხვები ტრიალებდნენ.

ის ზედავდა, რომ ბებია ძალიან წინააღმდეგი იყო მისი რაზმში შესვლის.

ბებია, რა კეთილია ბებია, რა კარგი და... რატომ არ უნდა, რომ ქუჩუკი პიონერი იყოს? ხომ ყოველთვის უსრულებდა სურვილს თავის შვილიშვილს და რა მოუვიდა ახლა?.. არა, არ იცის ბებია რას აკეთებენ იქ, რაზმში, არ იცის თორემ, ასე არ მოიქცეოდა. მერე და რა კარგია იქ!.. და წიგნზე თავდახრილ ქუჩუკს თვალწინ უდგანან თეთრხალათიანი, წითელ ყელსახვევიანი მოცინარი ბავშვები, მუდამ ალერსიანი ხელმძღვანელის შეძახილი და ბავშვების მარდი, ერთსულოვანი პასუხი: „მზად ვართ.“ რაღაც სანეტაროთ და ძნელად მისაწვდომად აქვს წარმოდგენილი ქუჩუკს მათთან ყოფნა. რატომ? თითონაც არ იცის. ბებია კი, ეჰ... ბებიას ბოლშევიკები ეჯავრება... ამბობს, რომ იმათი მიზეზით მოკვდა მამა... და ქუჩუკი უნებურად აპირებს თვალს დიდი სურათისკენ... მამა... რად მოკვდა ნეტავი მამა?.. საკვირველია... ძალიან ბევრ წიგნებს კითხულობს ქუჩუკი და სულ ესმის, რომ ერთმანეთს ხოცავს ხალხი, ზვრეტავს, ახრჩობს. რატომ?.. ერთმანეთის მტრები არიანო... ქუჩუკს არ აქვს წარმოდგენილი, როგორ ხდება ყველაფერი ეს, კინოშიც უნახავს, წიგნებსაც სულ ისეთს არჩევს, სადაც ომი და ჩხუბია, საინტერესოა, მაგრამ... მაინც ვერ სწვდება ჯერ კიდევ მისი გონება, რაა ეს. არ უნდა რატომღაც, რომ გაიგოს ის, არ უშვებს მას, მდიდარ, მაგრამ უმწიკვლო ბავშურ წარმოდგენაში.

აბა, რა ჰქნას ქუჩუკმა, რომ ვილაც კაცებმა მამამისს ქონება წაართვეს და ამით გული გაუსკდა მამას, რომელსაც სრულებით არ იცნობდა? თუმცა კარგი ვინმე კი ჩანს, ჩოხით, ხანჯლით... რა შუაშია აქ პიონერები?.. და ქუჩუკს უნებურად ელიშება თავისთვის, მისი ამხანაგები პიონერებია ყველა, მიხაკაც, შალვაც, გელაც, ისინი ხომ არ უზამდენ მამას ამ საქმეს. მაშ რა უნდა ბებიას?.. არა, ბებია არ იცის რა არის რაზმი!..

მერე და რა კარგია იქ!.. ქუჩუკს ეს სრულებით უბრალო რამ, უცხო ფერებში აქვს წარმოდგენილი თავისი ბავშური ფანტაზიის მეოხებით. რა კარგი იქნება!.. ხელმძღვანელმაც უთხრა ქუჩუკს, რომ ის რაზმში შევიდეს. ქუჩუკი ხომ საუკეთესო მოწაფეა და რაზმი სიამოვნებით მიიღებს მას თავის რიგებში. და ქუჩუკს შუბლი ეკმუხნება ჯავრისგან. არა, არ იცის ბებია რა კარგია პიონერად ყოფნა, თორემ არ დაუშლიდა თავის შვილიშვილს..

მის შემდეგ ბებიას და ქუჩის ამ თემაზე აღარ ულაპარაკიათ.

ისევ გადიოდნენ დღეები ოფისში შემოუხედავად. მათ მსვლელობას, მხოლოდ ქუჩის გაზრდილი ტანი და თვალებში ჩამჯდარი გონება ამცნობდა ბებია ელისაბედს.

* *

დღეს უკვე მეორე აშარი დღეა. გუშინ დილიდანაც ასე იყო: მუსიკის გრილი, სიმღერა, ღრინაცელი. დღეს ქუჩის ადრე გავიდა გარედ და ბებიას დაუბარა, რომ ორი მაისია, ბავშვთა დღე, ამიტომ... ქუჩის გარედ მიდის, რომ დემონსტრაციას უყუროს და მეტი არაფერი, პატიოსან სიტყვას იძლევა, მეტი არაფერი.

რა სიხარულით უცინის თვალები. თითქოს და მართლაც ბავშური სათამაშოა მისთვის ეს სიცოცხლე და ეს დღეები, სულები ბიჭი... და ბებია ელისაბედი ძაფს მაქოში უყრის.

ის იყო მიუხედავად ბებია საქსოვ დაზვას, რომ ისევ დაუკრა ქუჩაში სასულე ორკესტრმა, აგუგუნდა ავტოები და ბავშვების წვრილი ხმით „ვაშა“ს ყვირილი საშუალებას არ აძლევს ელისაბედს სამუშაოს გული დაუდოს. ახლა დოღების და ბუკების ქყვიტინიც ასტეხეს! (რამდენი არიან გენაცავთ, რომ აღარ გათავდენ ეს გასაწვევები...).

გულმოსული ბებია ელისაბედი ფანჯარას ალეს და გარეთ იყურება.

დოღების ბრახუნით ივსება ქუჩა. ბუკის ხმისგან ფანჯრები ზანზარებენ. მზით გაბრწყინებულ ქვაფენილზე ახალგაზრდები მოდიან. წინ მებუკეები მოუძღვით, ამაყად მკერდზე მიუყრდნით მოქარგულ დროშებიანი ბრწყინალა ბუკები, ერთდროულად ასწვენ მალა და მთელი ძაღლით ჩაპბერავენ, რომ მუსიკალურად არასასიამოვნო, მაგრამ ერთად სვლისა და საბრძოლო მოწოდების მცერალა ხმა გამოსცეს. პატარა მედოლები მოჰყვებიან ცალმხარეს თავგადასხრილი, ყურადღებით უსმენენ თავისი დოღების რახუნს, არ უნდათ რითში შეშალონ, შემდეგ კი დროშები მოაქვთ, უამრავი დროშები, მერე ბავშვების დაუსრულებელი რიგები მოდიან.

ზევიდან მოჩანს მათი თავები, მოდიან მხიარულად და ხელმძღვანელების გადქარბებული სეროიზულობის მიუხედავად, რიგებში გაისმის ბავშური, უდარდელი კისკისი.

უყურებს ზევიდან მათ ბებია ელისაბედი.

უყურებს ისევე გულგრილად, როგორც ეს ფანჯრის მინები, რომელშიაც ბუნდოვანად მოჩანს პატარა, მწყობრად გამართული ფიგურები. არავითარ შთაბეჭდილებას არ ახდენს ელისაბედზე ეს გაზაფხულის თბილი დღე და სიცოცხლით სავსე ბავშვები.

დაყრდნობია იდაყვებს და დარდობს მხოლოდ იმაზე, რომ ამ აბეზარა ყმაწვილებმა თავისი ჟრიაშულით მუშაობა არ აცალეს. ახალ-ახალი გუნდები გამოჩნდნენ მოსახვევში და ბავშვების მდინარეს ბოლო არ უჩანს.

აი, ერთი რაშიმ კიდევ მოდის.

ნეტავ ვინ არის ეს შავთმიანი პატარა ბიჭი, მწყრივის ნაპირზე რომაა, გულზე წითელი ნიშანი უკეთია და მხიარული ღიმილით ზევით იყურება.

— უიმე! გენაცვათ, ამას რას ვხედავ!..

ბუტბუტებს ბებია ელისაბედი და ბავშვს აკვირდება.

— კი, ის არის, სწორედ ის არის...

თავმოწონედ, წელში გასწორებული, ბავშური ღიმილით მოდის ბასრი-ძეების უკანასკნელი მოდგომა, მარჯვენა ხელის თავზე მალა აწევით სალამს უკერებს ფანჯარაში გადმოდგარ ბებიას და უკან მოუხედავად ჩაივლის.

და ბებია ელისაბედს მუხლში ძალა ელევა, უღონოდ ეყრდნობა ფანჯარას და ხელებს ასავსავებს, ტუჩებს აცმატუნებს, ბოლმა აწვება ყელში, ახრჩობს და ჩაღრძოლებულ ყელიდან ყრუ ხველა მოისმის.

ნიკაპი უთახთახებს მოხუცს და უძარღვო კისერი ზარდაცემულ თავს ველარ იმაგრებს... ამისთვის გაიშრე ბებერი სისხლი, ელისაბედ?..

პირიდახ დუყი მოსდის, დამკნარ ლოყებს უსვრის და კაბის სახელოს უსველებს.

ეს არის უძილო ღამეების შედეგი, ბებია ელისაბედ?.. სული დაგუბდა პირში, ყურებს მიაწვა, სმენა ჩაუკეტა.

ასე განხორციელდა შენი სიცოცხლის უკანასკნელი წლების მიზანი, რომ შურის მძიებელი აგეზარდა?..

და დაკრუნხული თითები ფრჩხილებით ფხაქნიან ფანჯრის ჩარჩოს. მთელი სახლი ქანაობს, დოლების ბრახუნს აპყოლია და პატარების აკრელებული მასაც შეუჩერებლად იზრდება და უსაზღვრო ხდება.

ბებია ელისაბედს თვალში ერევა, ეჩვენება, რომ ეს ყმაწვილები თავისი დოლებით, ბუკებითა და სასტვენებით ზევით მოცოცავენ, კედლებს ედებიან, საწიმარ მილებზე მოღოლავენ, ფანჯრისკენ მოილტვიან და მოხუცი აქნევს უხორცო ხელებს, ჩიფჩიფებს და შავად ფარფატებს სარკმლის ვიწრო ჩარჩოში.

პატარები კი, სახლის კედლებს კიდევ ზევით მოჰყვებიან, ნალარის ხმით ქუჩას აყრუებენ, წითელ ყელსახვევებს ქარი უფრიალებთ და თითქმის ბებია ელისაბედის გასაბრაზებლად გამოყოფილი ენებიან, ისე ირხევიან.

გამყინავად გაყვირიან ბუკები და ყიჟინით მოიწევენ ზევით წითელ ფერებიანი პატარები, სულ მალა და მალა და უეცრად ბებია ელისაბედი ხედავს, რომ პატარებს ზევითკენ ვილაცას ცხედარი მოაქვთ... მკერდ დასისხლიანებული, ახალუხ შემოგლეჯილი... უძრავი, გაშეშებული სახით იყურება აქეთ...

— დიმიტრი! შვილო, დიმიტრი!..

თავისი მოხდენილი სხეულით გამოტილა ამ პატარებზე, ირბი, უსიცოცხლო, ჩეულებრივად დამცინავი თვალებით უყურებს ბებია ელისაბედს და მწარედ უსაყვედურებს: ერთი ჩვილი ბალლი ველარ გაზარდე შენს ქუაზე, დედი? ერთი ბავშვი მაინც ვერ შეუნარჩუნე ჩვენს გვარს?.. ისიც წაგართევს, დედი? და პატარები მოიწევენ ზევით, ყიჟინით მოაქვთ ცხედარი და მის სისხლში დასვრილ დროშებს აქნევენ. ცოტალა დარჩათ და ფანჯარას მოაღწევენ, ზევით ამოვლენ, ამოვლენ და თან ამოიტანებენ ამ მიწადაუყრელ გათოშილ ცხედარს.

ცახცახებს ბებია ელისაბედი, ბორგავს მთელი ტანით და გაგიჟებული თვალებით იყურება ქვევით. გაქრა გარშემო ყველაფერი. მხოლოდ პატარების

წითელი ზღვა მოჩანს, რომელსაც გასისხლიანებული, მკერდგაღელილი დიმიტრი მოაქვს... უკანასკნელად, უკანასკნელად მაინც ჩაეკონოს დაკარგულ შვილს, ჩაეკონოს და უთხრას, რომ მათთვის ყველაფერი დაკარგულია, ჩაეკონოს და მასთან ერთად მოკვდეს... აი, პატარების ტალღები უკვე სულ ახლოა, გარკვევით მოჩანს დიმიტრის სახე, ამდენი ხნის უნახავი სახე... და ბებია ელისაბედმა გაშალა მკლავები... ისინი ფანჯრის ჩარჩოს წამოედვენ და ბებერი უხმოდ ჩაიკეცა, ჩალუნა თავი და მწარედ აქვითინდა...

კარგა ხანს იყო ასე და ზევით არ აუხედა, სანამ უეცრად მხარზე ფრთხილი ხელის შეხება არ იგრძნო და ნაცნობმა ხმამ გაუბედავად არ იკითხა:

— რატომ ტირი, ბებო?..

და ბებია ელისაბედმა აიხედა ზევით, მის ჩავარდნილ, გაწითლებულ, ამღვრეულ თვალებში სასოწარკვეთილი სიბრაზე გამოკრთოდა...

ოთახში შვილიშვილი იდგა. საოცრად უბრწყინავდა თეთრი ხალათი და თითქოს ანათებდენ ამ ბნელ ოთახს წითელი ყელსახვევი, მბზინავი თვალები, თმა და ქუჩიდან შემოტანილი მხიარულება.

ამ ბავშვის ფიგურას, დაბნეული რომ იდგა და უსაზღვრო ბავშურ ბედნიერებას მხოლოდ ბებიას ქცევა რომ უჩრდილავდა, ვერ შეხედავდი ცუდის თვალთ. ეს ხომ თვითონ სიყმაწვილე იყო...

ძალიან უდუღდა გული ბებიას, მაგრამ თავის უკანასკნელ იმედს, ბუდიდან გადაფრენილ შვილიშვილს, ვერაფერი უთხრა, პირლიად მიაჩერდა და გაიფიქრა:

— რა ნათელი აღგია, ენაცვალოს ბებია, ჯერ ასე მხიარული არ მინახავს, თითქოს შუქსა ჰფენსო ამ უბედურ ოთახს...

დ ლ ე ე ზ ი

სიმღერა პირველი

რა გამხდოდა ილბლიანს მე, გლეხკაცის ნაშეირს,
როგორც ჩიტი ნიბლია, ვიძინებდი ნარშივე.
მეწყერით მრიყავდა დრო და ვიყავ ლტოლვილი —
ფილთა თოფი მიყვარდა უფრთგულეს ტოლივით.
შეცქეროდი ჩივილით ცისქვეშ ღამეს სათევარს,
ვძმობდი თვალის ჩინივით ნაბალაგარ სატევარს.
ფლობდა ტაფობს, ფშიარებს, რისხვა რაინდებური,
ვერხვებს ტანმოშორიანს ვუდექ გარინდებული.
ტლუ ბიქს ყაბალახიანს, მტრობდა ღამე ჩახჩახა,
ვდუმდი, ალბად ახია გადავარდნა ყაჩაღად.
გროვს, არწივის ლერბიანს, ვთვლიდი თვალენატირი,
უნდა სიმწრით მერბია დღენი, როგორც ნადირი,
მისერავდი ხივილით, ცვრიან მოლს ნაბალახარს
და ბავშური ღიმილით შევყურებდი ქლალა ხარს.
ცისკარივით ზვერავდა კორდებს ბულა ყირმიზა
და სიამით მსერავდა შემოხედვა ირმისა.
გარიჟრაჟი ვამჩნევდი ნასროლ ტყვიას ნაწივლებს
და ხომლითვე ვარჩევდი ჰორიზონტის ნაწილებს.
ცა ვარსკვლავებს მესროდა, მწუხრის გადამფინველი,
შორს თარივით კენესოდა ხმა ტიალი ფრინველი.
მშვილდის ისარს ვაჯენდი ნიშანშივე გულადად,
ნაქუსლარებს ვაჩენდი სერზე აბრაგულადა.
თუ სიზანტეს მინებდი, კედომის თანატოლია,
ლანდებს ვუსისინებდი ჩემს თეთრტანა თოლიას.
ძალღს ნაქებებს, ალესილს, ვერ აფრთხობდა ვერავინ,
მევლებოდა ალერსით დუშმანების მზვერავი.
საღლაც წუხდა ქამანჩა, ვცნობდი ამინდს მექარეს
და თოლია გამაჩნდა ბნელი ბინის მეკარედ.
მაწვალებდა სიზმარი და მზის გარდაცვალება,
შემდეგ დილა ცისმარი მემსხვერეოდა ცვარებად.

ჩახვეული შუკები გველებს გავდა მწოლარეს,
 გაშლილ ტოტებს ვუჭებდი მუხებს ათასწლოვანებს.
 გული ზღაპრებს დაენდო, ვგრძნობდი ნუთუ იქა ვარ,
 სადაც ცეცხლად დაენთო—გმირი უტუ მიქავა.
 და მქედლები ყორეში, მახსოვს აღარ დაინდეს,
 კვლავ ბურანის მორევში ვკვრეტდი მრავალ რაინდებს.
 მწვავდა ფიქრი არჯალი, თითქოს ხმა გამეკმინდა,
 სისხლიანი ხანჯალი მსურდა მეც დამეკიდა.
 თუმც გულში შემილახეს სიცოცხლის ნაკვერცხალი,
 ვნატრულობდი სილადეს, როგორც უფროთ მერცხალი.
 არსებობა ტიალი ურთხმელებმა მოჩრდილეს,
 შუქს მახვევდა ტრფიალი სილუეტი მოდილე.
 სიმწრით დაედუმებულვარ, ვგმობდი ღამეს მოსისხარს,
 და ქვეყანას ებურა ნისლი ნიკოლოზისა.
 მაშინ მცირე ხანოვანს, ვინ მომცემდა მათარას,
 დასწვა ალიხანოვმა მეძუძური პატარა.
 და დეზებზე დგებოდა სისხლის თქემით ნაჯერი,
 რომ მშრომელებს რგებოდა მათრახების ნაჭერი.
 ხალხური თქმა ამბობდა: „დედავ შენი ერთაო,
 ცრემლი ქვას რომ აღბობდა, ის ზღვამ შეიერთაო“.
 წყრთები უძღურებია, ჯანი გვინდა უფალო,
 დამშრალ ძუძუებიანს, წყლული ვინ დაუფაროს—
 დაიშაშროს მტრის ტანი, მოდგმას ვინ დაუბაროს,
 რომ სიმუხთლეს მიტანილს ფარი ფარზე უფაროს.
 გვეგონე ცის ტიტანი და ყოფილხარ უბრალო,
 გაგჯი გალესილ დანით, მიწიერო უფალო,
 მრავალწლობით ნალანდარს, ჟამი გვინდა უღამო,
 ათას აშლილ ალამდარს დროშა ვინ დაუღალოს.
 ვინც მომტერე ალანდა გულს ტყვია დაუხალოს,
 ტყედ გაიჭრეს არა-და მტარვალს ქედი უხაროს.
 აღრმავებდა ნაკვალევს, ხალხის ბრძნული ნამღერი,
 და ვხედავდი მხარმკლავებს, მამაცურად აღერილს.
 გრივალი ეხვეოდა, მასების ალიონსაც
 და ლაშქარი მღეროდა ბრძოლის მარსელიონას.
 ვეფხებს ვერ შეაჩერებს, თუნდაც სუსხმა უბეროს,
 მხედრის ნებას აჯერებს, მკვირცხლი ლაფზა უბელო.
 ბედაურთა ტორები ტანში მაჭრიალებდა,
 ვიდრე განმარტოებით და მარში გრიალებდა.
 მხრებზე ხელის დადებით ბევრმა თითს დამადარა
 გულის ცხელი ნადები არ ესმოდათ მათ, არა.
 სახლი დარჩეს უფაჟოდ, ვთქვი თუნდ მათთან მატარა,
 მაგრამ უწვერულვაშოს არ მაძლევდნ მათარას.

შევრჩი ისევ ბედენა ალვას აშლილ რტოებას,
 ვით ბაბუას ბერდენა უქმდებოდა დროება.
 უდიერი არამი ქმნიდა კლდოვან ხარვეზებს,
 არ მღეროდა არავინ ზურმუხტოვან მხარეზე.
 სანგარებზე დგებოდა სისხლი სწრაფი რუსავით
 და კვამლით ფითრდებოდა ზეცა ნაფირუზალი.
 იშლებოდა, ტყდებოდა წყვდიადი მოგროვილი,
 განთიადს მოყვებოდა მზე თვით მოოქროვილი.

ციტრუსების ბაღში

წვიმამ დაასხა კოკისპირულად
 ფხვიერ მიწაზე თბილი წვეთები,
 დატრიალდენ და კოლექტიურად
 შეაქახანეს ბარ-საკვეთები!

აგერ ვარდები გადმოფურჩქნულა,
 ჩამოუარეს ხელში ცელებით,
 დუნკანმა ლიმონს წაუჩურჩულა:
 — აჰა! მოდიან ციტრუსელები.

ბაღებს მიუძღვნეს ტკბილი სიმღერა
 და აშფოთებენ დახუნძლულ თელხეებს,
 ლიმონმა მკერდი გადმოიღელა
 და გაუცინა მომღერალ გლეხებს!

ზღვიდან დრო და დრო თბილი ნიავე
 დაუალერსებს დაშაქრულ ფოთლებს,
 ხარბად დაყრილი ტოტზე ქლიავი
 გაგონებს ღვინით დავსებულ ბოთლებს!

პალმებმაც ერთად იწყეს შრიალი,
 მზიან თვალებში სხივი უბრწყინავთ,
 ჩამოივარცხნეს თმები ცვრიანი
 ისე დინჯად და ისე უწყინრად.

თუ ამანთებდენ ეს რა ვიცოდი
 აცისფერებულ ვაზის მტევნებად.
 იქ ამღერებას მე არ ვცდილობდი,
 მათმა მუსიკამ ამამეტყველა!

წვიმამ დაასხა კოკისპირულად
 ფხვიერ მიწაზე თბილი წვეთები,
 დატრიალდენ და კოლექტიურად
 ბაღს შეესიეს ჩვენი გლეხები!

მანდარინების მთელი დიდება
 გადმოალაგეს თეთრი ყუთებით,
 ვერვინ ვერ ამჩნევს ისე ბინდდება,
 ისევ იბრძვიან გამძლე კუნთები!

სხივთა ნამქერში ცა კიაფობდა,
 წვიმა ცრიდა და ირწყო ველები
 ბათომისაკენ ზღვას მიაპობდა,
 დელფინები და ზღვის ცხოველები.

კლასის სიკვდილი

ნუ გეფიქრება
ჩვენი შეცდომის
და ხელსაყრელი
მომენტის მოსვლის;
ჩვენს კლასს, მის მიზანს
და გაქანებას
შესაზარისი
სიმტკიცე მოსავს.
ნუ გეფიქრება,
იცილდე კარვად
დაგცემს მუხლიდან
გრძელი ლოდინი,
მაგარი მუშტით
ჩვენი ხუთწლედის
მიწის სიღრმეში
ჩაგსვამს ლოდივით.
გიპოვის თვალი,
ყნოსვა და გრძნობა
გმირულ ბრძოლების
და უცხო კლასის
აგმტანი კლასის,
არამც თუ ნაშთი —
ალარ დარჩება
არც ერთი კაცი!
რა მანძილია
ხუთი ზაფხული,
ხუთი ზამთარი,
ხუთი გარბენა —
წარსულის კვალს და
ყოველ ნაფხურს
გამოუცხადეთ
სრული განდევნა!
შეხედეთ, კლდენიც
ჩამოქცეულან,

ქცეულა საქმედ
სიტყვა, რომელიც
უთქვია, იტყვის
და შეასრულებს
სოციალისტურ
ქვეყნის მშრომელი!..

ეროვნული სამეცნიერო
ბიბლიოთეკა

შავი ზღვის სანაპირო

ახლა ზღვაზე ვარ... ოდნავ ქარია,
ვიტაცებ სივრცეს თითქოს თვალებით.
გავყურებ ნაპირს და მიხარია—
ჩანან გახრული მთის წვერვალები.
...იქ ხომ აფხაზი ბედზე ტიროდა
(კაცი ჯანით და ღონით ნაქები),
ახლა!? შავი ზღვის სანაპიროდან
აუმართიათ მზის ქალაქები.
და გესლიანი თვალებით უმზერს,
დარბეულ დროის აზრთა მხილებას.
ახარებს ახლა ელექტრო შუქზე
მას თამბაქოთა აყვავილება.

მიაპობს სივრცეს ძალა ულევია,
გემი ატეხილ ტალღებს შებშია.
არ ვფიქრობ ზღვაზე ახლა სრულებით,
თვალში კვლავ მთები მეჩრდილებიან.
ან ვის რად უნდა ფრენა მიზნიდან,
მთის კიდურებზე მავალ შველივით,—
როცა სიახლე ფეთქავს მიწიდან—
ტანშავ მიღებად გამოშვერილი.
და მეც გავყურებ წლებით დაგეშილ
თვალებით ნაპირს—სანამ მიწვდება.
ფაფარგადაყრილ ზღვის შავ ტალღებში
რა საჭიროა თავდავიწყება.

ვიცი ნაპირზე სხვა მზე ტრიალებს.
იქ გადაშალეს ფიქრი და გული,
ფიქრი ოდესღაც მოხეტიალე
და ოცნებებში გადაკარგული.
დღეს კი ბრძოლებით, გმირული შეხლით,
გზა იშოლტება რკინით ნაგები.
და აფხაზებთან მეგრელი გლეხიც
ხარობს რკინისგზის ლიანდაგებით,—
რომ მოკლე, მთებში ჩახიდულ გზებმა,
კავკასიონის ახალ ხაზებით—

გადანასკვოს მოსკოვის გზნებას
ოდიშის მიწა და აფხაზეთი.

...ვეფქრობ — სურვილიც მალე იქნება:
რა შეაჩერებს გონიერულ ბრძოლას,
ბრძოლას, რომელზეც სათუთ ფიქრებმა
მეც ნაპირისკენ გადამისროლა...
გემმა ტალღათა ქროლვა დახარა,
შთანთქა სიშორემ ხედვის თილისმა.
მგზავრებს უეცრად გემზე გვახარა,
რადიო-ცნობა ჩვენმა თბილისმაც.
— რადიო აზრი, ცოცხალი აზრი —
და სიხალისით ამღელვებელი,
რომ სენაკიდან შავი ზღვის ხაზით
მიქრის პირველი მატარებელი.

მ ო ზ ო ნ ე ბ ა

მუქი ღრუბლები აშლილა ზღვიდან,
ნისლიც ჩამოწვა ფანჯრების გასწვრივ.
ბნელი ღამეა... და ერთობ მშვიდათ
ფიქროა შრიალით ის დადგა თვალწინ!
მაშინ კი, თითქო დაღონდა ქალი,
თითქო თვალებში ცრემლები ჰქონდა.
ღრუბლებზე იჯდა სხეული მთვარის
და ფშანებიდან სიავე ქროდა.
გაურკვეველი ვიდექ მეც თითონ,
ხე შრიალებდა ღიანდაგ მიღმა.
შორს ორთქლმავალმა შეკივლა თითქო—
მანაც სადგურში დატოვა ვილაც.
კარგად არ მახსოვს, რა დამრჩა, როგორ,
წამოველ თითქო უხსოვარ დროდან...
მაშინ იქ იყო: შავთვალა გოგო,
გაზაფხული და ცისფერი ოდა.
იყო მოხუციც, ამბების მთქმელი,
ჭაღარას მისნის სახელი მისცეს...
გუდიაშვილის საყვარელ ფერის—
შემოდგომა და მიდამო სივრცე.
ლურჯფერ ნაზავი თეთრი ზამთარი,
თან ღამეები ზანტი და ბევრი...
წისკეილში თქმული: ტყვილი, მართალი,
გადანისლული მინდვრები ვრცელი.
ბარაქიანად სხივი დაყრილი,
გლეხის ხალისი პირველ ხნულისგან...
აფუებული შიწა ყამირი,
და სიხარული გაზაფხულისას.
შრიალა ტვერი. ეკალ-ბურღები,
მდინარის პირად მუხა ჭიანი...
ბინდისას აშლა კოლმეურნენის
და განუწყვეტლივ ურმის ჭრიალი.
მდინარეც ტივებს რიყეს აყრიდა,
ხარობდა თხმელის ფშანი—ფშიარი.

ჩავდგამდით ფაცერს და იქ ნაპირთან
 გათეთრდებოდა ღამე შრიალით...
 რა გავიხსენო, რა დამრჩა, როგორ,
 თითქო წამოველ უხსოვარ დროდან...
 მე იქ დავტოვე შევთვალა გოგო,
 გაზაფხული და ცისფერი ოდა.
 ...და გუშინ ბული იდგა მთაველად,
 სამხრეთულ ვენებით კიოდა თარი,
 როცა მიაშვს თვალეშაველა —
 გოგონამ როგორ გასწირა თავი.

ჩვეულებრივ დღეს, სულ ამას წინად,
 ნისლები როცა ჩამოწვა შორით...
 შეადლისას ოდნავ დაიწყო წვიმა,
 დაბინდებისას მოვიდა თოვლიც.
 დადუმებული მიდამო ვრცელი,
 თოვსა და ბარდნის უწყვეტლივ მშრალად,
 ოთხი დაადგენ (ოთხივე ცხენით!)
 შორს მინდორებში ჩაკარგულ შარას.
 მიიჩქარიან, მოელით თემი,
 ცხენები ვენებით ლაგამებს ხრავენ...
 შორს შებურვილა მალალი მთები
 და სიჩუმეში მოვიდა ღამე.
 ასეთ ღამეში აღარ დადიან,
 თვალთ მიტანილი თითებიც არ ჩანს,
 სადღაც მბჟუტავი შუქი ანთია —
 ისიც შორეულ წისქვილთან დარჩა...
 და მოწინავეს შეჩერდა ცხენი,
 დადგა და ტოროთ მიწის პირს თხრიდა.
 ლაფშა დორბლს ყრიდა ლაგამის მხვრელი
 და შეძახილი მოისმა ტყიდან.
 ...ნისლიან დილით უკვე არ თოვდა,
 ურევდა ქარი შავლეგა ღრუბლებს...
 ტალახიანი თოვლშვავში სოფლად —
 მოუყვანია ბანდები თურმე.
 და რომ დაბრუნდენ, საფართან თხმელის,
 ისევ ძალუმად ჰკიოდა ქარი.
 ტანგაოფლილი შეჩერდა ცხენი
 და ნაბღიანი გადმოხტა ქალი...

ეს კი მომხდარა სულ ამას წინათ,
 ნისლები როცა ჩამოწვა შორით...

როგორც სთქვამს იმ დღეს ყოფილა წვიმა,
დაბინდებისას მოსულა თოვლიც.
ბევრს ვერ ვიხსენებ, რა იყო, როგორ,
წამოველ თითქო უხსოვარ დროდან...
გულში კი ჩამრჩა: შევთვალა გოგო,
გაზაფხული და ცისფერი ოდა.
ისევ ღამეა... და ქარმა ზღვიდან,
ნისლი აშალა თანჯრების გასწვრივ.
ასეთ ღამეში კვლავ ისევ მშვიდათ—
დამდგარა ის და მიცინის თვალწინ!

1933 წ. დეკემბერი.

აზრებანი ხომალდები

I

ტანაშოლტილი ალვის ხეები გარინდებულნი დგანან და მათ შეყვითლებულ ფოთლებს ნიაფი ყრუთ აშრიალეხს. მზის სხივები ახმაურებულ ზღვის ტალღებს წითლად აელვარებს. ზღვის იქით მოჩანს ლილისფერი ზოლი და ცაში თეთრი ღრუბლების ნაფლეთები ირევა. თოლიები დაფარფატებენ აფრებიან ხომალდების თავზე და მათი კივილი სივრცეში უცნაურად ისმის.

ხავსმოკიდებულ ქვის ზოდებს ტალღები ხმაურით ეხეთქება და ნაპირზე შხუილით იღვრება. ხომალდები ირხევიან, ირწყვიან და აფრებს ზღვაური ფრთებივით აშრიალეხს.

ერთ ხომალდში, რომელიც ნაპირიდან მოშორებით იდგა, ორი კაცი ჩავიდა და ცოტა ხნის შემდეგ სიმღერა და ხმაური ატეხეს. სიმღერამ დააფრთხო თოლიები და ჰაერში დაიწყეს ფარფატი.

— ზევით ცა, ქვევით წყალი, ირგვლივ კიდევ წყალი... ჰეე, ჩემო გვაჩი, მოსაწყენია ეს ყველაფერი, მოსაწყენია, მაგრამ კარგია მაინც... ერთი ამ ჯამს იალა უთხარ და შემდეგ შემოძახე.

გაუბედავი და ფრთხილი გვაჩი კიზირია, შიშამდგარ თვალებს დასიცხულივით აბრიალებდა. დაკოჟრილ ხელებს მუხლებზე ასავსებდა და მთელი ტანი ენთებოდა, ცახცახებდა. უნდა ეთქვა: „არ მინდა, არ შემიძლია—მაგრამ ვერ ბედავდა, ენას ვერ იღებდა. შიში და მორიდება, ეს მისი თანდაყოლილი თვისება იყო და აბა, როგორ შეეძლო სხვისი სურვილის წინააღმდეგ ხმის ამოღება იგი ყველას სურვილს უსიტყვეთ ემორჩილებოდა და ბრძანებას უყოყმანოდ ასრულებდა. ამიტომ ვერ უთხრა უარი შეზარხოშებულ რემას და ღვინით სავსე ჯამი აცახცახებულ ბაგეებზე მიიღვა. რომ გამოცალა, შემდეგ თავისთვის ჩაიბურტყუნა:

— რა მწარეა, ეს ეშმაკის მოგონილი.

გვაჩის ბიძა, რემა შელია, ცნობილი მებაღურია, რომელიც ხამსიებზე ნადირობს... მას უყვარდა ფული. ყავდა მოჯამაგირეები, შავიზღვის პირად ჰქონდა ღუქანი და თევზებით ვაჭრობდა.

ახლა ღუქანი ჩამოართვეს. მოჯამაგირეები ჩამოცილდნენ და მეთევზეთა არტელი ჩამოაყალიბეს. რა ექნა რემას! ბევრი ეძია გამოსავალი, ბევრი იბრძოლა, მაგრამ არაფერი გაუვიდა და ბოლოს ერთ გზას დაადგა: დაიწყო ღვინის სმა, რომ ბოლმა და ფიქრები საკუთარ გულშივე ჩაეკლა.

...და დღეს სათევზაოთ წასვლის წინ, იგი სვამს ღვინოს და მისი ბეცი თვალებიდან ბოლმას ანთხევს.

უკანასკნელი სასმისის შემდეგ გვაჩის ჯანსაღი და მძიმე სხეული გახდა მსუბუქი. თავი შიშინებდა, ყურები უწიოდა და ძალამილეულ მუხლებზე ველარ ღებოდა. ცეცხლი ეკიდებოდა კბილებიდან ფეხების ფრჩხილებამდე და ოფლით დასველებულ პერანგს ორთქლი ასდიოდა.

* *

ალიონისას საგანთიადო ღრუბლები აღმოსავლეთისკენ მიიწოდენ. ზღვა უხმაურო ტალღებს ლურჯათ ალივლივებდა.

ხომალდში ბადებებზე დაწოლილი გვაჩი ხვრინავდა და ხანდიხან კბილებს ახტიალებდა. მისი წამოწითლებული სახე წუხილისაგან იმანჭებოდა.

— ალბად სიზმრები აწუხებს. — წაიდუღუნა რემამ, რომელიც იქვე ბადებებზე წამომჯდარა და ძილისაგან რომ თავი დაეღწია, თვალებს იფშენებდა...

— რა კარგია ახალგაზრდობა, რა ჯანსაღად სუნთქავს, დახეთ, ხან ილიმება, ხან სწუხს, ალბად სოფელი აგინდება. სიმინდის მოშარიშურე ყანები, აბლავლებული ძროხები და მოკუნტრუშე ხბოები. ჰე, კარგია სოფელი, მაგრამ მე რომ მკითხოთ, ჩემო ძმაო, ათას ულელ ხარს ჩემი დაცრეცილი ბადეები და ხომალდი მირჩენია. უდარდელი ხარ! გახვალ ზღვაზე ითევზავებ, თევზები გამოულეველია: ამათ არც ღობე უნდათ და არც გამარგვლა. მრავლდებიან და მრავლდებიან ეს ხამსიები. ერთხელ ბადეს რომ გადააგდებ, ვინ იცის რამდენს ამოიღებ; ჰე, დალახვროს ეშმაკმა. — მან ერთხელ კიდე გაადავლო თვალები გვაჩის და შემდეგ ხელით შეანჯღრია.

— ადე, ბიძი, ადე, ამდენი ძილი ვის გაუგონია.

— კი ბატონო, კი, ძროხებს ახლავე გადავდენი საბალახოთ.

წამოიხრიალა შეშინებულმა და უცებ წამოხტა. რემას სიცილი აუტყდა, რომელიც შემდეგ ხარხარში გადავიდა.

— სადა გყავს, ბიჭო, აქ ძროხები!

გამოფხიზლებული გვაჩი სირცხვილისგან გაწითლდა, სიტყვის თქმა ვერ მოახერხა და თავი ჩაქინდრა. იგი იწოდა სირცხვილისაგან, ოფლი ასკდებოდა და თან გულში ფიქრობდა:

ეხ!.. ძილშიაც არ მშორდება იმ ოჯახდაქცეულის ძროხები.

რემა კიდე იცინოდა, მუცელზე იქერდა ხელს და მეთევზე იმეორებდა:

— ბიძია, ზღვაზე ძროხები სადა გყავს.

* *

მზემ ზღვა გაანათა. დილის რძისფერი ნისლი გაშრა. წყალმა სარკესავით დაიწყო კრიალი. ტალღები უფრო ახმაურდა. თოლიები საიდანაც მოფრინდნ და ზღვის ზედაპირზე დაიწყეს მარდათ სრიალი. ისინი ნაცრისფერ ფრთებს ოდნავ აკარებდნ წყალს და ხამსიებს, ჯარად რომ დასცურავენ, მოხერხებულ ნისკარტით იტაცებენ. შემდეგ წივილით მისდევნენ ერთმანეთს და მალლა სივრცეში იკარგებიან.

ამ ორი დღის წინად, პირველად ზღვა რომ ნახა გვაჩი „კიზირიამ, ასეთი მშვიდი კი არ იყო. გუგუნებდა, ხმაურობდა, უხარმაზარი ტალღები ნაპირის იქით, ქვიშის ბორცვებს ასკდებოდნ. ცა იყო შავი და ზღვის ზედაპირზე თოლიები

არ დანავარდობდენ. ქროდა მძლავრი ქარი და ალვის ტანწერწეტა ხეები სახრესავით იზნიქებოდენ. ხოლო რემას ხომალდი აფრებახსნილი ნაპირზე ეგდო და ტალღა შიგ ვარდებოდა. მაშინ რემამ გადმოაპირქვაა ხომალდი და პალოებზე მაგრათ მიაბა.

ახლა ამ ხომალდს არწევს ნელი ტალღები და გვაჩი რომ გაჰყურებს მზით მოკრიალებულ ზედაპირს უკვირს, ოცდება, თუ რატომ გრუხუნებდენ მთებივით ორი დღის წინად აგორებული ტალღები.

იქნებ ახლაც ხმაურობს ზღვა და უზარმაზარი ტალღა სადაც არის ხომალდში ჩავარდება. მაშინ!.. მას მეორე ტალღა ზევით აიტაცებს და შემდეგ... გვაჩი შეერთა, შიშმა ტანში გააფრეოლა. თუმცა საჭირო არ იყო, მაგრამ პაიკები მაინც შეისწორა და ქალამნებზე სოფლის ტალახი შემხმარი რომ ნახა, გული ეტკინა.

სოფელი ჯობდა, როცა მიწაზე მაგრად იდგა და ქირნახულის სუნით გაქლენტილ ჰაერს სუნთქავდა.

ახლა რაღაც თავისებური ჰაერი დგას ზღვაზე, რომელსაც შეჰყურებს: ლურჯია და რომ სუნთქავს მსუბუქია და არა ისე ნოყიერი, როგორც ქირნახულის სუნი.

— უუჰ!

ამოიხენეშა და რემას შეესიტყვა, რომელსაც ბადეების ამონემსვა დაემთავრებია და თოკს უყრიდა აფრის გასაშლელად ანძის მარქვალბში.

— ბიძია, სათევზაოთ მალე გავალთ?

— მალე, აი ახლავე, — რემამ ღონიერად მოსწია თოკი, ხრიალით აფრა გაიშალა, რომელიც ნიავმა შეაფარუტა და ნახევარსფეროსავით გამობერა.

— როგორც შეგიძლია, ბიძია, ისე მოუსვი ნიჩბებს — უთხრა რემამ და თვითონ საჭე მოსწია, რომ ხომალდისთვის სწორი მიმართულება მიეცა.

გვაჩი შეუჩვევლი ხელებით უსვამდა ნიჩბებს, მაგრამ ვერ დაიკავა წონანასწორობა და ერთი ნიჩაბი ხელიდან გაუვარდა, მაშინ ხომალდი ისე მაგრად შეინძრა, რომ იგი კინალამ გადავარდა.

რემას გაეცინა და ხორხოცით უთხრა:

— არაფერია, გამოიჯანგები!..

* * *

ვინაიდან კარგი ამინდი იყო, ზღვაზე დელფინების ხტუნაობა და ტრაშალი ისმოდა. გვაჩი არ მოძრაობდა, ეშინოდა და ნიჩაბს ისე მაგრად უჭერდა ხელს, რომ თითებს იმტვრევდა.

უდარდელად ღიღინებდა რემა შელია და ხელების ზანტი მოძრაობით ბადეს შლიდა.

შორს, ხომალდები დათოვლილ ბორცვებივით მოჩანდა, რომლის აფრებს ნიავი აშრიალებდა. კამპულების საჭერი ბადეები გაფენილიყო ზღვაზე და ხომალდებში მოფუსფუსე ადამიანები გვიჩიმ გარკვევით დაინახა. დიდხანს უყურა. შემდეგ, რომ დარწმუნდა ისინი მეთევზეები იყვნენ. რემას შეეკითხა:

— ისინი ერთად რატომ თევზაობენ! — და აფრებიან ხომალდებისკენ მიუთითა.

— მიყურე, ბიძი, ეშმაკებისკენ ნუ გიჭირავს თვალები—აი, აქ გადავადგებ ბადეს და ნახე რამდენი ხამსა ამოვიყვანო.—გვაჩის თითქოს ახლა გამოვლენიდა. გაჯიუტებული ტანი შეარხია; ღიმილით თვალები გააყოლა ჰაერში ღონივრად მოქნიულ ბადეს, რომელიც დაეცა წყალზე და ტყაპანი გაადინა.

გვაჩის პირვანდელი ღიმილი შერჩენოდა ბაგეზე და უსაზღვრო ინტერესით მიშტერებოდა იმ ადგილს, სადაც ბადე დაეცა. რემას დანაოქებულ სახეზე ოფლი უბრწყინავდა. ნელნელა მისკენ ეზიდებოდა ბადის ფოჩეს და თან რაღაცას ჩუმად, მისთვის ჩიფჩიფებდა.

—ლოცულობს, აი ნამდვილად ღოცულობს.—გაიფიქრა გვაჩიმ და მოაგონდა, რომ ერთხელ სოფელში, მოჯამაგირეთა კრებაზე, კომკავშირის უჯრედის მდივანმა სთქვა: „ღმერთი არ არისო“. თუ ეს მათალია, მაშ რატომ ღოცულობს ბიძაჩემი?—ფიქრობდა და უკვირდა, თუ როგორი ცახცახით ჩიფჩიფებდა ეს მოხუცი და ეწიწებოდა მისკენ ბადეს.

რემა შელიას ბავშობიდანვე ერთი ჩვეულება ჰქონდა: იგი ბადეს რომ გადაადგებდა, შემდეგ მთელი ტანით დაიწყებდა ცახცახს და ღმერთს ევედრებოდა, რომ არ გაწბილებულიყო და თევზები ბევრი ამოეყვანა. ნათქვამია: „ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესია“-ო. მართლაც, ორმოცდა ოთხმეტი წლის განმავლობაში ყოველთვის რასაც იმეორებდა, იგი დღესაც თქვა და ვერ შეამჩნია, რომ გვაჩი გაოცებული შეჰყურებდა.

შემდეგ გაჩუმდა. წამოდგა ფეხზე და ხენგით ამოათრია ბადე, რომელსაც წყალი თქრიალით გამოსდიოდა. ხოლო პატარა ხამსიები შიგ ფართქალებდნენ.

— ესეც არ გამეჩქეს. ამას ეშმაკებისკენ უჭირავს თვალები...—გაიფიქრა რემამ და გვაჩის შეხედა, რომელიც აფრებიან ხომალდებს დაქინებით მისჩერებოდა.

— მე მიყურე და ისწავლე, თუ როგორ უნდა წყლიდან ბადის ამოღება.—გვაჩის მადიანად ბევრჯერ უქამია ტარაჩი. იგი დღესაც სიხარულით მოელოდა, წყლიდან მის ამოღებას და ამიტომ პატარა ხამსიები რომ დაინახა, გაოცება ვერ შეიკავა.

— ამდენ თევზებში ტარანი რატომ არ ურევია?...—შეეკითხა რემას და პასუხის მოლოდინში თვალები არ მოუშორებია ხომალდში ჩაყრილ ხამსიებისათვის. ღიმილით გაიხსნა რემას ნაოჭებიანი სახე და სიცილით უპასუხა ცნობი-მოყვარე ძმისწულს:

— ჩემს ბადეს ტარანები არ ამოყავს, მე ხამსიებზე მონადირე ვარ.—ამ სიტყვებში აღერისიც იყო და დაცინვაც.

II

რემა შელიას სახლის წინ ჭაობით დაფარულ მინდორზე ლაქაშების მეტი არაფერი ხარობს. ამიტომ ზაფხულის ცხელი დღეები აქ მეტად აუტანელია. ჭაობი ყარს. კოლოები უმოწყალოდ იკბინებიან.

ეზოში გაფენილია ბადეები და კვიპარისის ხის ჩრდილში ნაგაზია ჩაცუცქული, რომელიც ადამიანს კი არა, ბაყაყსაც უყევს თუ ეზოში გადმოფოროთხა. აივანზე ზის გვაჩი და უყურებს ამ ჭაობით დაფარულ მინდორს, რომელსაც აჭერს მზე, ასდის ხავსისფერი ორთქლი და ჰაერში სქლად იშლება. იგი

ფიქრობს როდის გახდება მეთევზე. როდის ექნება საკუთარი ზომალდეები და ბადეები, რომ ხამსიებზე კი არა, ტარანებზე ინადიროს. სამი თვეა, რაც იგი რეჰამ სოფლიდან ჩამოიყვანა და ამ ხნის განმავლობაში ბევრი რამ ისწავლა. ზღვას შეეჩვია, მაგრამ ლელვას ვერ ურიგდება. ტალღების ეშინია. ზომალდში როცა ზის, თავს მხრებში ჩაიყოფს და თვალებს ოდნავ ხუჭავს, რომ ვერ იხილოს წამოსული ტალღა, მთელი თავისი სისასტიკით.

— გვაჩი, რამ მოგაწყინა, — ჰკითხა ბიცოლამ, რომელიც უდარდელი ღიმილით ოთახს ალაგებდა და მისი ტანის სიმძიმით იატაკი ჭრილებდა.

— არა ვარ მოწყენილი. — ამ სიტყვებზე გვაჩი რატომღაც წამოდგა და ისევ დაჯდა.

— როგორ არა, შე კაცო, ტოლი არა გყავს, ტოლი და ჩვენთან კი ენის ამოღებას ვერ ბედავ!

— არა, ბიცოლა! — გვაჩი კიდევ წამოდგა — ტოლი მყავს, მაგრამ არ ვიცი სად არის.

— ვინაა? რა გვარისაა? იქნებ მე ვიცი!

— მოსე ჰქვია სახელი, ჩემი სოფლიდან არის, ცხონებული ბარდღუ დიხა-მინჯიას შვილია.

— ჰააა!

ქალმა გაიკვირვა და ქვედა ბაგეს კბილი დააქირა.

— იცნობ ბიცოლა??

— ?!

და პასუხი, რომ ვერ მიიღო, მეორედ შეეკითხა...

— არ ვიცნობ! — რაღაც არაბუნებრივად უპასუხა ქალმა და იატაკი უფრო აჭრილდა.

გვაჩიმ ვერაფერი გაიგო და გაჩუმდა.

გვაჩი და რემა ბადეებს ნემსავენ და ბოლოებში პატარა ქვებს ჰკიდებენ, რომ წყალში სწრაფად და გაშლილად ჩაიძიროს. გაშლილ ბადეს ჯარად წამოსული ხამსიებიდან ერთიც არ გადარჩება. მოხერხებული კაცია რემა, იცის თევზაობის ყველა ხერხი და ბადეებს გულმოდგინეთ აწყობს.

— საიდან იცნობ შენ მოსეს?.. — შეეკითხა რემა და სიცოცხლისაგან დაცლილი თვალებით პირდაპირ გვაჩის გულში ჩაიხედა.

— ვიცნობ, როგორ არ ვიცნობ, ჩემი სოფლიდან არის.

— ისეთ კაცს არ იცნობდე უკეთესია.

— რატომ, რატომ! — დაინტერესდა გვაჩი და გაოცებულ თვალების უბეები გაუგანიერდა პასუხის მოლოდინში. მას გაუელვა ასეთმა ფიქრმა: „ნუ თუ მოსე ქალაქში ისეთი გახდა, რომ ღირსი არ არის მე ვიცნობდე“. რემამ პასუხი შეაგვიანა. მაშინ გვაჩი მეორედ შეეკითხა:

— მოსე სოფელში კარგი ბიჭი იყო. რას აკეთებს იგი ახლა, ან სად არის?

— არ ვიცი, იგი არამზადა და თვითონაც არ იცის რას აკეთებს.

ამ სიტყვებით რემამ მიატოვა სამუშაო და სახლისაკენ წავიდა. გვაჩი მართლად დარჩა.

— ჰეი, ბიძაჩემი ტყუის, მოსე კარგი ბიჭი იყო. ოთხი წელიწადია მას შემდეგ, რაც მან თეოფანე კუციასთან მოჯამაგირეობას თავი დაანება და სოფლიდან წამოვიდა. ქალაქში ისწავლა და უთუოდ, იგი ახლა ნასწავლი კაცია. კითხულობს სქელ წიგნებს და თვალეზე ბრჭყვიალა შუშა აქვს აფარებული. ხელები! ხელებიც თეთრი და რბილი ექნება, აი, ისეთი როგორიც ჩემი „ხაზინის“ შვილს ჰქონდა...

და წარმოუდგა გვაჩის თეთრგვრემანი მოსე, რომელიც მუდამ წიგნებს ჩაკრიკიტებს.

უსათუოდ ასეთი იქნება და არა ისეთი, როგორიც რემამ დაახასიათა, მაგრამ გული ეტკინა, როცა მის დაშაშხრულ ხელებზე და დაკონკილ ტანისამოსზე დაიხედა, რომელსაც ოფლის და თევზის სუნი ასდიოდა.

— მე არც კი მიკადრებს.

ეს გასაგონად თქვა, თან ისე აღელდა, როგორც პირველად, როცა აფრებიან ნავში ჩაჯდა და ძროხების ბლავილის მაგიერ ტალღების გრუხუნო მოესმა. დღეს ბევრი იხეტიალა ზღვის პირად. დაეძებდა მოსეს, ძალიან უნდოდა ენახა. გავიდა ნავისადგურში და მტვირთავ მუშებს ჰკითხა, მაგრამ მათ უპასუხეს:

— არ ვიცნობთ, ძმობილო, ასეთი კაცი არ გაგვგონია.

გვაჩი უკმაყოფილოდ დაბრუნდა სახლში და მთელი ღამე მოსეზე ფიქრობდა.

* * *

გვაჩის სოფლიდან ჩამოტანილი შარვალ-ხალათი ტანზე შემოეხა. ამას რამაც ხედავდა, მაგრამ არაფერს ამბობდა. გვაჩიმ რამოდენიმეჯერ გადაწყვიტა რემასთვის ეთქვა.

— ბიძაჩემო, ხედავ? ხორცი მომიჩანს!!

ეს სიტყვები ასე დალაგებული მან დიდხანია გაიზებირა. იგი ამას სხაბასხუპით იტყვის, მაგრამ ვერ ბედავს: ეშინია, რომ სახლიდან სულ არ გააგდონ. მაშინ ქალაქში ვინ შეიკედლებს და... ითმენდა, ითმენდა და ფიქრობდა იმდენ ხანს, სანამღე თავი შიშის არ დაუწყებდა და დახეული შარვალი ახალი არ მოეჩვენებოდა.

რცხვენია, როცა ვინმე შეხედავს. შარვლის გამოხეულ ადგილებს ხელებით იფარავს და წითლდება ისე, თითქოს სახის კანიდან სისხლი ჟონავდეს. რცხვენია, მაგრამ ითმენს, ითმენს და გული ტკივა.

გვაჩიმ რამდენიმეჯერ გადაწყვიტა, რომ თევზებით საესე კალათები არ გადაეზიდა, ვინაიდან მხრებზე ხალათი ჩამოუხია, მაგრამ ეს გადაწყვეტილება ვერ შეასრულა და იგი დღესაც კალათებს ეზიდება.

რემა ხორხოცებს, უხარია, რომ დიდძალი თევზი დაიჭირა და გვაჩის ამხნევებს.

— მალე, მალე, შემდეგ სახლში წავიდეთ და დავისვენოთ.

გვაჩის ხენვით შეაქვს დუქანში კალათი და მორბის მეორეს წასაღებად. შუალამე იყო, რომ ხომალდი დაიცალა. დადლილი გვაჩი სახლში მოვიდა, დაწვა და მაშინვე ხვრინვა ამოუშვა. შემდეგ მოჰყვა კბილების ხრქიალს, რომელიც ძილის დროს მან ყოველთვის იცოდა.

ალიონისას გვაჩივს მამლებზე უფრო ადრე გაიღვიძა და მზის ამოსვლამდე ბადეების გასაშრობათ გადაკიდება მოათავა. შემდეგ დაჯდა ფეხმორთხმით აივნის იატაკზე და ახალი ბადის ქსოვას შეუდგა.

მზე კარგად იყო ამოსული, როცა ბიცოლა ვერამ ფანჯარა გააღო და ოთახში, სადაც რემა ხვრინავდა, ზღვის ნიავე შემოუშვა. შემდეგ შილითად ჩაქმული გამოვიდა აივანზე და გაფენილ ბადეებს რომ შეხედა, კმაყოფილებით გააქნია თავი.

— ასე ყოჩაღად იყავი და კარგი კაცი გამოხვალ. — უთხრა გვაჩის ბიცოლა ვერამ და მომწუხრავი მხერით შეათვალა: უცებ გამოხეულ შარვლიდან რაღაცას მოჰკრა თვალი, გაიღმა და სიცილით ოთახში შევიდა. გვაჩივს ეს შეამჩნია. შერცხვა. შეწითლდა და სასირცხო აღვილზე ბადე მიიფარა. ადგომა ვერ მოახერხა და ქეასავით დამძიმებული ტანი არ შეუტრხევია. ეოტა ხნის შემდეგ რემას გამონაცვალ შარვალ-ხალათი გამოუტანა ბიცოლა ვერამ და არაბუნებრივი ხითხითით უთხრა:

— ნუ გრცხვენია, ბიცოლა, — ჩაიცივი, ჩაიცივი — და სიცილით წინ წაუგდო ტანისამოსი.

— ჩაიცივი, ბიძია, ჩაიცივი — დაუმატა რემამ, რომელიც ზმორებით დერეფანში გამოსულიყო და დილის მობრიალე მზეს ცალი თვალის დახუჭვით უყურებდა.

— უსირცხვილოთ „ბიძია“ და „ბიცოლას“ მეძახიან. უზომო მუშაობით ტანისამოსი შემომეხა, ფულს არ მაძლევენ, რომ ახალი ვიყიდო. ვითომ ესენიც ნათესავები არიან და ებრალებათ ჩემი თავი... — თავისთვის ამბობდა გვაჩი და ზიზღით უყურებდა რემას გამონაცვალ შარვალ-ხალათს, რომელიც მის წინ ეგდო.

ჭაობის ნისლი ადგა. მზემ გაათბო ლაქაშები. გაცხელდა მდორე წყალი და ჰაერში შმორის შემზარავი სუნი დადგა. სისხლმოწყურებული კოლოები აფრინდენ ჭაობიდან და შხამიანი ხორათუმებით ჰაერი გაჰრეს; კოლოებს მოაქვს შხამთან ერთად ჭაობის ამბები და შემზარავი პიპინით ადამიანებს ყურებში ჩასჩურჩულებენ.

რემა გასაშრობად გაფენილ ბადეებს, რომ ათვალაიერებდა კოლომ უკბინა ყურის ძირზე და ხელი მაგრათ იტკუტა. შემდეგ დაიწყო ნაკბენ ადგილის ფხანა და თან სიმწრით გვაჩის უთხრა:

— ჩაიცივი, ბიძია, ჩაიცივი, შემდეგ წადი, ხომალდს აფრები ჩამოხსენი და მოიტანე.

ეს სიტყვები, როგორც კოლოების შხამიანი ხორათუმები, ისე ჩაესო ყურში გვაჩის და გული ატკინა. იგი წამოდგა მძიმეთ და კიბე ჩქარა ჩაიბრინა.

თავაქინდრული გვაჩი მიდიოდა ჭაობის პირად და ბიცოლა ვერას დამცინავი თვალები ეკლებივით ესობოდა შარვალ-ხალათის გამოხეულ ადგილებზე.

ჰე, თვალები ცბიერი, დამცინავი თვალები — ყურში ჩასძახოდა ვილა ც.

ჭაობის ზედაპირზე ცხენთვალას ფოთლზე გაშლილი ფრთებივით ავდია და ყვითელი ყვავილი ბრწყინავს. ცხენთვალას ყვავილს სურნელი არ აქვს, მაგრამ მაინც იგი ბავშვებს იზიდავს. გვაჩის პირველად, სოფლიდან ახალ ჩამოსული რომ იყო, უკვირდა თუ ასეთ ლამაზ ყვავილს, როგორიც ცხენთვალაა, რა ახარებდა ამ აყროლებულ ჭაობში.

„ჩაიცვი, ჩაიცვი,“ გვაჩის კიდეც ესმოდა ბიცოლას სიტყვები და დამცინავი თვალები არ შორდებოდა. იგი მიდიოდა გზაზე, რომლის პირად ქაობი ყარდა.

— არ მიკადრებს, არა, და მერე ვინ!!—გვაჩის აქ მოაგონდა ის დღე, როცა მოსემ თეოფანე კუციას სახლი დატოვა და რიონის პირველ გემს გაყვა ფოთში. ეს არც ისე შორეული ამბავია.

მზიანი დღეა და რიონის ქალებიდან ჰირნახულის ნოყიერი სუნი მოდის. თეოფანე კუციას ცოლი ზის აივანზე. საკინძი შეუხსნია და ძუძუები ნახევრად მოუჩანს. უდარდელი ქალია, უკრავს გიტარას, თან ვენებიანათ ლილინებს. ქმარი უყურებს, უცინის, უღიმის და თვალებით ეთამაშება.

— ჰე, სად არის ახალგაზრდობა.., რა მაგარი მკლავები ჰქონდა თეოფანეს.

— შეუტეე, შე სამგლევ, შეუტეე. — აქეზებს თეოფანე ძალს, რომელიც ხან მგზავრებს უყევს და ხან ქაობში მოყიფინე ბაყაყებს. — რატომ დაიგვიანა ნეტავ იმ ბიქმა. — შეეკითხა ცოლს და გზისკენ გაიხედა.

მისი სახლის წინ, წინად კარგი გზატკეცილი მიდიოდა, მაგრამ რიონმა წალეკა. შემდეგ არავინ შეაკეთა და ახლა ქაობი დგას, რომელიც ხავსისფერად ლილეოვებს და შიგ ბაყაყები განუწყვეტლივ ყიყინებენ.

— არ ჩანს, ჯანდაბას მისი თავი. — თეოფანემ ჩაიქნია ხელი და თვალმგალიმებულ ტოლს გადახედა. სიმები წკარუნებენ. ქალი ლილინებს. რიონი ხმაურობს და ფოთლები შრიალებენ.

— დაგვიანდა! ამდენი ლოდინი მოსეს არ შეუძლია. არ შეუძლია, არა, სახლში უცდის გულზევადი თეოფანე. დაგვიანებისათვის დასჯის... — და შეუყვია ხარებს, სახრე მაგრად მოუქნია, დამფრთხალ ხარებმა გზატკეცილზე ურემი კრიალით წაახრიგინეს.

— რა მიგარბენინებს, ბიჭო, — მიაძახა გვაჩიმ — კიდეც ცოტა ხანს მოიცადე „პარანოდი“ მოვა, ენახოთ და შემდეგ წადი.

— მეჩქარება, მეტს ვერ მოვიციდი. — და გადენა ხარები შოლტის ტყლაშუნით. მალე ურეში მტვერმა დაფარა. უკმაყოფილო გვაჩი მოტრიალდა და მოფუსფუსე ბიქებში გაერია.

რიონის პირად ფრიალებენ დროშები. ფოთიდან გემს მოელიან და ახლობელ სოფლის მცხოვრებლებს აქ მოუყრიათ თავი. ახალგაზრდები მთელი ინტერესით უსმენენ ნოხუცს, რომელიც ძველ ამბავს ყვება. გვაჩიც აქ არის და მოხუცის კალარა წვერებს თვალებს არ აშორებს.

— მე, ახალგაზრდა რომ ვიყავი, მაშინაც დადიოდნენ გემები ფოთიდან ორპირამდე. — თქვა მოხუცმა და კმაყოფილების ნიშნად მკერდამდე დაფენილ წვერებზე ხელი გადაისვა.

— მართლა!..

— მართლა!..

გაოცდნენ ახალგაზრდები.

მაგრამ მათი გულისყური უცებ ყიჟინმა მიიპყრო.

— მოსეს ხმა, მოსეა, ყვირის — წამოიძახა გვაჩიმ და ხმაურობისაკენ გაიქცა. დანარჩენები არ დანძრეულან, ეინაიდან ამ დროს გემმაც იყვირა.

თეოფანე კუციას სახლის წინ ჩაძირულ ურემს მოსე აწვევდა, ხარებს უყვიროდა, მაგრამ ლაფში ჩაფლული ურემის ამოღება მაინც ვერ შესძლო, მაშინ გაბრაზებული თეოფანე გადმოვიდა კიშკრიდან და მოსეს ყელზე წაავლო ხელი.

— რა ჰქენი ეს, შე ყუბაქო! — შეუტია მის მორჩილ მოჯამაგირეს.

— რა ჩემი ბრალია, — წამოიხრიალა მოსემ და მთელი სისხლი სახეზე მოაწვა.

— აბა, ჩემი ბრალია?..

დაიღრიალა თეოფანემ. ერთხელ კიდევ შეხედა სიმინდის ტაროებით დატვირთულ ურემს, რომელიც თანდათან უფრო ღრმად იძირებოდა და ენა ამოგდებული ხარები ხვნეშოდნენ. თეოფანე გაანჩხლა, შეხტა, შეტოტმანდა და ჯმუხა მუშტი მოსეს სახეში ჩაარტყა. მოსემ ერთი დაიბლაღლა და იმწამსვე ცხვირიდან და კბილებიდან სისხლმა ითქრიალა. თვალები თანდათან დაუბნელდა, ყურებმა რალაცნაირად წვივლი დაუწყა. სისხლმა შეღება თეთრი პერანგი. მოსეს თავმოყვარეობის შეღახვა უფრო ტანჯავდა, ვიდრე სისხლი და ტკივილი.

ამიტომ ხმის ამოუღებლად ღონეს იკრებდა და გამბედაობას ძალას ატანდა. თეოფანე ჰაერში ხელებს ატრიალებდა, ყვიროდა, იგინებოდა, იქადნებოდა.

— მოდი, ძაღლის შვილო, ამოიღე ურემი, — დაიღრიალა თეოფანემ და დასარტყმელად წაიწია. მოთმანებიდან გამოსულმა მოსემ ვერ შეიკავა თავი. წვედა კისერში, შეანჯღრია, შეატოტმანა და ტლაპოში გადააგდო. შემდეგ, მიმოიხედა ირგვლივ, გვაჩის მეტი არავინ ჩანდა. მოიკრიბა ძაღლონე და გაიქცა. სირბილით ამხანავს შეეგება... გვაჩის შეეშინდა მოსე რომ ნახა. ენა ვერ დასძრა, მხოლოდ ხელით შეეხო მის გასისხლიანებულ პირსახეს.

ამის შემდეგ გვაჩის მოსე არ უნახავს.

მაგრამ დღეს ზღვის პირად მეთევზეს შეხვდა, რომელიც ხომალდში იჯდა და არღანს უკრავდა. მიუახლოვდა და გაუბედავი ხმით ჰკითხა:

— მოსე დიხამინჯია, მგონია, აქ მუშაობს, ხომ არ იცნობთ?

— ვიცნობ, როგორ არა, „სეოი“ ბიჭია, ხვალ სათევზაოთ ვიქნებით, შეგიძლია ნახო.

— სად თევზაობთ? — გულბრყვილოდ ჰკითხა გვაჩიმ.

— აი, იქ. — და თითი ბაზრისკენ გაიშვირა, თან სიცილით არღანი ააწყობინა.

— არა, მართლა, ხვალ სად მოვიდე. რომელია თქვენი ხომალდები.

— აი, ეს ჩვენია, ე. ი. არტელის ხომალდებია, მოსე ჩვენი ბრიგადირია. შეგიძლია, ძმობილო, დილით ნახო ან კიდევ სალამოს თევზაობის შემდეგ.

გვაჩიმ ერთხელ კიდევ შეხედა აფრებიან ხომალდებს და წამოვიდა. ეს ხომალდები რამდენიმეჯერ ნახა ზღვაზე... იცის ახლა გვაჩიმ სად მუშაობს მოსე. იცის და აუცილებლად ნახავს. უხარია, უხარია და მოკვეთილ ნაბიჯებს ღიმილით ადგამს.

III

მოჯამაგირეების ჩამოცილების შემდეგ, რემა შელიას არ ეშინია ზღვის და ეშინია ადამიანის. საათივით აწყობილ ცხოვრებას საძირკველი გამოაცალეს. ხამსიებს ვერ იჭერს და შემოსავალი არ აქვს.

ახლა რემას მტერია მოსე დიხამინჯია, რომელმაც ტბილი ლუკმა გამოუგდო პირიდან. მეთევზეები აამხედრა, ჩამოაცილა და ცალკე არტელი ჩამოაყალიბა. არ შეუძლია ბრძოლა, თორემ იბრძოლებს, მტერს გაუმკლავდება და სისხლით შეიღებავს ქაღარას.

რა უცნაური მიზანი ებადება ხანდახან ადამიანს!.. რემამ გვაჩი სოფლიდან იმიტომ ჩამოიყვანა, რომ არტელს დაპირისპირებოდა... თავს გადავდებ, ბევრ თევზს დავიჭერ და ჩემს ცხოვრებას ისევ კალაპოტში ჩავაყენებო. ფიქრობდა რემა, უზომოთ ამუშავებდა გვაჩის.

...კიდევ ცოტა ხანი, კიდევ ცოტა დრო და ცხოვრება ჩადგება კალაპოტში.

კარგია მიზანი, კარგია ბრძოლა.

და იბრძვის არტელი. და იბრძვის რემაც.

ნავთსადგურში სიჩუმეა. უზარმაზარ გემს ნელი ტალღები ყრუთ უტლა-შუნებენ. რემა გავიდა სათევზაოთ. მისი მსუბუქი ხომალდი ნისლშია გახვეული, მისცურავს და აკვანივით ირწყვია.

გვაჩი ზღვაში გადასადგებათ ბადეს უგულოდ ამზადებს. დახეულ შარვალ-ხალათიდან ხორცი მოუჩანს. მან არ ჩაიცვა რემას გამონაცვალთ, თევზის სუნით აყროლებული და ათას ადგილზე დაკერებული ტანისამოსი. ამ დილით სათევზაოთ წასვლაზე უარი განაცხადა და ფული მოითხოვა. რა ექნა რემას? დაპირდა, მაგრამ გვაჩის ახლა ფული და ტანისამოსი ნაკლებათ აინტერესებს. მას უნდა მოსეს ნახვა და თვალბის ირგვლივ აცეცებს.

— აი, აფრებიანი ხომალდები. იქ მუშაობს მოსე. წავიდეთ, მე მისი ნახვა მინდა.— უთხრა რემას გვაჩიმ და თან საჭე მოსწია ხომალდის მოსაბრუნებლად.

— აქ დაეგდე! სად უნდა წავიდეთ! ახლა თევზაობას ვიწყებ. მოსესთან რა გინდა. შენ მოსეს ამხანაგობა არაფრად არ გარგებს. იგი არამზადაა... იგი ჩემი მტერია... იგი... იგი...— და მოყვა რემა არტელის და მოსეს გინებას. აფრებიანი ხომალდები უფრო გარკვევით გამოჩნდნენ და გვაჩიმ შიგ მომუშავე მეთევზეები აშკარათ დაინახა. არლანის ხმაც მოესმა და გულმავერ მოუთმინა, რემას მეორეთ უთხრა:

— გავაცუროთ ერთ წუთს ნავი.— ამ სიტყვებით გვაჩიმ მაგრად მოსწია საჭე და ხომალდს მიმართულება შეაცვლევინა.

— არ გაბედო, წუნწკლიანო, არ გაბედო!

გაანჩლდა რემა, გაბოროტებული ეცა გვაჩის და ხელიდან საქე გაშლისტა-ცა. გვაჩი ერთი შებოროტიკდა, მაგრამ უცებ მოიკრიბა ღონე და ხომალდი ნიჩაბით მოატრიალა.

— რას შეები, შე გველის წიწილავ, ხელი გაუშვი თორემ!..— და რევოლვერმა გაიღევა რემას ხელში.

— მესროლე, მესროლე.— დაიღრიალა გვაჩიმ და ხელი სტაცა რემას. დაითრია და ხომალდში გაშოლტა. მაგრამ ამ დროს ტყვიამ იგრილა, გვაჩი შეკრთა და ხელი გაუშვა მოხუცს, რომელსაც სიბრაზისგან სახე გაღურჯებოდა, ხოლო რევოლვერის ტარს ისე უჭერდა ხელს, რომ თითებს იმტვრევდა. გვაჩი შეეცადა რევოლვერის წართმევას. ორივე ხელი მოუჭირა განხმარ მაჯაზე, მაგრამ ამ

დროს წამოდგა რემა და ხომალდი ერთ მხარეზე გადაიწია, ვინაიდან მეტი სიმაღლე დაწვა. რემა წყალში გადავარდა. იგი აღრიალდა და დაიწყო უაზროთ ხელების ფათური. შეშინებულმა გვაიმ ქოკი გადაუგდო, რომელსაც რემა მოებლაუქა და ხომალდისკენ წამოიწია. ამ დროს მეთევზეებმაც მოატურეს ხომალდები და მოხუცი წყლიდან ამოათრის.

გვაიმ მაშინვე იცნო ის მეთევზე, რომელმაც გუშინ მოსეს ამბავი უთხრა. მას მუხლებზე ისევ არღანი ედო და უზრუნველად ილიმებოდა.

— თქვენთან არის ახლა მოსე? — შეეკითხა გვაიმ.

— ხო. — მიუგო მეთევზემ და დაიღრიალა: — მოსიე...

— რა გინდა, ზამკოვ! — შორიდან დაუყვირა მოსემ.

— გეძებენ, მოდი აქ!!

მოსემ ხომალდი მოაცურა, გვაიმ მაშინვე იცნო და შესძახა:

— გვაიმ ხარ, ბიჭო!!

— ხო... მოსე. — მოწყდა გვაიმ ადგილიდან. გადაეხვია. დაუწყო კოცნა და მხრებზე ხელების თათუნი — გამოცვლილხარ, ველარ გიცანი. ასე როგორ გამოცვლილხარ.. ჰა... ჰა — ღრიალებდა გვაიმ და სიხარულისაგან არაბუნებრივად მანქავდა პირისახეს.

— გვაიმ, გვაიმ! — იძახოდა მოსე. კოცნიდა, ხარხარებდა, უხაროდა, რომ სიყრმის მეგობარს ოთხი წლის მანძილზე, დღეს პირველად შეხვდა.

მოსე დინამინჯიასათვის მოჯამაგირის ყველა პირობები გასაგებია: ვინაიდან სამ წელიწადს რემა შელიასთან მუშაობდა. ამ ხნის განმავლობაში მის ზურგზე სამ კეცი ტყავი აძვრა. პერანგი ყოველთვის ოფლით ჰქონდა დასველებული და თითები ბადეების საქსოვ ნემსისგან დაჩხვლეტილი. ჯერ თევზაობდა. შემდეგ ხომალდის შესაქრავად ფიცრებს აშალაშინებდა, ნიჩბებს თლიდა და ბადეებს ქსოვდა. ყველაფერი ისწავლა. მისი ჯანსაღი სხეული და უტყუარ გული ყველაფერს იტანდა.

* * *

სიხარული ადამიანს ათამამებს. გვაიმ საერთოდ კაცთან დიდხინით ლაპარაკს არ იყო შეჩვეული და ვერც ბედავდა, მაგრამ მოსე რომ დაინახა გაუხარდა და გააბა თამამად საუბარი.

ისინი ოთახში თერთ ტილო გადაფარებულ მაგიდას უსხდნენ, რომელსაც მოსე იდაყვით დაყრდნობოდა. გვაიმ კი ახლოს არ ეკარებოდა, ეშინოდა არ დაესვარა.

— დედამისი სიკვდილის შემდეგ, გოლუაფირო მოსე, ფაცხა რა არის, იქაც არ ვათენებდი ლამეს. ტყეში, ტყეში მილამდებოდა და ტყეშივე მითენდებოდა. შენ კარგად იცი, ბიჭო, ეს. მხოლოდ შენ მიმიხვედები გულის ტკივილს. როგორ არ გემახსოვრება მეჯოგე პაპასკირი. ჰო და ის რჯულძალი იმდენს მამუშავებდა, რომ ხუთი წლის განმავლობაში ზურგზე ხუთეცი ტყავი გადაიძრო. შემდეგ სხვა დრო მოვიდა. დრომ თავისი მოიტანა. ერთ მშვენიერ დღეს მას ჯოგი ჩამოართვეს. მე არ ვიცოდი რაში იყო საქმე. გამიკვირდა. ვკითხე სად მიერეყებიან საქონელს მეთქი! იგი ბრაზმორეული იყო და მრისხანეთ მიპასუხა:

— შენისთანა უნფებოები რომ წამოგვაჯდნ თავზე იმიტომ ხდება ეს ყველაფერი.—მე ამ სიტყვებმა სიამაყე მაგრძნობინა, მაგრამ მაინც იმ წყეულის შემეშინდა. ისე აბრიალებდა შხამიან თვალებს, რომ მეგლსაც გააქცევდა. რამოდენიმე ხნის შემდეგ, ბაჭულა ხომ გახსოვს?..

— როგორ არა, რას აკეთებს სოფელში იგი ახლა?..—სიხარულით ჰკითხა მოსემ და კიდეც დაუმატა:—თეოფანე კუციაც სოფელშია?

— არა, თეოფანე კუცია გადასახლეს კოლექტივის ჩამოყალიბების შემდეგ.

— ჰო, ის ძალდი.—დაიგმინა მოსემ.

— ბაჭულა კი კომკავშირში არის.—განაგრძო გვაჩიმ.—მითხრა: მოდი ჩვენთან, კოლექტივში იმუშავე. შენ ჩვენი ხარ, ჩვენიო. მე გადავწყვიტე შევსულიყავი კოლექტივში, მაგრამ ამ დროს რემა შელია იყო სოფელში ჩამოსული, რომელმაც მითხრა: ქალაქში წამომყე, მამობას გაგიწევ, წიგნს გასწავლიო... რა მექნა... რემა შელია ბიძა ჩემი, დავუჯერე და წამოვეყვი. მართალი გითხრა ქალაქი არც ერთხელ მქონდა ნახული. შემეშინდა ამტონობილების და ამ ოხერი ზღვის, სულ მუდამ რომ ღრიალებს... ახლა რემა შელია მამობას მიწვევს და წიგნს მასწავლის კი არა, უზომოდ მამუშავებს. დღე და ღამ ბადებებს ვქსოვ, თევზებს ვიჭერ, ნაგებს ვღებავ და რა ვიცი კიდეც რას არ ვაკეთებ. იგი ბიძა კი არა ჩემი მტერია.

— მართალს ამბობ, გვაჩიმ. მეც რემასთან ვმუშაობდი. დღეს რაა! მას შენს მეტი არც ერთი მოჯამაგირე არ ყავს, მაგრამ წინად ბევრი ვიყავით. გვამუშავენბდა. არ ძლებოდა რემა. ზღვაში ხამსას არ ტოვებდა და ხმელეთზე ფულს. აწი მიაწებე რემას თავი და ჩვენთან იმუშავე.

ეს რომ უთხრა მოსემ გვაჩის გაუხარდა და სიხარული ამხანაგს მკლავზე ხელის მოკერით აგრძნობინა.

* * *

დღეს მეთევზეთა არტელიდან გვაჩიმ ავანსი მიიღო და ახალი შარვალ-ხალათი იყიდა. ნაშუადღევს ზღვაში იბანავა. შემდეგ ტანზე ჩაიცვა. თმები განზე გადაივარცხნა და წელში გასწორდა.

ახლა ბიცოლას დამცინავი თვალები ტანში არ ესობოდა და არც რემა შელიას გამონაცვალ ტანისამოსს ნატრობდა.

გვაჩი პირველად, თავის სიცოცხლეში, წელგამართულად და ამაყად გამოიყურებოდა. უფრო მოუჩქარა ნაბიჯებს, როცა ნახა, რომ რემა შელია მისკენ მიდიოდა.

— სად ხარ, ბიჭო! სად დაიკარგე,—რემამ შორიდანვე დაუძახა...

— დაეიკარგე კი არა, დღეს დავიბადე. შენ რომ მრთხარი, მოსე არამზადა არ ყოფილა...—ასე გაბედულად გვაჩის არასდროს რემასთვის არ მიუმართავს.

რემა გაოცდა გვაჩის ტანზე რომ ახალი ტანისამოსი ნახა და უთხრა:

— ამით შეგიტყუეს? დილუპები, ბიჭიკო, დილუპები!.. მოდი ჩემთან უკეთესია, ისევ ჩემთან მოდი.

ამ სიტყვებზე გვაჩიმ ხმამაღლა გაიცინა. მაშინ რემა გაბრაზდა და უყვირა.

— გადარეულხარ, შე საცოდავო, გადარეულხარ!

ჩაიქნია ხელი და გზა განაგრძო, უკან რომ მოიხედა დაინახა: გვაჩი მოსეს ოთახში შევიდა. ამის შემდეგ გვაჩი რემა შელიას არასდროს შეხვედრია.

IV

დღესაც, როგორც ყოველთვის გვაჩის მამლებზე უფრო ადრე გამოვლვიდა. მიმოიხედა, არავინ იყო. ფანჯრის რაფაზე იდგა თიხის ქოთნები, რომლებშიაც ჩარგული ყვავილები ოთახში სურნელებას აფენდნენ.

ჰე, არასოდეს ძინებია გვაჩის ასეთ ოთახში და არც არასოდეს ყვავილების სურნელება ასე ხარბად არ უგრძენია.

— რა კარგი სახლი აქვს მოსეს, რა კარგი ბავშვი ყავს და რა გულკეთილი ცოლი, — ფიქრობდა და ნატრობდა: — ჰო, ნეტავ მეც ვიყო მოსესავით მოწყობილი... ოცნებამ გაიტაცა გვაჩი და ადგომა სულ დაავიწყდა.

ამ დროს ოთახის კარები აჭრიალდა. მოსე შემოვიდა. მიესალმა გვაჩის და სარკესთან მივიდა, თმების დასავარცხნათ.

გვაჩი ლოგინიდან მარდათ წამოხტა. ახალი ტანისამოსი საჩქაროთ ჩაიცვა. შემდეგ მივიდა მოსესთან და დაბალი ხმით უთხრა:

— ძმობილო, კარგი სახლი გქონია.

მოსემ გაიღიმა.

— არა, ეს მეთევზეთა არტელის საერთო საცხოვრებელია. მე მხოლოდ სამი ოთახი მიჭირავს.

— მაშ, შენი არ არის!

— ჩემია, მაგრამ ამავე დროს ჩვენიც არის.

?!.

მოსემ გააღო ფანჯრები. ოთახში ზღვის ნისლი შემოვიდა და ნოტიო დადგა. ჯერ კიდევ გათენებული არ იყო საბარგო გემის ყვირილმა რომ სივრცეში გაივრუხუნა. ბნელოდა. ვარსკვლავები აქა-იქ ბრწყინავდნენ. შავი ზღვის ნაპირის მცხოვრებლები ასეთ დროს „მეთევზეთა განთიადს“ ეძახიან, — ეს იმიტომ, რომ ასეთ დროს მეთევზეები დგებიან. აწყობენ ბადეებს, ანკესებს და რომ გათენდება უკვე აფრებიან ზომალდებში ჩამსხდარნი სანადიროთ მიდიან.

• • • • •

მოსე და გვაჩი გამოვიდნენ ოთახიდან და გზას დაადგნენ. მზე არ იყო და მიწაზე ქაობის ნისლი იდგა. არ ჩანდა ზღვის ნაპირი. არც იალქნიანი ზომალდები. მხოლოდ ტალღების ხმაური ყრუთ ისმოდა, ისინი მიდიოდნენ, საუბრობდნენ და მათი ფეხების ხმა ქაობში ყანჩებს აფრთხოვდა. აგერ ხმაურით, ზრიალით, ცალფეხზე შემდგარი ყანჩა აფრინდა და შორს ლაქაშებში ტყაპანი გააღინა.

გზაზე მიდიოდნენ: მეთევზეები, მეზღვაურები და ნავთსადგურის მტკვრითავე მუშები.

მეთევზეები დაეწიენ მოსეს და მიესალმნენ. ზამკოვმა გვაჩის ჰკითხა:

— ძმობილო, ბადეების გადაგდება იცი??

გვაჩიმ ვერ მოახერხა პასუხის გაცემა და ნაბიჯებს აუჩქარა. მეთევზემ მხრები შეათამაშა. გაიკვირვა და მეორედ შეეკითხა. მაშინ გვაჩის მაგიერ მოსემ უპასუხა:

— არ იცი. „არლანო“, უნდა შეასწავლო!

მეთევზეებმა გადაიხარხარეს. ზამკოვმაც გაიცინა, რომელსაც მებაღურებმა მეტსახელად „არლანი“ შეარქვეს.

— შევასწავლი, მაშა!—წამოიძახა ზამკოვმა და გვაჩის მხარზე ხელი დაადვა.

— შენი ამბავი რომ ვიცით, არლანზე დაკვრასაც ასწავლი,—უთხრა ერთმა და სხვებს გადახედა: „ხომ მართალს ეამბობო“. გაბრაზდა ზამკოვი და ყვირილით უპასუხა:

— არა, აბა შენსავით ვირი უნდა იყოს კაცი. არც სიმღერა იცი, არც ცეკვა და არც თევზაობა ხეირიანათ.

— მისცხე, მისცხე!—წააქეზეს ზოგიერთებმა.

ზამკოვს კიდევ უნდოდა ეთქვა რაღაც, მაგრამ საწყობს უკვე მიახლოვებულიყვნენ. ამიტომ წინ გაიქცა, რომ მისთვის კარგი ბადეები აერჩია.

გვაჩი მოსესთან იღგა. ზამკოვმა მასთან მიიღბინა, ჩაავლო კისერში ხელი და სიცილით უთხრა:

— შენ ჩემ ბრივალაში იმუშავე,—სხვებმა გაიცინეს და გვაჩი უსიტყვოთ დაეთანხმა.

ჩაყარეს ხომალდებში: ბადეები, ნიჩბები, ჩანგლები, ცულები და დანები. შემდეგ აუშვეს აფრები. მოუსვენს ნიჩბებს და ტალღები შხუილით გაიბო.

გვაჩი ზამკოვის გვერდით ხომალდში ზის არა ისე, როგორც რემა შელისასთან იჯდა, არამედ თამამად, გაბედულად და ღრმა თვალეებში სიხარული უბრწყინავს.

— ძმობილო, ახლა დაუფკრავ. აი, ეს რომ მიყვარს, ეს ოხერი, იმიტომ შემარქვეს მეტი სახელი.

ამ სიტყვებით მან არლანი კისერზე ჩამოიკიდა. ჯმუხა ხელებით ტარი დაატრიალა და ჭყიპინი ტალღების ხმაურს შეუერთდა.

გვაჩის გაეცინა, ახლა მიხვდა, თუ რატომ ეძახოდნენ ზამკოვს „არლანს“.

— მიყვარს, მიყვარს, ეს ოხერი.—ბუტბუტებდა ზამკოვი. უკრავდა, ღიღინებდა, იცინოდა, გაოცებულად შეჰყურებდა გვაჩი და საკუთარ თავს ეკითხებოდა:

— ნუ თუ ეს კაცი არასდროს მშვიერი არ ყოფილა!

ალაზნის არხი

შენ გადაშლილხარ, ველო, ყორნისფრად
რკინის ხარებთან შენაბრძოლები...
მოვექრი თქვენში და დღენი ყრმობისა—
დგება ვით მთებზე ნისლის ზოლები.
აქ იდგა მუხა გოლიათური,
ჩემი პირველი ლექსის მოწამე.
აქ შეეასწავლე წერა ქართული
დაღესტნელ ბიჭებს ცხრა-წლის მოწაფემ.
აქ ლამღამობით ჩონგურის ლარებს
ვაჟღერიალებდით სანდომიანად.
ცაზე ვერცხლივით ეკიდა მთვარე
და სდუმდა სივრცე... სდუმდა ნიადაგ.
კოლოს ლაშქარი მოირწეოდა
ქაობებიდან,—ველურ წივილით,
ბასრი ნესტარი სხეულს სწვდებოდა,—
და გვედგა მუხა ხმაღაწვდილივით.
სუნთქვა შეკრული—მინდორი ვრცელი
დანაპრალებულ ბულიან მკერდით—
ეგდო მნათობის შორეულ ცქერით,
როგორც ლითონის მხურვალე გვერდი.
აიშლებოდა ალაზნის მიღმა
ფოლადისფერი ნისლი და ნისლი...
შორს... მყინვარების ლაშქარი იდგა
და ჰორიზონტის ფერმრკთალი სისხლი.
ხშირად ყორნების ფრთების შრიალი
გაეკვრებო ა მოშხამულ სივრცეს...
არ ირხეოდა ოდნავ ფშჩარი
და გულს ბზარავდა ტიალი სიცხე...
მიგყვები არხო... ორბის კლანჭივით
გამბასრებია მხედრული ცქერა.
როგორც ირემი წყლისთვის გაჭრილი
გული მოითხოვს შენზე სიმღერას.
გიმღერი შენ და ვუმღერებ მასაც,
ვინც შრომის ცეცხლით ბუმბერაზობდა.

ვინც ყამიროვანს წერაქვი დასცა
და ნალმით ხეთქა ლოდები ზორბა.
შორს ყარალაჯის გატეხილ ყამირს
გადაუარე დედურ აღერსით,
ააესე შლამით თხრილი და ხრამი
და ნიადაგი უმხურვალესი.
გადაუარე, სადაც დაეცა
ჯალათღს ტყვეით ქიზიყის გმირი,
სად მის მერანმა ნალი დაღეწა
სირბილითა და ველური გმინვით...
მოგყვები, არხო!... ორბის კლანჭივით
გამბასრებია მეგობარს ცქერა.
როგორც ირემი წყლისთვის გაჭრილი,
გული მოითხოვს შენზე სიმღერას.
გიმღერი შენ და ვუმღერებ მასაც,
ვინც შრომის ცეცხლით ბუმბერაზობდა.
ვინც ყამიროვანს წერაქვი დასცა
და ნალმით ხეთქა ლოდები ზორბა.

1934წ., 16 აპრილი.

ქ. ტფილისი.

ჩ ე მ ი ო თ ა ხ ი

რა სიჩუმეა, რა მდუმარება,
რა მყუდროება შემოგხვევია,
რად ირხევინ სიყრმის დღეებად,
ნათელ ფიქრებად რად მეშლებიან,
ჩემო ოთახო, შენი კედლები!

გაქრა იგი დრო, როცა გარბევდენ,
არ წაგართმევინ ახლა ჩემს წიგნებს,
შორეულ ამბებს მისურათებენ,
რომ მინათებენ მებრძოლ იმედებს,
ჩემო ოთახო, შენი კედლები.

მუდამ გიმზერ და თანვე დამყვება,
აღარ მშორდება ვით ორეული,
როგორც სხეული და ქანდაკება,
წინ დამიდგება ფერ არეული,
ჩემო ოთახო, შენი კედლები.

ახლა იხუტებს ხელებგაშლილი,
ვით ქარიშხალი გაჭრილი ველად,
ცრემლიან სურათს ბარათაშვილის
და მხრებში გაშლილ ვაჟა-ფშაველას,
ჩემო ოთახო, შენი კედლები.

მებრძოლის გარდა არავინ იცის,
ამ გატაცების აზრი და ბოლო,
როგორც საბრალო ქალ-ვაჟის ფიცი,
ჩემი ცხოვრების მოწმეა მხოლოდ,
ჩემო ოთახო, შენი კედლები.

როცა ყურს მიგდებთ უცნაურ ცქერით,
ნეტავ სიმღერით თავსაც მოხრიდეთ,
თითქოს მოვიდნ და გატაცებით,
როგორც კაცები დგანან ოთხივე,
ჩემო ოთახო, შენი კედლები.

გაივლის დრონი, შეირხევინ,
შეშფოთდებიან მრავალი წლები,
ბევრი ხსოვნები წარიშლებიან,
და დარჩებიან მარად უცვლელნი,
ჩემო ოთახო, შენი კედლები.

როცა პირველად ამართეს დროშა

თვალგაუვალი მინდორი მოჩანს,
მინდორზე უხვად მადანის გული;
აქ ოცდათში ამართეს დროშა,
როგორც პირველი დღის სიხარული!
ო, რა კარგია და მიმზიდველი—
ცაზე კრიალა მზე ამოვიდა,—
ხელის გულივით გაშლილა ველი
და ველზე უხვად ხარობს ფლორიდა!
გულდაგულ შრომით, გმირული ხმებით,
მადანს ბიჭები შემოსევიან;
მადანს ებრძვიან განახარები,
შორს გადარეკენ დარდებს სევდიანს.
წინეთ ამ ადგილს კიოდა ტურა,
გზას გადიოდა მგზავრი კანკალით,—
წარსული მოკვდა და დაიხურა,
ველზე კეთდება საქმე ახალი!
მხოლოდ ხანდახან მოგზაურები
ტყეს გადუარდა ჯაგლაგა ცხენით—
ტყეს ახლდა დარდი-სიმწუხრე ბევრი:
იდგა აღმური, ჰაერი ცხელი!
ახლა: მანქანის ხმა აგუგუნდა,
წარსულის გაქრა—ჩრდილი, ლანდები,
მადანს—მქუხარე სიტყვები უნდა
შეამკო ლექსი შარავანდედით!
ველზე გადაშლილს ფლორიდას თეთრად
ანგრევს ბიჭები, არის შეტევა;
შემოძახილმა გმირულმა ერთად
მისცა თვითუფლს თავგამეტება.
ახლა ეს ველი არ არის მარტო,
იგი წიგნია გმირულ ამბავის,—
მზის სხივი აკრავს ახლა ცის ტატნობს,
მზის სხივზე ბრწყინავს თეთრი მადანი!
რიგ-რიგ ჩამდგარა სახლები წყებად
ველი ქცეულა მუშურ უბნებად,—

ბოლშევიკური თავდავიწყება
 მადანს შეტევით ესაუბრება.
 თვალგაუვალი მინდორი მოჩანს,
 მინდორზე უხვად მადანის გული;
 აქ ოცდა ათში ამართეს დროშა,
 როგორც პირველი დღის სიხარული!

1934 წ., 15 მაისი

ი ლ რ ს

გიშერს იალნოს მწვერვალი
დათივთიკებულ თოვლითა,
ალარ პატარძლობს ლამაზი—
ციდან დანამულ მოლითა.
მეც გულით შენთან მოველი—
ამღერებული ვერხვებით,
შენი კვთილის მდომელი
გულმკერდზე გადაგხვევი.
ზვირთებით მოგაქვს ხეები—
ათას ადგილას ნაყარი,
მიწას ძირში ხრავ შეხუფებით
გადაგაქვს ბაღი, ნაბარი.
ზაფხულში გული ჩაჰკირე,
აღელდი სოფლის ნაპირას,
ბევრი ვაჟკაცი იმსხვერპლე,
უმჯერდი ქალებს ნამტირალს.
ზოგჯერ ფიქალ მკერდს გასხედან
ნისკარტ ნაფოტა იხვები,
სთოვ მარგალიტებს ბაგედან,
შფოთავ და ალარ ილღები.
ვიცი, რომ ხსენით დამათვრე,
ენა გამისხენ ქალაში,
სანაპიროზე დამათრე—
ვით მწყემსი ცხვრების ფარაში.
ზოგჯერ მორევთან ვისვენებ,
მიგემე მურწა თევზები,
დილით სიციცხლეს ვითენებ,
თითქო ზეიმზე ვესწრები.
გულში გუბდება ნაფიქრი,
ვიღვრები რიყის კალთაზე,
მიტხარი, გულო, სად მივქრი,
მახარე გომბორის მთაზე.
სამგორის არხი დაგსალტავს—
რკინა, ბეტონის ბურჯები—

გადაგახევებს იქით მთას—
 ლალის მტევნების ფუნჯებით.
 მშერი მიწა გაეიდეს,
 აყვადეს ველზე ბალები,
 მტკვარში ძმასავით ჩავიდეს—
 ეგ შენი გულის ნაღები.

-927 წ. ნოემბერი.

ბრძოლის კოეტი

სანდრო ეულს

გამოგვივლია გზები ბრძოლების
ბოლშევიკური გამბედაობით,
სივრცეს ხედავდი მზესავით გაშლილს,
დღიად ოქტომბრის სანახაობით.
იყავ სიცოცხლის გულით მდევარი,
ძველი ცხოვრება გზრდიდა ეულად,
მაგრამ პოეტურ განცდების ღვარში,
სევდით არას დროს არ დარხელხარ.
გინახავს ბაქო, სხვაც კიდევ ბევრი...
სისხლი სწყუროდა საზიზღარ დენვილს,
სად ოცდა ექვსის ღვებოდა მტვერი
და შენც გიჟერდენ მუშას და დევნილს.
ახაი-კუმის ცეცხლიან ქარში
გლოვობდი გმირებს, ვიდოდენ დღენი,
სულით დაკემას მაინც არ გრძნობდი
და ფიცს აძლევდი საყვარელ ლენინს.
რომ ყოველ განცდის მღელვარე ზღვაში
და გულით ნაქსოვ მეგრძოლის ფიქრით
იდგები მტკიცეთ სადარაჯოზე,
როგორც პოეტი და ბოლშევიკი...

16 მაისი, 1934 წ.,

ქ. ტფილისი.

აქაკის ბინაში

მზემ მხურვალემა გადმომაღვარა.
გრძნობა მიღელავს როგორც ალერსი,
როგორ მიყვარდა შენი „ქალარა“
პოეტის ჰიმნი — უმხურვალესი?!
ჩქარი ნაბიჯით ვუახლოვდები,
ხალხის მგოსანო, შენს უკვდავ ბინას,
შენმა ლექსებმა ცეცხლის მოდებით
ბავშურ გრძნობებით ამაქვითინა.
აქ დაიფერფლა მგოსნის ცხოვრება,
სად მღელვარებდა, ახლა სად სძინავს?!
მეც ავაღელვე ლექსთა მორევი
ტკბილ საღამურის ხმებით გაზრდილმა.
ვარ შენს ბინაში, მიღელავს გული,
თავზე დამნათის ზეცა ქალარა,
შენი ლექსები გულში დარგული
მზემ ვერცხლებივით გადმოგვაყარა.
ზეცამ ალერსით ისევ გვახარა:
გწამდეს მძლეობა ქარხნის კვამლისა,
და არ ვივიწყებ მგოსნის ქალარას,
ვით ნათელ სახეს მომავალისა...

23 აპრილის დადგენილება და გარდატეხა კომკავშირულ ლირიკაში

გამარჯვებულთა ყრილობამ მრავალი ამოცანები დასახა შესასრულებლად. მთავარი რაც არის, უნდა მოხდეს კაპიტალისტური ნაშთების სრული ლიკვიდაცია არა მარტო ეკონომიკაში, არამედ შეგენებაშიც.

ეს კი საბჭოთა მწერლობას ბევრს ავალებს...

რადგან „ხელოვნება ან უკეთ პოეზია ავრცელებს მკითხველთა წრეში აუარებელ ცნობებს და რაც უფრო მნიშვნელოვანია, მისი საშუალებით ადვილდება მეცნიერულად გამოუმუშავებულ ცნობების შეთვისება—აი რაშია პოეზიის მნიშვნელობა“ (ჩერნიშევსკი). დღეს საბჭოთა პოეზიის ხვედრითი წონა უნდა გაიზარდოს ბოლშევიკური იდეურობით, რადგან ვხედავთ ყოველდღიურად საათებში და წუთებში იზრდება და ახალ-ახალ გამარჯვებას აღწევს სოციალისტური აღმშენებლობა...

ვნახოთ როგორ უპასუხებს ასეთ მოთხოვნებს ახალთაობის კომკავშირულ პოეტების ლირიკა...

პირველ ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ცეკას 23 აპრილის დადგენილების გატარებამ დიდი გარდატეხა მოახდინა ლირიკის დარგში. თუ ყოფილ პრ. მწ. ასოციაციის ხელმძღვანელებმა ვერ დააყენეს და ვერ გაიგეს ლირიკის საკითხი—თუ როგორ უნდა გადაჭრილიყო—ამის გამო ჯანსაღი ლირიკა—ბოლშევიკური გაზაფხულის—ახალი სოციალისტური მშენებლობისაკენ მიმართული, მათ უგულებელყვეს და გაათანაბრეს პესიმისტურად განწყობილ მტირალ ლირიკასთან... მათი აზრით, ლირიკის შესახებ ლაპარაკი ინდუსტრიის ხანაში, პირველი ხუთწლიანი გეგმის გიგანტურ მშენებლობის პერიოდში, შეუძლებელია, რადგან ლირიკის „სუსტი“ ხმა დაიკარგება რევოლუციის გრანდიოზულ გაქანებაში...

ამის გამო ზოგიერთმა კომკავშირელმა პოეტმა გვერდი აუხვია ლირიკას და ის უარყვეს როგორც გამოუსადეგარი ქანრი დღევანდელ ეპოქისათვის.

მაგრამ დღეს ლირიკა უნდა გახდეს მებრძოლი კლასის სიმღერად—ამ სიმღერაში უნდა იყოს მოცემული ოპტიმიზმი, სიმღერა გმირული, მთლიანი და კოლექტიური სულისკვეთების გამომხატველი.

ჩვენ დღეს გამოვიყენებთ აუცილებლად ლირიკის ხერხებს მონოლოგიურს, განწყნებულს და სხვ., მაგრამ ეს სიმღერა არ იქნება პირადი სევდის გამომხატველი, რადგან დღეს გამარჯვებულ პროლეტარიატს და სოციალისტურ სოფლის მშენებელ კოლმეურნე-გლეხს - პირადი სევდები არა აქვთ, რადგან მათი სევდა ან სიხარული კოლექტიური და საერთოა...

აი, ამაშია განსხვავება დღევანდელ ლირიკასა და წარსულ საუკუნეების ლირიკას შორის, რადგან მაშინ „ხელოვანი გამოდიოდა შემოქმედების დროს თავის თავიდან, მხოლოდ თავის თავიდან. ის ქმნიდა ნივთებს ისე, როგორც ეს მას უნდოდა, როგორც უკარნახებდა მას სუბიექტური გემოვნება, „ინტუიცი“, „ზეშთაგონება“. ის ოსტატი იყო, მაგრამ თავის ოსტატობის სოციალური და ტექნიკური კანონების ბუნება არ ესმოდა და არ იცოდა, ამიტომაც თავის შემოქმედებას უყურებდა, როგორც ზეან ქვეცნობიერ რაობას, როგორც წმინდა ემოციონოლურ სტიქიურ რიგის მოვლენებს“ (ბ. არვატოვი „ხელოვ. და წარმოება“). დღეს კი დამკერელი ბრიგადა, როდესაც აგებს პირველად ახალ ქვეყანას—მისი ლირიკა—სიმღერა ხომ განსხვავებული უნდა იყოს-სხვა კლასის „სიმღერისაგან“. ჩვენი ეპოქის ლირიკა უნდა გამოდიოდეს სოციალისტური რეალიზმის მეთოდიდან, რადგან სოციალისტური რეალიზმის ძირითადი მოთხოვნა—ეს არის მოთხოვნა „სინამდვილის სწორი, ისტორიულად კონკრეტული ასახვისა, მის რეეოლუციურ განვითარებაში“—ე. ი. ისეთი ასახვისა, რომელიც სამსახურს გაუშვებს მშრომელი ადამიანების იდეურად გარდაქმნის და მათი სოციალიზმის პრინციპებზე აღზრდის“—(იხ. საბჭ. მწერლობის კავშ. წესდება) ამოცანას...

თქმა კი იმისა, რომ ლირიკამ გვერდი შეაქციოს სოციალისტურ რეალიზმს იქნებოდა იგივე ტროცკისებური ლაყბობა, რომელიც ამტკიცებდა, რომ „მარქსიზმის მეთოდი არ არის ხელოვნების მეთოდი“-ო.

საქმის ზუსტი შესწავლა აღებული ობიექტის ღრმად ცოდნა, აი, რა უნდა იყოს პირველი აუცილებელი დამახასიათებელი თვისება საბჭოთა პოეტის.

ამ ამოცანას თუ დავძლევთ, მაშინ შესრულდება ამხ. ლენინის მოწოდება: „ის—(ლიტერატურა კ. დ.) უღრმესი ფესვებით უნდა შედიოდეს უფართოეს მასების ფენებში, ის უნდა იყოს გასაგებ და საყვარელი ამ მასებისათვის—ის უნდა აერთებდეს ამ მასების გრძნობებს, აზრებს, ნებისყოფას და ამაღლებდეს მას“.

ამ მხრივ საყურადღებოა საბჭ. ლიტერატურის ახალი თაობის კომკავშირული პოეტების შემოქმედება, რომლებიც ლირიკაში—გაიზარდნენ, დავაყვადენ და დღეს მათი გარკვეული სახეები გვაქვს.

ამ ჯგუფს ეკუთვნიან კომკავშირელი პოეტები: კალე ბობოხიძე, გიორგი კაჭახიძე, ირაკლი აბაშიძე, ალექ. გომიაშვილი გ. შატერაშვილი და სხვა...

კომკავშირელ პოეტმა კ. ბობოხიძემ აუცილებლად მწერლობაში ფეხი შემოაბიჯა მებრძოლი ლირიკის გზით და ამჟამადაც ღირსეულად უკავია თავი—ლი პოზიცია.

„ვეკეთდით სტრიქონებს მძლეს და საყვარელს,
ქარტხილების ლელვით გამთბარი;
დღეს მიღწევები ისე გვახარებს,
რომ სასიკვდილოდ ლექსიც მზად არი!
ჩვენ ინტიმობის გზას არ გავცდებით
და მაინც ურიცხვ ნაყოფს მოვისხამთ—

ვწეროთ ლექსები მუშურ განცდებით
ლირიკული და ახალ დროისა..“

პოეტის სულისკვეთება ხომ პირადი „მე“-ს სულისკვეთება არ არის—ეს თავის კლასის სულისკვეთებაა და მის კლასს უმღერის...

მისი სიმღერა არ არის ზერელე, არამედ მის სიმღერაში ჩანს ბოლშევიკური და დამაჯერებელი ტონი.

მას არ უყვარს უიმედო ოცნება, რადგან პოეტი იმ კლასის შვილია, რომელსაც ბრძოლის და წინააღმდეგობის არ ეშინია, რადგან „წინააღმდეგობა იმისთვისაა, რომ ჩვენ იგი დავძლიოთ“ (სტალინი).

და ამისათვის.

„დაე, გამძაფრებით ზეცა მრისხანებდეს
და ზღვამ თეთრ ქაფების ბადე მოიხიოს,
იყოს ბედის მონა, რისხვას ვინც დანებდეს
და აღძრული გემით უკან დაეხიოს!“

თუნდ ქარიშხალი უფრო გამძაფრდეს, პოეტი მაინც სასოწარკვეთილებაში არ ვარდება და გმირებს უძახის...

„ვიცი, ქარიშხალი უფრო გამძაფრდება,
დაე, გულდამფრთხალი ზღვაში დაიძიროს,
კარგი მეზღვაური ხიფათს გადაცდება
და მიაღწევს მიზანს თუნდაც გაიწიროს.“

აუცილებლად ამ ლექსში ჩანს პოეტის მთელი ბოლშევიკური იდეურობა... ეს ლექსი—„მეზღვაური“—აუცილებლად ღირსეულ ლექსად უნდა იქნეს მიჩნეული...

პოეტი უმღერის პირველი ხუთწლედის დამკვრელებს, რომლებიც გმირულად იბრძვიან—ამის გამო..

„მრავლდება ციფრი
მშენებლობის, ახალ ცხოვრების
და მრეწველობის
იზრდება დიაგრამები...“

ის როგორც ბოლშევიკი პოეტი ხედავს, რომ თავის კლასის რიგებში ჩამდგარა—რომელსაც რამოდენიმე წლის უკან დაუღუპილი პერანგი ეცვა და ბობოლებს ებრძოდა—დღეს იგი...

„და მართლა, როცა დაიწყო წელი
რეკონსტრუქციის ეპოქა რკინის,
— მძიმე დროების ურყევე მცველი,
მძიმე დღეებას შეიქენ გმირი.“—

პოეტის ღირება სიყვარულის საკითხსაც უმღერის.. მაგრამ სიყვარულს არ უყურებს ბურჟუაზიული ასპექტით, რომელიც არის ობივატელური წუწუნის სიყვარულზე და ამით გამოწვეული უიმედობა და მწუხარება...

პოეტის სიყვარულის ღირება ეს არის...

„რად მინდა დაღლილი სახის
უმიზნო ალერსი შენი—“

მაგ ქალურ გაცვეთილ სახელს
 როს მხოლოდ ღუმილი შვენის;
 გრიშაშვილს ჰკითხულობ ვიცი,
 იგონებ ტაბიძის მერის,
 აკაკის ლექსებსაც იცნობ—
 და ხშირად სულთქოს მღერი...

ასეთ ქალს პოეტის გულში ერთი წუთიც კი არ დაეთმოდა.

მაგრამ ზოგიერთი კრიტიკოსი პოეტს უსაყვედურებს, რომ—„დღევანდელი ჩვენი ეპოქა ბოლშევიკური ტემპის ეპოქაა, ამიტომ ყოვლად დაუშვებელია, რომ პრ. პოეტი ბოლშევიკური თემატიკის გვერდით ლექსებს უწერდეთ ქალს“.

ასეთი განცხადება პოეტის მიმართ უსაფუძვლო და ყოველმხრივ მიუღებელია. ქალის საკითხზე ლექსების წერა არ მოასწავებს იმას, რომ პოეტი დაიღუპა, არამედ უნდა გავიგოთ თუ როგორ სწერს. მაგრამ აქაც პოეტმა სიყვარულის საკითხის გარდაქნა შესძლო პროლეტარული მსოფლმხედველობით. ამის მაგალითს იძლევა მისი ლექსები „სიყვარულის შესახებ“, „რად მინდა“, „უკანასკნელი შეხვედრა“ და სხვ...

ამასთანავე პოეტ ქალე ბოზობიძის ლირიკაში ნათლად ვამჩნევთ—ქარგად გაკეთებულ ხალხურ სიმღერების მოტივს, კლასიურ მტრისადმი მკაცრ სარკაზმს და ირონიას, რომელიც საკმაო ძლიერად გამოიყურება მის ლექსებში: „პოლიტიკური გაზაფხული“, „გაზაფხული“, „სამშობლო“, „ბოლშევიკური განთიადი“, „საუბარი ზედაწინში მიმავალ მგალობელთან“, „უკანასკნელი შეხვედრა“ და სხვა...

პოეტი გიორგი კაქახიძეც ამ თაობის პოეტია, რომლის ლირიკა სადაა, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში არაა უბრალო, არამედ მისი ლაპარაკი არის გასაგები სახეებით აზროვნება, მოწოდება მასებისათვის...

აი, რაშია პოეტის უდავო გამარჯვება. ეს სისადავე აუცილებლად დღეს წამყვანი სტილის—სოციალისტური რეალიზმის განუყოფელი თვისებაა...

პოეტი ეპოქის დამკვირვებებს უძახის, წადით წინ ახალ-ახალ გამარჯვების მოსაპოვებლად, მეც თქვენთან ერთად ვარ—და ამასთანავე—

„წინა ფრთაზე ხართ,
 ჩემმა ლექსმავე იმღეროს თქვენზე,
 იცით, უთუოდ,
 რას აკეთებთ—
 ტრამბას არ ჩემობთ,
 წინა ფრთაზე ხართ,
 მეც აწნაირ ღირსებას ვეძებ,
 ახლა თაობას,
 რომ ახალი ხალხი ვაჩვენო...“

პოეტი ხშირად სწერს ახალი სოციალისტური სოფლის შესახებ და მას-ათასებს და ხედავს კლასობრივი მსოფლმხედველობით.

მას სოფლის სინამდვილიდან აღებული ფაქტები მოცემული აქვს ინდუსტრიალურ ასპექტში.

პოეტს ძალიან მოუყრებულად და ნიჭიერად აქვს დაწერილი ლექსი „ქალა“ (ძროხის სახელია), რომელსაც მუცელი ტკივდება, რადგან ხბო უნდა დაბადოს—

ამ დროს კარგადაა მოცემული ოჯახის, — ბავშვების ფსიხოლოგიის გადმოცემა — ყველა შენატრის ახალ ხმოს — მაგრამ...

„ჟოლა კი სწუხდა, ტკივილი ჰკლავდა,
შემოაბრუნა ბავაზე ტანი.

ბოლოს იბღავლა ერთი და კართან
დაბადა ხბო, და ხბო იყო მკვდარი“...

ხბოს სიკვდილი ოჯახთან ერთად უღალამაც იგრძნო...

„ხბო გააშორა პატრონმა ძროხას

გასჭრა ატმებში სამარხი ბარით. —

ხბო ჩაფლო.. უღალამ კედელი მოხრა,

გაიტანჯა და მიმართა ბლავილს...

მაგრამ ოჯახი ისევ გაიხარებს და რძეს მაინც მისცემს ჟოლა, რის გამო —

ისინდისა და რძე მისცა პატრონს,

გადავიწყდათ ხბო თითქოს ბავშვებს,

აფსებულ ჭურჭელს შეხედეს ფართოდ,

აელურტულდენ და სიხარულს დარჩენ.

და როცა გაჩნდა ხმაური დილის,

სუფრაზე იდო პირველი ყველი.

ბლომად ეყარა მქადები თბილი

და მოძრაობდა ოთხამდე ხელი.“

პოეტს ნაწილობრივ ახასიათებს გრძნობების რომანტიული გაქანება, რომელსაც უნდა ერიდოს. ეს ნათლად ჩანს მის ლექსში „ცაცხვების ხეივანში“, სადაც რომანტიულად გასცქერის და იგონებს თავის პირველ გოგონას...

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს პოეტის ორი უკანასკნელი წელი, რომელიც არის მის შემოქმედებაში: გაჯანსაღების, გაძლიერების და წინსვლის — რასაც ადასტურებს ჯანსაღი ლირიკული ლექსთა წიგნი „ის უბანი და ის კარმიდამო“

პოეტი ირაკლი აბაშიძემ გარკვევით თქვა, თავისი ლექსის უკანასკნელი სტრიქონებით:

„კლასს ვუმღერო, რადგან გაგვზარდა მან,

კლასს ვუმღერო, რადგან კლასის შვილი ვართ“!..

ყოველი მწერალი კლასის შვილია და თავის კლასს უნდა უმღერდეს...

პოეტი ირაკლი აბაშიძის ლირიკა ხომ ძარღვიანი და ლოდითი მაგარია.

მას არ უყვარს ცარიელი სიტყვების რახუნი.

მისი სიტყვები არის გამოკვეთილი, სოციალისტური მშენებლობისათვის მიმართული.

„დაიღუპები,

თუ გარჯის ნაცვლად

ჩაქრა მარჯვენის ჩქარი ბრუნება;

თუ ტემპში თვითონ დამკვრელი არ ხარ, —

თვით ტემპი დაგკრავს განადგურებას“...

პოეტმა შეიგრძნო, რომ ჩვენ გავიმარჯვებთ თუ დავეუფლებით ტექნიკას, რადგანაც, რეკონსტრუქციის პერიოდში ტექნიკა სწყვეტს ყველაფერს“ (სტალინი).

პოეტი მოუწოდებს ფოლადისეულ წითელ არმიას—დაეუფლოს ტექნიკას იმისთვის,—

„რომ ჩვენმა ტანკმა,
ჩვენმა რიკარდომ
ფრონტიდან ფრონტზე ყუმბარა გასცეს,
ასწიოს ლულა,
შემოიმატოს
საიერიშოთ მტაცებელ კლასზე..
ეს ვალად გახდა, მხედარო, შენზეც
და დაყვნების არც გაქვს უფლება,
იბრძოლე, შესძელ,
იბრძოლე, შესძელ
ტექნიკის ციხის დასაკუთრება...“

პოეტს ძალიან კარგად აქვს გაკეთებული ამასთანავე ლექსები: „მაშინ ჩვენს აკენად შეიკრა კლასი“, „ჩემს ობლიგაციებს“, „სამი ლექსი თებერვალზე“ და სხვა...

ნაწილობრივ პოეტმა თავის ლექსში—„საჩივრის ყუთში“-ში—სცადა ფანტაზიის მორევში ცურაობა, რაც არ არის კარგი. პოეტს შეუძლია იოცნებოს, მაგრამ იგი ვალდებულია ეს სიმღერა მომავალზე მოგვცეს ისტორიულ ასპექტში.

გენიალური ბელადი, ამხ. ლენინი, სასტიკი წინააღმდეგი იყო მათი, ვინც გაუბრბოდა სინამდვილეს—და ამით შესახებ გარკვევით ამბობდა:

„ის (ე. ი. რომანტიკოსი. კ. ძ.) მშვენივრად გრძნობს თავს კეთილი სურვილების და ოცნების ნისლში—ოსტატურად თხზავს სენტეციებს, რომელიც უდგება საერთოდ „საზოგადოებას“ (და რომელიც ამავე დროს არ უდგება—საზოგადოების არც ერთ ისტორიულად განსაზღვრულ საუბესურს ხოლო როცა ფანტაზიის სამეფოდან, ნამდვილად ცხოვრების და ინტერესთა ბრძოლის ორომტრიალში ვარდება, მას ხელში კრიტერიუმიც არ რჩება კონკრეტულ საკითხების გადასაჭრელად“ (ლენინი—თხზულებანი II-ტომი).

ამას პოეტი დასძლევს, რადგან მისი შემოქმედება ამას ადასტურებს...

ახალი სოციალისტური აღმშენებლობა, ახალი აზვირთება მთებშიც შევიდა—მთამაც დაპყარვა თავისი ძველი უძლეველი სახე.

მთამ დახარა თავი საბჭოთა კავშირის ინდუსტრიის წინაშე, მისი ნიადაგიც შეირყა და დაინგრა.

მთაში სადაც პატრიარქალური წყობილება სუფევდა, შედის თანდათანობით ახალი საზოგადოების იდეა და ენტუზიაზმი, ამის გამოხატულებას იძლევა პოეტი ალ. გომიამაშვილის შემოქმედება.

მისი ლექსები მთის ნგრევის და სოციალისტური აღმშენებლობის რევოლუციონური რომანტიკაა, რომელიც არ უარყოფს სოციალ. რეალიზმს, არამედ მისი შემადგენელი ნაწილია. პოეტი ახალ მოტივზე მღერის და მის ძმებს „მთიელებს“ მიმართავს...

„მთიელნო ძმებო,
 თქვენ სიმღერა მოგწყურდათ ისევ,
 მაგრამ რა ვქნა თუ
 „ძველ მოტივზე“ არ მემღერება“.

პოეტ ალ. გომიაშვილის შემოქმედებაში ჩანს მასალის სიმრავლე—ამის გამო ნაწილობრივ ჩანს მისი „მხატვრული ჩავარდნები“, რაც გამოიხატება ამა-თუიმ მოვლენის მექანიკურ ათვისებაში.

კარგად არის გაკეთებული ფორმით და შინაარსით მისი ლექსები: „წე-რილი ანდეზიტზე“, „ამხანაგებს“, „ამხანაგმა მთამ აიღო სიტყვა“ და სხვა...

პოეტი გიორგი შატბერაშვილის შემოქმედება—ამათთან შედარებით უფრო უახლოესი წლებისაა, მაგრამ აუცილებლად ჩანს პოეტში ფაქტებზე დაკვირვების უნარი და მისი ყოველმხრივ შესწავლა. მას არ უყვარს უსაგნო ბოდვა და პოეტი იძახის, ჩვენ პოეტები უნდა გავხდეთ ეპოქის მემკვიდრე და მისი ნამდვილი მემკვიდრე—

„მასების სისხლის დენა თუ არ ხარ,
 დახე წიგნი გადისულ დღეთა
 და საკუთარი თავი უარყავ,
 ტემპში რა უნდა ოხერას ან სევდას.
 ...და „წმინდა ლექსის“ კარიბჭეს ჩეხავ
 ეპოქალური მესიტყვე შენ ხარ“...

პოეტის მუშაობის ხელი აზის მის ლექსებს „ლენინი ქოხში“, „ალაზანი“ და სხვა...

აი ასეთია ახალ თაობის კომკავშირელთა ლირიკა, რომელიც ძარღვიანია და ჯანსაღი.

აუცილებლად ამ ხაზს უნდა გაჰყვეს ის ახალი კადრები მწერლებისა, რომ-ლებიც ახლა მოდიან მწერლობაში. ეს ჯერ-ჯერობით ჩანს მათ ლექსებში. ამ მხრივ ახალი კადრებიდან აღსანიშნავია—გრ. აბაშიძე, ი. ბურჭულაძე, დოლიაშვი-ლი, გრ. აროსია, დ. შამათაძე, ვ. ორბელია, გ. გაბესკირია, ბ. ამისულაშვილი, პ. გიგიბერია, მ. ფოფხაძე, ალ. საჯაია, გ. კალანდიაძე და ავთ. ყაშმაძე.

ამრიგად, დღეს უკვე ნათელია, რომ თუ ჩვენ ორი-სამი წლის უკან ვლაპა-რაკობდით ლირიკის ზრდის სიძნელეებზე, ეს გზა უკვე დღეს დაძლეულია.

დღეს ჩვენ გვაქვს ინდუსტრიალური ლირიკა—ლირიკა მიმართული ახალი ქვეყნის მშენებლებზე, რომლის გული ბოლშევიკური იდეაა...

59833
1934

ფანი 2 მან.

მიიღება ხელის მოწერა
შუიწალ „ესსელებსრეს მშეიწალ“-ეს

საქმართ. სამქმართ. მქმართის კთვლთიწიწი სამქმართ
საღმართმართ მქმართ. მქმართ. მქმართ.

===== მქმართ. მქმართ. მქმართ. =====

1 მქმართ. 12 მან.

6 მქმართ. 6 მან.

ცაღმართ. მქმართ. 1 მან. 60 მან.

სეღმართ. მქმართ. მიიღება საქმართმართ. მქმართ. მქმართ. მქმართ. მქმართ.
და „სოღმართმართ“-ს მიღმართ.